

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

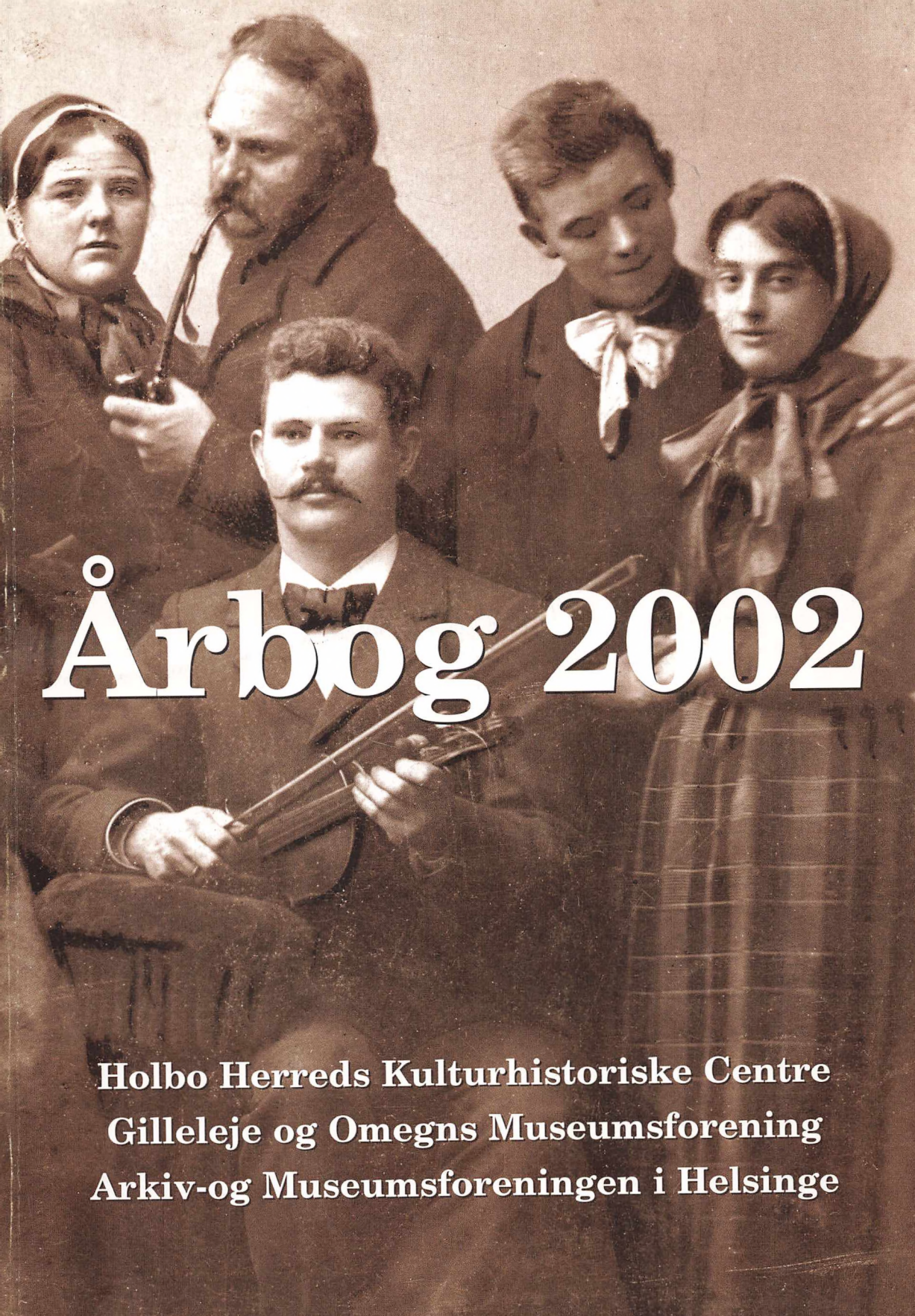
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Årbog 2002

Holbo Herreds Kulturhistoriske Centre
Gilleleje og Omegns Museumsforening
Arkiv-og Museumsforeningen i Helsingø

Årbog 2002

Holbo Herreds Kulturhistoriske Centre
Gilleleje og Omegns Museumsforening
Arkiv- og Museumsforeningen i Helsingør

Årbog 2002

Udgivet af Holbo Herreds Kulturhistoriske Centre,
Gilleleje og Omegns Museumsforening,
Arkiv- og Museumsforeningen i Helsingør
Pris kr. 125,-.

ISBN: 87-980841-9-4

ISSN: 1600-7867

Redaktion: Søren Frandsen

Tilrettelægning og produktion: Niels Verner Nielsen

Tryk: Nordsjællands Trykcenter ApS

Aftryk i referat af årbogens artikler er tilladt, når årbogen angives som kilde, og et eksemplar af aftrykket sendes til Holbo Herreds Kulturhistoriske Centre. Ved aftryk i større omfang må forfatterens samtykke indhentes.

Matrikelkort side 69 - 86 er gengivet med tilladelse fra Kort- og Matrikelstyrelsen.

Holbo Herreds Kulturhistoriske Centre (HHKC) er en selvejende institution, som driver museer og arkiver i Helsingør og Græsted-Gilleleje kommuner.

Bestyrelsen består af repræsentanter for de to kommuner, Helsingør Arkiv- og Museumsforening og Gilleleje og Omegns Museumsforening samt medarbejderne.

Helsingør Arkiv- og Museumsforening, formand Inger Larsen,
tlf. 48 79 44 46, kontingent 150 kr.

Gilleleje og Omegns Museumsforening, formand Hans Dall, kontaktes via
Gilleleje Museum tlf. 48 30 16 31, kontingent 140 kr.

Holbo Herreds Kulturhistoriske Centres kontorer:

Gilleleje Museum

Pyramiden, Vesterbrogade 56, 3250 Gilleleje, tlf. 48 30 16 31,
fax 48 30 16 71.

Helsingør Lokalhistoriske Arkiv

Skolegade 43D, 3200 Helsingør, tlf. 48 79 79 00, fax 48 79 79 41

Internet: www.holbo.dk

E-mail:

Lokalhistoriske arkiver i Helsingør og Gilleleje: arkiv@holbo.dk

Museerne: museum-holbo@mail.dk

Indhold:

1. *Søren Frandsen:*
Fællessang i Holbo Herred -
Fælles holdninger og socialt sammenhold 5

2. *Liv Kristine Appel og Jannie Jørgensen:*
Bronzelurerne fra Smidstrup i Blistrup sogn -
de ældste musikinstrumenter fra Holbo herred 53

3. *Steen Bernichow:*
Annisse på de store landboreformers tid 69

4. *Per Christensen:*
Bådebyggeriet Andersen & Ferdinandsen 87

FÆLLESSANG I HOLBO HERRED

– fælles holdninger og socialt sammenhold

af Søren Frandsen

Fællessang er en tradition, der indgår i flere sociale sammenhænge. Vi synger ved festlige lejligheder med familie og venner, men sangen er også en del af det foreningsliv, der ikke mindst i Holbo Herred er så rigt. Mange møder indledes og afsluttes med en sang. På denne måde bekræfter vi bevidstheden om den fælles sag samtidig med, at vi føler os som en del af et socialt sammenhold.

Den folkelige sangtradition har sit udgangspunkt i begivenheder, der fandt sted i første halvdel af 1800-tallet. Selvom man siden reformationen havde kendt til fællessang i kirkerne, var det tidligere ikke almindeligt at synge i offentlige forsamlinger. Første gang vi hører om fællessang er i 1837, hvor N. F. Grundtvig holdt sine »Mands Minde«-forelæsninger, der handlede om den historiske udvikling i Grundtvigs egen tid. Som en hyldest til foredragsholderen brød forsamlingen en oktoberdag ud i spontan fællessang ved at synge Willemoes-visen »Kommer hid, I Piger smaa«. Grundtvig havde skrevet teksten i 1808, men netop i 1837 komponerede Weyse en melodi til

Lokal musikkultur på landet for hundrede år siden var de lokale spillemænd. Her er musiker og købmand Christian Andersen fra Nejlunge med violinen cirka 1910.

visen. Den er et godt eksempel på, hvad det var, der optog sindene på den tid skrevet i en folkelig og let forståelig form:

(vers 2)

Våren er nu kommen nær,
dagene sig længe,
våren har I piger kær,
blomster gro i enge;
dog skal I i sene år
mindes, at I så en vår
med bedrøvet øje.

(vers 7)

Hist i nord går Odden ud
mellem høje bølger,
der blev døn af stærke skud,
Kristjan ej sig dølger;
men som gamle Kristian
står han fast på danske strand,
skønt hans blod udrinder.

(vers 3)

Ak, thi før sig op af jord
blomsten kunne trænge,
falmede en blomst i Nord,
som skal mindes længe:
Willemoes var blomstens navn,
og ej glemmes tunge savn
midt i blomsterflokken.

Begivenheden, der skrives om, er slaget ved Sjællands Odde den 22. marts 1808, hvor den danske flådes sidste linjeskib »Prins Christian Frederik« blev ødelagt og erobret. Peter Willemoes, der var en af heltene fra slaget på Københavns Rhed den 2. april 1801, blev dræbt under kampen. Tabet af den danske flåde til englænderne var med til at vække nationalfølelsen i de trange tider, der fulgte efter krigen. Grundtvigs fædrelandssang blev kun en af mange i årtierne fremover, der appellerede til fællesskabsfølelsen. Den er bemærkelsesværdig gennem sin folkelighed og sit klare budskab, hvor de danske piger opfordres til at mindes Peter Willemoes. Det gøres ved at sammenligne søhelten med en blomst, som ikke kunne trænge op af jorden og blive en del af det blomsterflor, der nu som dengang havde en varm plads i de fleste pighjerter.

Nationalfølelsen blev fulgt op af en politisk demokratiseringsproces, der i Danmark resulterede i nedsættelsen af De rådgivende Stænderforsamlinger i 1831 og indførelsen af grundloven 1849. I 1840'erne blev den folkelige fællessang en fast tradition ved de nationale og politiske fester på Himmelbjerget og Skamlingsbanken. Fædrelandssangene klingede ud i den danske natur og Grundtvig fortsatte sine bestræbelser på at fremme tanker om folkeoplysning på et kristent og nationalt grundlag. Fra 1850 til 1864 blev oprettet 15 højskoler rundt om i landet.

Krigen mod Tyskland 1848-50 gav yderligere vind i sejlene til det nationale sindelag, der kom til at præge tiden fremover, men nederlaget til tyskerne og tabet af Sønderjylland i 1864 blev dog det skår i det nationale sindelag, der særlig kom til at præge danskheden. I løbet af få år blev yderligere grundlagt

omkring 35 højskoler i Grundtvigs ånd, hvor fællessangen fik en markant placering. Den blev et redskab til at bekræfte det nationale sindelag i et socialt fællesskab.

Også i Holbo Herred var sindene i bevægelse. Ved høstfesten i Helsingør den 12. september 1869 blev trykt et blad med 3 sange under overskrifterne: I. Til KONGEN, II. Til FÆDRELANDET og III. Til SLESVIG. Den første og den sidste var skrevet over melodien til »Der er et land, dets sted er højt mod Norden« af C. E. F. Weyse. Første og sidste vers af sangen til kongen, skrevet af en Mads Hansen, lød:

(vers 1)

Der er en hellig kilde i vort hjerte,
med kongelyd omkring den stille bred,
og disse blomster er vor troskabs kærte
og kilden selv vor bedste kærlighed!
Hver gang en drot steg ned af

Danmarks trone
og drak af dette væld i folkets barm,
da blev ham lettere den tunge krone
og stærkere hans vilje og hans arm.

(vers 3)

Vi fatte godt vor konges dybe smerte;
hvad vi har tabt, det tabte også han,
men vi vil råbe: »Kom til folkets hjerte
og drik af kildens væld, Kong
Christian!«

og vi vil tålig hjælpes ad at lide,
til sår og nød og kummer svinde hen,
og vi vil trolig hjælpes ad at stride
til Sønderjylland vundet er igen.

Sangen til Slesvig, underskrevet af J. H. fra Sønderjylland, kredsede om det samme tema:

(vers 2)

Og nu, ja nu må Danmark vel sukke,
Thi røvet er jo du, dets dyre skat;
for overmagt sig dansken måtte bukke,
den klare dag forvandlet blev til nat.
For tysken må du danske mand sig bøje,
ej længer vaje må hans Dannebrog,
for hvad er dansk, han lukke skal sit øje,
og hånes skal hans kære danske sprog.

(vers 4)

Hold fast ved mindet om de gode dage,
bevar det danske sprog med kærlighed,
lad tanken tit herop til norden drage,
på vejen er I da til havn og Rhed.
Kæmp uforfærdet mod den tyske jætte,
husk på i stamme fra en viking-æt.
Se frejdigt op og bliver ikke trætte!
Om Gud vil tømres skuden atter tæt.

Ved en fest som denne i Helsingør fejrede lokalbefolkningen høstens afslutning. Det skete som regel med dans, tombola, karruseller, beværtning og andre folkelige forlystelser, men det var samtidig tidspunktet, hvor fællessangen med de stærke nationale overtoner hørtes. At bryde ud i sang ved offentlige fester og møder var i årene efter nederlaget til Tyskland i 1864 stærkt knyttet til den folkestemning, der krævede Sønderjyllands snarlige genforening med Danmark.

INTERESSE FOR KORSANG

Deltagelsen i fællessang på højskolerne og ved nationale manifestationer i lokalsamfundet skabte også en folkelig interesse for selve det at synge i kor. Sangen var fra starten et redskab til at markere et idemæssigt fællesskab, men fik senere også udbredelse som en af de fritidsbeskæftigelser, der blev en del af livet på landet. I Holbo Herred opstod mod 1800-tallets slutning flere sangforeninger. Medlemmernes glæde ved at indøve sang fik stor social betydning, fordi den blev kombineret med selskabelighed og oplysende arrangementer, der ikke havde rod i de religiøse foreninger.

GILLELEJE SANGFORENING

Ved møder den 8. og 22. november 1886 stiftedes Gilleleje Sangforening. I lovene hedder det, at formålet for virksomheden » er ved ugentlige møder at indøve flerstemmig sang og ved festlige sammenkomster for foreningens medlemmer med damer at udbrede kendskab og kærlighed til sang og samtidig virke til selskabelig glæde og fornøjelse«. Initiativtagerne var fiskere og håndværkere. De havde fået tilsagn fra lærer K. Fr. Nielsen i Søborg, der gratis ville lede sangøvelser og korsang.

Sangøvelserne må være startet med det samme, for den første fest blev afholdt 30. januar 1887, antagelig på Gilleleje Kro, med musik og sang. Programmet i første afdeling startede med følgende musikstykker:

1) »Mit Ideal«, march af Rixer, 2) »Overture til operaen Presiosa« af Weber, 3) »Die Salsbürger«, vals af Gungl, 4) »En Re-Tur til Kometen«, kvadrille af Jensen, 5) »Romance« af J. P. Hansen (violinsolo) og 6) »Salut for Damerne«, march af Chr. Jensen.

Dernæst fortsatte sangforeningens 4-stemmige mandskor med:

7) D. L. Rogert: Kong Christian, 8) C. M. Weber: Zigeünersang, 9) O. Lindeblad: Den nordiske Kvinde, 10) Stunts: Norden, 11) Fredmans Epistel: Gubben är gammal og 12) H. Kjerulf: Serenade ved Strandbredden (barytonsolo med kor).

I anden afdeling fortsatte koret med:

13) »Min søde Brud« (dobbeltkvartet), 14) Crusel: Nordens Enhed, 15) Hartmann: Jægerkor, 16) Kappang: Vi Sangere, 17) Fredmans Sanger Nr. 50 og 18) Fredmans Epistel: Rein kalad.

Programmet sluttede med følgende musikstykker:

19) Koncert overture af Kalsvoda, 20) »Die Magyaren«, Koncert Vals af Gungl, 21) Recitative af J. P. Hansen (solo for basun), 22) »Fra Hjertet til Hjertet« (Mazurka af Krål), 23) Kvadrille af sommerrevuen 1885 af Jensen og 24) »Gamle Tante«, march af Penschel.

Efter koncerten var der festmåltid med skåltaler. Derefter dansedes til kl. 2. Festen var meget vellykket med i alt ca. 500, hvoraf 38 var besøgende.

Et vigtigt forum for den lokale sangkultur var de mange lokale sangkor, her er Gilleleje sangforening samlet i 1890.

I starten var det kun folk med bopæl i Søborg-Gilleleje kommune, der kunne blive medlemmer af Gilleleje Sangforening, men ved generalforsamlingen i 1889 vedtog man efter en lang debat, at foreningen skulle være åben for alle. Medlemmerne var opdelt i »syngende (aktive)« og »ikke syngende (passive)«. Ønskede man at blive optaget som syngende, krævede det anbefaling fra dirigenten, hvorefter de øvrige aktive ved simpelt flertal afgjorde, om den pågældende skulle optages. Som ikke syngende kunne »...optages enhver uberygtet mand eller kvinde, der ved en af de almindelige korprøver – hvortil også passive medlemmer have adgang – foreslås af bestyrelsen og antages ved simpel stemmeflerhed af de tilstedeværende medlemmer...«.

Besøgende kunne deltage i festerne efter følgende regler: Medlemmerne kan »... indføre tilrejsende mod en entré af 1 kr. 50 øre for en herre, 1 kr. for en dame eller 2 kr. for et par og 25 øre for et ukonfirmeret barn. Dog er bestyrelsen bemyndiget til ved særlige lejligheder at nedsætte eller ganske ophæve entré for børn, hvis fader eller moder er medlem...«. Hvert medlem havde lov til gratis at tage en dame med til festerne.

Ved oprettelsen i november 1886 fik foreningen 61 medlemmer, hvoraf de 15 var passive. I festen den 30. januar 1887 deltog som nævnt ca. 500. Hvis ellers tallet ikke er en overdrivelse, må det betyde, at foreningen i de første måneder fik en stor tilgang. De aktive og passive medlemmer, der meldte sig ind i

starten inklusiv ledsagere med nogle børn, samt de besøgende ved festen, kan næppe opgøres til mere end højst 250 personer. I givet fald steg medlemstallet til over det dobbelte indenfor de første måneder.

Hensynet til børnene under omtalen af besøgende til festerne vidner om foreningens sociale sindelag. Under forhandlingerne ved oprettelsen i november 1886 nævnte lærer Nielsen fra Søborg specielt børnene og fremhævede, at festerne undertiden i særlig grad ville egne sig for dem, når der blev arrangeret komedier og oplæsning. Samtidig var det vigtigt, at børnene kunne komme med, så forældrene ikke måtte blive hjemme på grund af børnepasning.

Programmet ved sangforeningens første fest vidner om et højt ambitionsniveau. Dirigenten lærer Nielsen fra Søborg var tilsyneladende en kompetent person, der straks anbefalede, at bestyrelsen købte tidens udbredte øvebog i 2 bind af V. Sanne med titlen »Kvartetter for mandsstemmer«. Ved det konstituerende møde den 23. november 1886 rettede den ny formand skomager A. Christensen en tak til dirigenten, fordi denne havde gjort det muligt at føre det længe nærede ønske om en sangforening ud i livet og »...havde påtaget sig den både med pecuniært (pengemæssigt) offer og betydeligt tidsspilde forbundne opgave at være denne nystiftede af rå-emner sammensatte forenings første sangdirigent.«

Koncerten allerede 2 måneder efter sangforeningens oprettelse tyder dog på, at medlemmerne ikke har været helt uden forudsætninger. Af sang- og eksamensprotokollerne fra Gilleleje Skole, der til sammen dækker perioden 1855 til 1890, fremgår således, at der foregik en systematisk undervisning i sang helt fra første klasse. I løbet af skoletiden blev indøvet nodelæsning, C-dur skala, akkord, mol-skala og taktøvelser. Hver elev blev bedømt ved stemmeprøver, og der blev omhyggeligt ført fortegnelse over de melodier, som blev indøvet i løbet af året, der sluttede med karaktergivning. Repertoiret bestod af salmer (koral) og fædrelandssange.

Den, der med anlæg for at synge, gik ind i Gilleleje Sangforening, havde i skoletiden fået den første musiske indlæring. Dirigent Nielsen skulle derfor ikke starte fra grunden. Medlemmerne har været motiveret for opgaven og programmet fra festen 30. januar 1887 afspejler sikkert deltagernes sangglæde. Salmerne fra skoletiden var erstattet af et mere muntert program med udvalg fra Fredmans sange og epistler samt korsange fra det klassiske repertoire. Sange til pris for fædrelandet og det nordiske sammenhold udgjorde dog 1/3 af programmet. Grundtvigs folkelige nationalisme prægede stadig sindene. Det gav sig også udslag i, at damerne fremstillede en dannebrogsfane med foreningens navn og stiftelsesår påsyet. Den blev indviet 1. pinsedag 1887 ved et arrangement i havepavillonen på kroen, hvor foreningens ugentlige sangøvelser fandt sted.

Gilleleje Sangforening havde fået en god start med stor tilslutning. I 1890 besluttede ca. 90 medlemmer at opføre en foreningsbygning. Den kom til at ligge i den østligste del af byen i hjørnet af stejlepladsen ovenfor skrænten ved

indfaldsvejen til byen (det nuværende menighedshus). På samme tid ændrede foreningen navn til Gilleleje Sang- og Foredragsforening. Den nye bygning kom fremover til at danne rammen om sangøvelser, fester, foredrag og andre arrangementer bl. a. dilettantkomedier. I denne forbindelse købte man i 1890 et teater for 135 kr., der tilhørte toldkontrollør Lindholm. Det må dreje sig om en scene til opstilling i den nye forsamlingsbygning.

Gilleleje havde med Sang- og Foredragsforeningen fået et samlingspunkt, hvor alle kunne deltage efter evne og behov. En overgang i 1890'erne var medlemstallet oppe på 400. Ideen med en forening, der beskæftigede sig med foredrag samt sang og musik ved forskellige former for optræden, var en nyhed i lokalsamfundet. Samtidig var det værdifuldt, at folk fra alle samfundslag deltog i sangøvelserne og de underholdende arrangementer.

EN UDFLUGT TIL KULLEN

Den musiske udfoldelse blev en livsstil for foreningens medlemmer. Det fremgår tydeligt af de referater, som bl. a. Frederiksborg Amts Avis bragte fra foreningens sommerarrangementer. Avisen skrev onsdag den 11. juli 1894 bl. a.: »Gilleleje Sang- og Foredragsforening foranstaltede i søndags en lysttur til Kullen med dampskibene »Bien« og »Myren« og med ca. 380 deltagere fra Gilleleje og omliggende sogne. Kl. 7 morgen var der et livligt skue ved Gilleleje Havn; de med flag smykkede dampskibe lå, på grund af, at de ikke kunde løbe ind i den tilsandede havn, længere ude og ventede på deres last, som blev ført ud i fiskernes både. En frisk kuling blæste, humøret var også friskt hos de mere søvante deltagere, medens enkelte, som ikke var »husvant til søs«, pligtskyldigt måtte yde en tribut til havets vrede guder. Men bedre vejr kunne man ikke ønske sig. Snart gled Sjællands kyst mere og mere bort for blikket, og Kullens åse og skrænter kom til syne. Inden skibene sejlede ind i Møllehavn, gjorde de et lille sving rundt om klinten, det prægtige Kullaberg, hvis højeste punkt er 100 favne (188 meter), og hvis mørke granitmasser udfordrende skyder sig ud i havet. »Bien« løb først ind i Møllehavn, medens sangforeningen, som var der om bord, med gammeldansk høflighed overfor andre, sang svenske nationalsange, hvorefter »Myren« kravlede ind, medens musikken spillede »Kung Karl den unge hjelta«.

Efter turen gennem Mølle begyndte selskabet opstigningen til Kullen: »Ad denne vej gik toget med musik i spidsen op på Kullaberg, hvis mørke sider vi havde set fra havet, men som her viste sig for de undrende danske som et mildt og venligt bakkestrøg med en dejlig bøgeskov og en indbydende grønsvær, hvor snart hele selskabet var anbragt i grupper om madkurvene. Efter frokosten blev sunget en i dagens anledning forfattet sang, hvorefter lærer Chr. Nielsen, Søborg, bragte en tak til sang- og foredragsforeningens bestyrelse, som havde arrangeret turen.«

Selskabet spredtes nu for at gå på opdagelse. Mange endte med at besøge fyret med char-a-banc. »Efter denne anstrengende tur gik rejsen tilbage til Kullaberget Skovås, hvor musikken spillede op til dans på en åben plads under bøgenes kroner. Al træthed synes da at være forsvunden. Den afbrødes ved, at

der faldt en lille mild forfriskende regn, og selskabet brød så op. Endnu kunne der tilbringes et par timer i det idyllisk beliggende Mølleleje og kl. 7 lød damppiberne til afgang. Sejladsen hjem var vidunderlig smuk; en frisk brise krusede havfladen, og medens solen begyndte at dale i vest, kransede en regnbue himlen i øst. Begge skibene fulgtes ad side om side; .... Fra kommandobroen på »Bien« lød musikkens toner, mest fædrelandssange, ud i den stille aften, og fra »Myrens« forstavn gav sangforeningen nogle numre til bedste, medens et lille selskab midtskibs utrættelig sang forskellig enstemmig sang, og ikke heller glemte at synge Ingemanns dejlige aftensang »Der staar et slot i Vesterled«, da solen luerød sank ned bag synskredsen. Det var i det hele en vellykket tur, og Gilleleje Sang- og Foredragsforening har fortjent en tak, fordi den har arrangeret den.«

SOMMERFEST

Den 12'te august 1894 havde foreningen også et stort arrangement. Amtsavisens journalist så ved denne lejlighed nærmere på fiskerlejet og skrev bl. a.: »Livet her ude er da endnu idyllisk stille. Men lidt afveksling må der jo til, og i så henseende gør Gilleleje Sang- og Foredragsforening sig fortjent. I den velindrettede forsamlingsbygning arrangerer den af og til koncerter o. lign. Dette var således tilfældet i dag, søndag, da foreningen arrangerede kapsejladts og fest.«

Efter arrangementet på havnen »marcheredes til festpladsen, foreningsbygningen, udenfor hvilken man fandt de sædvanlige forlystelser. Efter et sækkevæddeløb af 7 drenge, der alle fik præmie, begyndte kl. 6 den dramatiske underholdning i forsamlingsbygningens store sal for fuldt hus. Gilleleje Sangforening, der havde placeret sig på balkonen, lagde for under kommando af den energiske dirigent, lærer Nielsen, Søborg. Der blev givet »Danmarks dejligst Vang og Vænge«, samt fiskernes morgensang. Derefter humoristisk oplæsning af skuespiller Alb. Helsengren: Læserne og lægevidenskaben om 200 år. Kgl. kapelmusikus Chr. Petersen gav nogle violinnumre. Frk. Othilia Frisch sang: Solnedgang og alle Klokker, akkompagneret af komponisten Charles Kjerulf.

Efter et lille ophold tog sangforeningen fat igen. Hr. Helsengren læste: »En lille Kat« og »Mine indviklede familieforhold«. Hr. Chr. Petersen gav nogle violinnumre, frøken Frisch: »Med dina blå Ögon« og en svensk folkevise, hvorefter sangforeningen sluttede med »Aftenfred« og »Hornbæk«.

Når vi noterer, at sangforeningen på sædvanlig vis skilte sig smukt fra de forskellige sangnumre, at hr. Helsengren som humoristisk oplæser fik publikum til at sidde i en latter, og at hr. Chr. Petersens fine, harmoniske violinspil og frk. Frisch's sang begejstrede det tilstedeværende publikum, og vi sluttelig bemærker, at hr. Chr. Petersen fik tilkastet 3 buketter, kan der ikke siges mere om den dramatiske underholdning. Sangforeningen gav senere på aftenen nogle sangnumre, og endvidere var der balfaldera.«

De medvirkende kunstnere ved arrangementerne kom oftest fra Det kongelige Teater i København, hvis ansatte i 1890'erne benyttede Gilleleje Kro, som et

Besøg af professionelle orkestre har selvfølgelig været en stor inspiration for den lokale musik, men orkestrene har om end spillet en endnu større rolle. Her er det Brødrene Sørensen fra Ørby, som rigtigt var brødre, der poserer i 1941.

af de foretrukne feriesteder. På denne måde fik lokalbefolkningen og ikke mindst Sang- og Foredragsforeningens medlemmer mulighed for at overvære kunstnerisk udfoldelse på højt niveau. Det har sikkert yderligere ansporet sangforeningens medlemmer til at dygtiggøre sig ved indøvning af vanskelige numre.

ANDRE SANGFORENINGER

I 1894 oprettedes også en sangforening i Helsingør og i årene fremover kom flere til. Foreningerne deltog med kor hos hinanden ved sangfester bl. a. på mærkedage. Da Gilleleje Sangforening i 1946 havde 60 års jubilæum medvirkede foreningskor fra Helsingør, Græsted, Hornbæk, Esrum og Fredensborg.

På dette tidspunkt fandtes også en sangforening i Ramløse ved navn »Lyren«. Den blev stiftet 20. oktober 1937 ved en generalforsamling hos gårdejer Hans Andersen i Skærød med følgende formålsparagraf: »Foreningens formål er dels ved regelmæssige sangøvelser at uddanne dens aktive medlemmer i flerstemmig, harmonisk sang, samt i det hele fremkalde interesse for sang, og dels ved selskabelige sammenkomster at skaffe medlemmerne en behagelig adspredelse.«

Referatet fra foreningens stiftende generalforsamling lyder: »Ramløse Sangforening afholdt den 20. oktober sin første årlige generalforsamling. Forsamlingen indledede med at synge en fællessang: » Et jævnt o.s.v.« hvorefter formanden gav en oversigt over sangforeningens ret vanskelige start, men resultatet, der kronedes med held, således at vi fik vore faste ugentlige sangaftener hos Hans Andersen, Skærød. Den 30. marts holdtes den første sangfest og den 17. juli blev vi inviteret til Helsingø Sangforenings jubilæumsfest, hvori vi deltog. Sommeren gik med sang i private hjem hver 14. dag.

Derefter oplæste kassereren regnskabet, der balancerede med en kassebeholdning kr. 77,00.

Formanden blev Grønkjær og bestyrelsesmedlem fru Emmy Hansen genvalgtes.

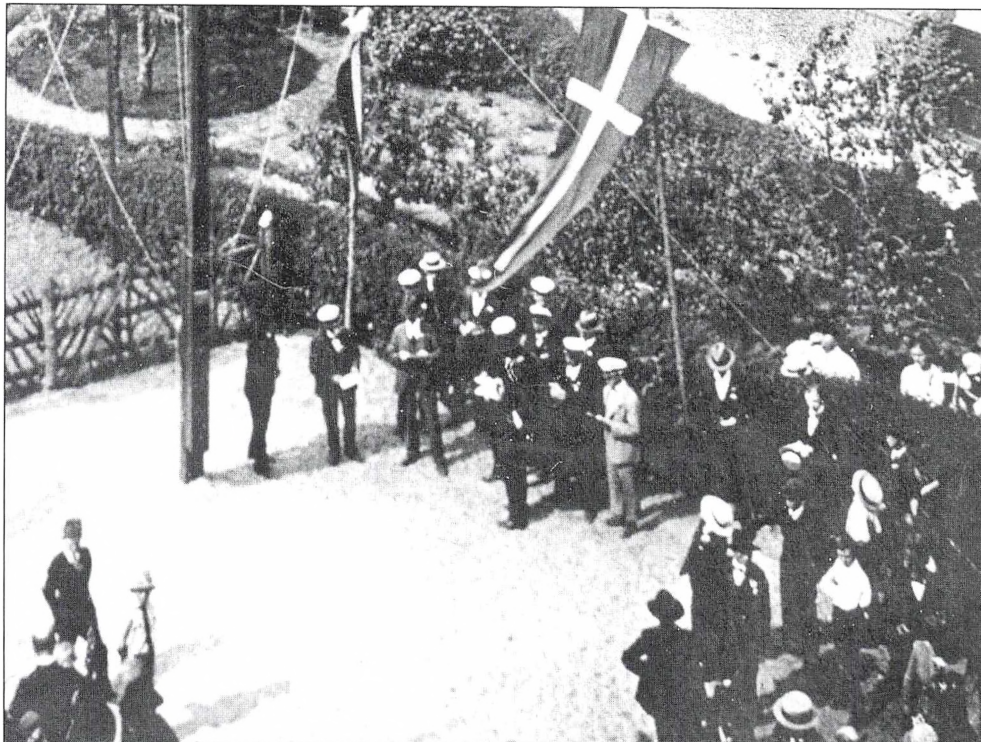
H. Hald Petersen«

Ved den stiftende generalforsamling gav *formanden* en oversigt over foreningens vanskelige start! Forklaringen er, at foreningen uden officielle rammer havde eksisteret siden november 1936. De 4 første udgiftsposter i den bevarede kassebog lyder således: 1/11 Helsingø Avis ...2,85 kr., 6/12 leje af forsamlingshuset ... 10,00 kr., 29/11 100 stk. medlemskort ... 3,25 kr. og uden dato Wilhelm Hansens Musik-Forlag 7,30 kr. Omkring 1. december 1936 har man indkaldt til møde i Ramløse Forsamlingshus, hvor indmelding og udlevering af medlemskort fandt sted. At dømme efter indkøbet hos Wilhelm Hansen begyndte sangøvelserne kort efter under ledelse af barbermester Aage Meibom fra Helsingø. Medlemstilgangen har været god for allerede den 4. marts 1937 måtte indkøbes yderligere 100 medlemskort.

I medlemsprotokollen nævnes i sæsonen 1937-38 33 aktive og 100 passive medlemmer. Af de sidste kom ca. 50 % fra Ramløse, 20 % fra Skærød samt 6, 5, 4, 3 og 1 % fra henholdsvis Huseby, Helsingø, Aagerup, Taagerup og Højbjerg. Blandt de aktive var 42 % fra Ramløse, 30 % fra Skærød, 12 % fra Tofte, 6 % fra Aagerup og 3 % (1 person) fra hver af byerne Huseby, Taagerup og Lavø. Den pæne tilslutning fra Skærød skyldes sikkert, at sangøvelserne fandt sted hos gårdejer Hans Andersen på Gåselandsgården.

Af foreningsprotokollen fremgår, at der før den stiftende generalforsamling den 20. oktober 1937 blev afholdt et bestyrelsesmøde 10. oktober. Det er underskrevet af de aktive medlemmer Magda Andersen (Hyrdegård i Ramløse), Emmy Hansen (Lillegård i Ramløse), Christian Grønkjær (parcellist fra Aagerup) og Jens Andersen (Gåselandsgården i Skærød). Den sidste var sikkert søn af Hans Andersen på Gåselandsgården, der lagde lokale til sangøvelserne.

Vi må opfatte de nævnte personer som initiativtagerne til sangforeningens oprettelse. Medlemshvervningen skete sikkert gennem sociale kontakter i lokalsamfundene. At dømme efter den fællessang, der blev indledt med på den

Helsingør Sangforening synger for en stor forsamling under genforeningsfesten i 1920 ved gadekæret i Helsingør.

stiftende generalforsamling, skete det med baggrund i Grundtvigs tankegang om det oplyste danske folk, der med rod i slægten levede det lyse kristenliv på jord. De to første vers af Grundtvigs sang »Et jævnt o.s.v.«, som det blev formuleret i referatet, lyder således:

Et jævnt og muntert virksomt liv på jord som det,
jeg ville ej med kongers bytte,
opklaret gang i ædle fædres spor,
med lige værdighed i borg og hytte,
med øjet, som det skabtes himmelvendt,
lysvågent for alt skønt og stort heneden,
men med de dybe længsler vel bekendt,
kun fyldestgjort af glans fra evigheden.

et sådant liv jeg ønsked al min æt
og pønsed på med flid at forberede,
og når min sjæl blev af sin grublen træt,
den hviled sig ved »fadervor« at bede.
Da følte jeg den trøst af sandheds ånd,
at lykken svæver over urtegården,
når støvet lægges i sin skabers hånd,
og alting ventes i naturens orden.

Ved afslutningen af sæsonen 1937-38 arrangeredes den 30. marts en afslutningsfest i sangforeningen »Lyren«. Til den lejlighed blev fremstillet en række sange, hvoraf den ene i realiteten er en slags beretning om korets virksomhed siden den stiftende generalforsamling. På melodien »Hen til Komoden« sang man:

1. vers.

Kom så skal I høre
alt hvad vi kan gøre
vi vil synge alt hvad Meibom har os lært.
Tone i livet er os alle givet
nogle gaber højt – det er jo sikkert svært.
Op til Hans And'sen og hjem igen,
kører hele molevitten.
Gunhild gi'r kaffe, og vi drikker den,
og så siger vi tak for visitten.

2. vers.

Først på efteråret,
jeg håber I forstår et
dengang det var nyt, vi mødte talrigt op,
så fik de fleste snue
blev hjemme i sin stue
tilbage blev der kun en lille trofast flok.
Op til Hans And'sen og hjem igen
kører hele molevitten,
Meibom har ej svigtet en eneste gang,
han er ikke bange for smitten.

3. vers.

Alfred* kan godt lide
altid ned at sidde
i aften kan han ikke stolen med sig ha'.
Vi har en sjælden formand
med forstand fra Jylland,
hvad ikke han vil svare på,
det griner han af.
Op til Hans And'sen og hjem igen
kører vi alle nok så glade
og flere byder vi komme hertil,
at synge bliver aldrig til skade.

* *Parcellist Alfred Olsen, Skærød.*

** *Kristoffer Hansen, Lillegård.*

*** *Karen Hald Kierkegård.*

4. vers.

Alle er vi øvet,
stemmerne er prøvet,
dog er der en bas som brummer lidt forkert,
kan du det ej høre,
har du dårligt øre,
gå så til Kristoffer** og få det kureret.
Op til Hans And'sen og hjem igen,
turen skal vi nu til at undvære.
Til næste vinter, så skal I se,
bliver vi mange, mange flere.

5. vers.

Oppe på vor scene,
der vil jeg dog mene,
koret ta'r sig dejligt ud på afstand her,
vi gør os al umage, for alle at behage,
så tror jeg ikke, at I kan forlange mer.
I Andersens stue, der er dog bedst,
der er vi alle så frie,
og Karen Hald*** hun er aldrig tavs,
hun ved altid hvad hun vil sige.

6. vers.

Det er nemt at høre,
når Karl**** skal ud og køre,
for I kan tro, at han kan gi' motoren gas.
Karen har en mægtig stemme,
hun træner den vist hjemme,
men somme tider kan den blive lidt for hvas.
Nu holder jeg op, vi skal danse lidt,
galop kan vi ikke udholde,
men vup-ti-gine, den er så nem,
det spiller ingen rolle.

**** *Karl Larsen var vognmand i
Ramløse og blandt de aktive
medlemmer i sangforeningen.*

Afslutningsfesten må i den tidlige periode opfattes som foreningens største arrangement. Den formede sig som en sangfest. I 1939 blev den afholdt 28. marts og i foreningsprotokollen kan vi se, at det skete med deltagelse af andre kor: »Sangfest med efterfølgende dans i Ramløse Forsamlingshus ... indbyde

Helsinge (mandskor), Nøddebo (mandskor), Slangerup (blandet kor) til at medvirke med deres sang og deltage i festen.«

Bortset fra den allerførste tid var opbakningen til sangøvelserne et problem. Det fremgår tydeligt af 2. vers i afslutningssangen fra 30. marts 1938. På dette tidspunkt havde foreningen 33 aktive, et antal der i den næste sæson 1938-39 faldt til 31. I 1939-40 og 1940-41 gik det yderligere ned til henholdsvis 26 og 25. I 1938-39 oplevede »Lyren« det største antal passive medlemmer med 102, men det faldt i de to følgende sæsoner til 92 og 60. Det betød, at foreningen opgav sine aktiviteter og i princippet blev opløst.

Den 9. oktober 1950 genopstod foreningen ved en stiftende generalforsamling under navnet Ramløse Sangforening. På samme måde som i 1937 var generalforsamlingen en bekræftelse af, at der gennem det sidste år eller mere var sket en genoplivning af den gamle sangforenings aktiviteter. Aage Meibom, Helsinge tiltrådte atter som dirigent og Kristoffer Hansen fra Lillegård i Ramløse blev formand. Sangøvelserne kom som tidligere til at foregå hos gårdejer Hans Andersen i Skærød. I sæsonen 1950-51 var de aktives antal dog kun 17, mens de passive ikke er angivet i protokollen, der ikke indeholder flere medlemslister.

SANDBJERGFESTERNE

Af betydning for Ramløse Sangforenings økonomi i halvtredserne blev festerne på Sandbjerg ved Huseby. De startede som Grundlovs-møder i slutningen af fyrrene, men i 1951 stod Ramløse Sangforening for arrangementet, der blev afholdt den 29. juli. Frederiksborg Amts Avis skrev den 1. august: »Ramløse Sangforening og flere foreninger i Ramløse og Annisse havde søndag aften arrangeret sommerfest på Sandbjerg i Huseby. Festen fik et udmærket forløb, idet ca. 500 mennesker var mødt op på festpladsen.

Efter at formanden, grd. C. Hansen, Lillegaard, havde budt velkommen, sang forsamlingen »Der er et yndigt land«, og Ramløse Sangforening under barber Meiboms ledelse og Slangerup Sangforening sang derefter flere sange.

I en pause underholdt en Slangerup-sanger forsamlingen med et par små historier.

Helsinge Sangforenings amatører overtog nu scenen og opførte »En søndag på Amager«, der gik friskt og livligt over scenen. Efter at formanden havde takket de forskellige medvirkende, og flaget var strøget med »Hil dig vor Fane«, blev pladsen ryddet, og dansen fortsatte et stykke ud i sommernatten.

Der var almindelig tilfredshed med denne godt tilrettelagte fest, som man håber vil blive en tradition hver sommer.«

Dilettantoptræden blev et fast indslag ved festerne. I årene 1953-55 opførtes »Sommerdans«, »Grevinde Danner«, og »På Kastelsvolden«. I 1955 var Annisse Foredragsforening medarrangør og fik andel i overskuddet med 125 kr. og 25 øre.

Den 17. maj 1956 holdt Ramløse Sangforening og Annisse Foredragsforening møde om årets Sandbjergfest. Det blev vedtaget at afholde festen lørdag den 14. juli kl. 19.00 med følgende program:

1. Velkomst ved formanden Kristoffer Hansen samt fællessang.
2. Tale af landbrugsskoleforstander Erik Andersen, Slangerup.
3. Underholdning af ungdomskoret af 1951 København.
4. Flaget stryges.
5. Dans til ungdomskorets orkester.

Dernæst fordelte man de praktiske opgaver: »Formanden sørger for avertering (2 gange i Helsing Avis) og programmer. Emil Koefoed sørger for gulv, dansepulver og billetter. Karl Larsen træffer aftale med gæstgiver, samt sørger for lys og højtalere. Formanden sørger for ansøgning til politimesteren.«

Dernæst valgte man fællessange:

1. Før velkomst: »I Danmark er jeg født.«
2. Før talen: »Et jævnt og muntert virksomt liv på jord.«
3. Efter talen: »Hvor smiler fagert den danske kyst.«
4. Flagstrygning: »Fra Himlen er du faldet.«
5. »Der er et yndigt land«.

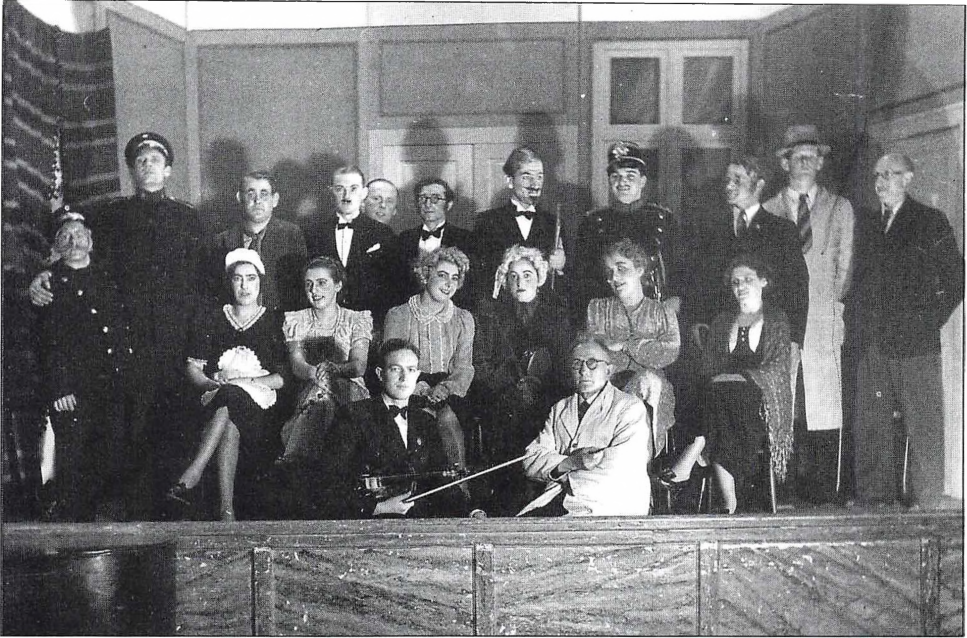
Frederiksborg Amts Avis skrev den 18. juli: »Sommerfesten på Sandbjerg havde god tilslutning, og vejret var godt; det var en af de rigtige sommeraftener.

Formanden for festudvalget, gdr. Christoffer Hansen, Ramløse, bød velkommen, og efter et par sange fik forstander P. Manniche ordet og holdt et foredrag om sine indtryk fra en rejse i Indien. Han omtalte særligt de indiske skoleproblemer. Efter ham fik en indisk skoleforstander, der om eftermiddagen var kommet til København, ordet, og i en kort tale understregede han Manniches foredrag og udtalte håbet om, at det måtte lykkes at få omplantet den danske folkehøjskole til Indien; den indiske landbobefolkning ville sikkert tage vel imod den.

Efter en sang tog Ungdomskoret af 1951 fra København fat med korsang. Koret havde 27 medlemmer, 12 herrer og 17 damer. Sangen lød smukt fra bakketoppen, og ind imellem sangafdelingerne dansede fire par i gamle dragter folkedanse. Koret høstede stort bifald for sine præstationer.«

Festens forløb og valget af sange var en national manifestation i Grundtvigs ånd, der lige så godt kunne have fundet sted 100 år før. Kærligheden til fædrelandet blev stadig i 1950'erne udtrykt gennem fællessangen ved fester som de, der blev afholdt på Sandbjerg.

I Ramløse Sangforening Kassebog kan vi se, hvordan udgifter og indtægter fordelte sig ved Sandbjergfesten i 1956: Billetter og programmer...78,75 kr., foredrag ...50,00 kr., vagttjeneste ... 20,00 kr., ungdomskoret ... 500 kr., belysning ... 100 kr., dansegulv ... 125,00 kr., højtalere ... 15,00 kr., Helsing Avis 32,20 kr., øl og vand (dansegulv) ... 25,00 kr., pyntegrønt (Arne V.) ...

Revyer og dilettantforestillinger var en af de mest almindelige former for lokal sangtradition. Her opføres dilettant på Helsing Kro i 1943. Under besættelsen fik den folkelige sang i øvrigt en renæssance gennem alsangen.

8,00 kr., kørsel af gulv og bænke ... 30,00 kr. – I alt blev udgifterne på 983,95 kr. mens indtægterne beløb sig til 1080.00 kr. Det gav et overskud på 48.05 kr. til hver af de to foreninger. Beløbet var ikke stort og det er spørgsmålet, om tiden var løbet fra den type fester, som fra midten af 1800-tallet havde været et stærkt indslag i foreningslivet i Holbo Herred? Sandbjergfesten blev atter afholdt i 1958, men så var det også slut.

Ramløse Sangforening måtte i 1959 konstatere, at der ikke længere kunne skaffes tilslutning til sangaftrænerne. På generalforsamlingen den 1. oktober 1956 blev rejst kritik af, at man brugte for megen tid på svære opgaver, uden at opnå det ønskede resultat. Et lignende synspunkt var fremme på generalforsamlingen den 10. november 1958. Dybest set drejede det sig måske om, at tiden var ved at løbe fra fællessangen som ramme for socialt samvær i lokalsamfundene. De mange tilbud om underholdning gennem radioen og så småt også fra TV var med til at øge passiviteten, mens nye sociale grupperinger i foreninger, der var et resultat af samfundsudviklingen efter 2. verdenskrig, gjorde det ekstra svært for de lokale sangforeninger at holde på deres medlemmer.

DE FØRSTE LOKALPRÆGEDE SANGE OG DIGTE

Fædrelandssange synges stadig i Holbo Herred som en bekræftelse på vort nationale sindelag. Det sker primært ved foreningsarrangementer i lokalsamfundene, men ved disse lejligheder høres også sange med et indhold, der priser hjembyen eller hele Nordsjælland.

På landsplan kendes tilbage i 1800-tallet digte og sange, der udtrykker kærlighed til bestemte egne, men det er usikkert, hvor stor en udbredelse de havde ved tidens folkemøder, hvor fællessangen var en vigtig udtryksform. Et eksempel er H. C. Andersens sang »Jylland mellem tvende Have« fra 1859. Det er Jyllands storhed der prises i et nationalromantisk skær. Digtet, der i 1860 blev sat i musik af P. Heise, fokuserer i første linie af andet vers på »hovedlandet«, som det udtrykkes.

Det er stadig tanken om fædrelandet, der er i forgrunden, mens sange, hvor lokalsamfundet indgår, er svære at finde fra denne periode. Vi skal op i slutningen af 1800-tallet, hvor hjemstavnsforeninger og museer ser dagens lys i takt med den oplyste bondestands stigende selvværd i andelstiden, før vi finder tilløb til en poetisk beskrivelse af lokalsamfundet.

I Holbo Herred er det ældst kendte eksempel fra 1897, hvor der til Helsingerevuen blev skrevet to sange. Den ene udtrykker en vis stolthed over en stationsby i vækst:

Men sikken Helsinge går i væ'ret,
nu har vi fået os en banegård,
den rummer meget mer end gadekæret,
sådanne der i vore blade står.

Kor: Tra-la-la-la-lala o.s.v.

Langs promenaden fra hovedstaden,
der ligger villakvarteret smukt,
og jorden er solgt langs hele gaden,
og husene de ligger pænt i flugt.

Kor: o.s.v.

Man tvivler ikke – tænk det var skrevet
til en avis af en pålid'lig mand,
at når stationen først er færdig blevet,
så rummer den halvanden tønde land.

Kor: o.s.v.

Og gadekæret man ville fylde,
hvor H. P. Olsen han skulle bo;
men straks der vankede en orn'lig skylle,
for den idé den var skam ikke go'.

Kor: o.s.v.

Vi ved ikke, hvem der har skrevet visen, og om den fik nogen udbredelse i syngende kredse i Helsinge, men den er interessant, fordi den refererer til helt konkrete forhold i den hastigt voksende stationsby.

Et andet eksempel, der mere direkte er en prisning af hjembyen, har vi fra 1917, hvor redaktør Jens Larsen-Græsted, skrev en sang på 5 vers til en festlighed i Græsted Afholdsforening:

Byfester af enhver art har været en traditionel ramme for musik i lokalområdet. Her spilles musik fra scene på den årlige Bakkefest i Gilleleje i 1968.

1. vers

I Nordsjælland er Græsted hovedstaden,
der bor man nydeligt ved hovedgaden.
Den by den er en perle
blandt alle andre byer,
man ser den helt fra Ferle,
når der er ingen skyer.
Stolte by – højt på bakken knejser
du til dem, der forbi dig rejser,
stolte by. –

2. vers

De Græstedfolk kan godt i spænd gå sammen,
det så man dengang, da de fyldte dammen
med gamle barnevogne,
med klude, ben og jern
fra otte kirkesogne,
fra både nær og fjern.
Gadekæret fyldtes inden længe,
alt det gamle fyld blev gjort til penge,
guld og sølv. –

5. vers

Jeg kunne gerne blive ved at digte
om alting, hvormed Græsted kan sig vigte,
om vore nye gangsti'r
belagt med fliser grå,
om vore søde småpi'r,
der tripper pænt derpå, -
men mit lys pludselig er slukket,
først i morgen op bli'r lukket,
tak, - godnat. -

Jens Larsen-Græsted skrev digte og noveller, der viser, at han havde let til pennen. Det samme var tilfældet for Emil Bønnelycke, der i Politiken den 8. august 1923 offentliggjorde et digt med titlen »Gilleleje«: Det havde 10 vers, hvoraf de fem lød:

vers. 3

Jeg kom til *Gilleleje* by en dag, en junistund,
da blæsten, byens plageånd, var mild og holdt sin mund.
Fra bakkerne, fra granerne, fra stiens store hyld
så jeg en by i bakkens læ, den yndigste idyl.

vers. 4

Sé, der bor hjemmebageren, og der bor købmand Nees,
og dér har Herrens menighed sin Gilleleje-kres ...
Og der bor træskomageren, et navn med hollandsk lyd,
Stammerjohan, det hedder han, *det* navn er vel en dyd.

vers 5

De hvide fiskekuttere med ru, rustrøde sejl
lå malerisk og malede sig selv i vandets spejl ...
Med ædel ro de tegnede hver lønning og hvert tov,
det mesterværk, der vokser ved guds underfulde lov -.

vers 9

Det diadem af strande, af riviera – pragt
og skovens tunge lokker om Sjællands pande lagt ...
det mærker vi så strålende, så skinnende i dag,
da Gilleleje er vort hjem, for os en *hjemlig* sag.

vers 10

Dig Gilleleje elsker vi, udkårede blandt ti
fortryllende juveler vi vandrede forbi ...
dig hylder vi, du duftende, og blæsende idyl
for *dine* stille stræder dine tusind glæders skyld.

Emil Bønnelyckes digt blev så vidt det vides ikke omsat i musik, men det viser, at tidens digtere under besøg på den naturskønne nordkyst lod sig henrykke af den idyl, der herskede. Det var ofte folk udefra, der lagde mærke til skønheden og ikke den befolkning, der levede i miljøet til dagligt. Da Gilleleje Sangforening i 1926 holdt 40 års jubilæum blev der skrevet 4 lejlighedssange. Kun fire linier i starten af den sidste udtrykker en glæde for Gilleleje.

LOKALE SANGE I HOLBO HERRED

Til gengæld blev dette tilfældet i rigt mål, da **Gillelejevalse**n så dagens lys 6 år senere. Ved nytårsskiftet 1932-33 arrangeredes en revy på Gilleleje Badehotel til fordel for Gilleleje Boldklub. Overtjeneren på badehotellet Julius Jørgensen havde skrevet tekst og melodi til en sang, der blev sunget af 5 piger. Formanden for boldklubben Ditlev Idorn ville først ikke give tilladelse til, at Gillelejevalse blev sunget, og truede med at træde tilbage som formand, hvis det skete, men til sidst gav han sig med den bemærkning, at den skulle synges først, så folk havde glemt den, når de gik hjem! Det blev i stedet en bragende succes og pigerne måtte gentage sangen adskillige gange i løbet af aftenen. Teksten lød:

Melodi: Julius Jørgensen (noderne kan ses på lokalarkiverne i Helsingør og Gilleleje)

Ved så skøn en strand,
som man ønske kan,
hist ved Kattegat og Øresundets bred,
ligger byen, som
jeg vil synge om,
for det er dog det bedste sted jeg ved.
*Ja, Gilleleje! du lille fiskerby,
mange glade minder gemmer jeg om dig.
Ja, Gilleleje! dit navn har verdensry;
hvor jeg end lever, så glemmer jeg dig ej.*

Som'ren frisk og sund –
svale aftenstund –
drager glade gæster til fra fjern og nær.
Vi ved klitters kant
fred og hvile fandt,
derfor har vi dig alle sammen kær.
Ja, Gilleleje ...

Mangt et sted jeg så,
som jeg sige må,
der var skønt at se, og højt jeg prise kan;
men hvorhen jeg kom,
vidt i verden om,
så længtes jeg mod dig og Danmarks land.
Ja, Gilleleje ...

(Gillelejevalse er indspillet på den vedlagte CD)

Teksten er en hyldest til Gilleleje, men kærligheden til Danmark glemmes ikke. Gillelejevalse udkom på plade i 1938 og er nok den mest kendte af de lokale sange i Holbo Herred.

Det ser ud til, at Julius Jørgensen en overgang arbejdede på Raageleje Kro. I hvert tilfælde skrev han også en **Raagelejevalse** med følgende tekst:

Noderne kan ses på lokalarkiverne i Helsingør og Gilleleje

Vil du nyde sommerdage
og ønsker dig et sted
skal du til Raageleje tage
og »skatten« tar´ du med.
Der i først naturen nyder
med det der hører til,
og om aftenen kroen byder
på sang og dans og spil.
Se Raageleje med sin strand så ren og klar
se fra skrænten sol gå ned
skønnere jeg ikke ved.
Se Raageleje og de minder som du har
næste sommer vil igen drage dig derhen.

(ikke medtaget på den vedlagte CD)

Udover arbejdet som tjener virkede Julius Jørgensen som forfatter og komponist og skrev sikkert også melodien til Raagelejevalse. »Viggo Olsen og hans orkester«, der i mange år spillede meget til fester i Raageleje og omegn, havde ofte Raagelejevalse på programmet, men desværre ved vi ikke, hvornår Julius Jørgensen skrev teksten og melodien.

Julius Jørgensen, født 1880, flyttede på et tidspunkt permanent til Gilleleje og boede her til sin død i 1950.

Temaet i Raagelejevalse er den skønne sommertid og den stemningsfulde natur med skrænterne ved stranden, men også forelskelse med sang og dans på kroen indgår i teksten.

I **Tisvildelejevalse**n er kærligheden derimod det helt dominerende tema. Teksten blev skrevet i 1939 af Peter Johansen og sat i melodi af den 18-årige Edvard Grønlund, der senere blev ansat i radioorkesteret. Teksten til Tisvildelejevalse n lyder:

Melodi: Edvard Grønlund (noderne kan ses på lokalarkiverne i Helsingø og Gilleleje)

Under skovens grønne grene,
langt fra alfarvej,
på en bænk jeg sidder ene,
tænkende på dig.
Sommeren i Tisvilde,
aldrig glemmer jeg,
minder som en kilde,
de strømmer ind mod mig.
Ved Tisvildeleje strand
første gang jeg dig så,
du i det hvide sand
frisk og solbrun lå.
Bølgerne klukkede og lo,
dengang jeg hviskede til dig
medens jeg tæt dig til mig tog,
»Jeg elsker dig !«

(Tisvildelejevalse n er indspillet på den vedlagte CD)

Peter Johansen var født i Slagelse 1910 og kom til Tisvildeleje en gang i 30'erne, hvor han tjente til livets ophold på Tisvildes pensionater fortrinsvis på Pension Kildegården. I 1940 lærte Peter Johansen en pige at kende ved navn Agnete. Hun var lige kommet til byen og det blev hurtigt til ægteskab. I 1941 fik parret en datter og Peter Johansen blev udstyret med penge til at købe en barnevogn for i Hillerød. Han fik købt vognen, men mere vigtigt var det, at der tillige var penge til en banjo.

Peter Johansen var en herlig fyr med gøglerblod i årene, der skrev mange lejlighedssange og kunne lide at optræde med sang og musik. Frem til midten af 40'erne levede han livet blandt Tisvildelejes gæster i feriesæsonen. Efter 2. verdenskrig flyttede familien til Frederiksværk, men ægteskabet med Agnete blev opløst i begyndelsen af 50'erne. Peter Johansen døde i 1978.

Boghandler Thuneby, der indtil 1960'erne havde sin forretning på Hovedgaden kort før husene i selve fiskerlejet, har fortalt, at Tisvildelejevalse n blev sunget meget på de ugentlige »dansant-aftener«, når kroer og restauranter holdt længere åbent. Thuneby deltog selv i 30'ernes og 40'ernes glade ungdoms- og ferieliv i Tisvildeleje.

De 3 valse fra Gilleleje, Raageleje og Tisvildeleje er skrevet og sat i musik af folk, der om sommeren tjente til livets ophold på hoteller, kroer og

badepensionater i de 3 fiskerlejer. I løbet af badesæsonen fulgte de på nært hold forlystelseslivet og sangteksterne viser, at de også selv tog del i sommerens glæder samt lod sig rive med af stemningen og de dejlige piger, der også dengang befolkede strandene. På den måde kom de 3 fiskerlejer til at stå i et særligt romantisk skær. Sommerforelskelser og kære ungdomsminder blev knyttet hertil. Disse følelser fik frit løb i sangteksterne skrevet af folk udefra, der under korte sommerophold havde øjnene åbne for de naturskønne omgivelser.

Men der var også andre med vinterbopæl andet steds, som lod sig henrykke over fiskerlejernes idyl. En af dem var Svend Olsen, der sikkert engang i årene efter 2. verdenskrig skrev følgende sang, der fik titlen **Rågelejevalse**:

Melodi: Katinka (Niels Clemmensen)

Ved Nordsjællands kyst med dets blånende vand
og havets let duvende brise,
der ligger en by mellem klitter og sand,
om den vil jeg synge en vise.
Jeg elsker den plet både vinter og vår,
men mest når en midsommeraften jeg står
og vender mit blik mod det bakkede land,
som favner min by – RÅGELEJE !

Jeg frydes hver aften, når solen går ned
i havet den spejler sin kugle.
Og kuk'ren, som flittigt har stemmen på gled,
må indstille røsten en smule.
Her sindet får helse og tankerne ro,
jo, her trives lykken, når blot man er to.
Vi længes imod det forjættede sted,
og hilser vor by – RÅGELEJE !

Når solen den bager den blegnede krop,
vi drages mod stranden dernede,
og unge og gamle med modige hop
i bølgerne kølner sin hede.
Jo, vandet og stranden er her ideel,
og tror du det ikke, så prøv bare selv.
Vi ved, inden længe du kommer herop
Og nyder din strand – RÅGELEJE !

Og søger du munterhed, vær ej beklemmt,
på KROEN du finder det hele.
Hver lørdag går dansen med spøg og med skæmt
til skoma'rens velkendte føle.
Mens Aksel han sørger for øl og for vand,

Johanne hun vogter moral og forstand.
Vi rågefolk finder, at livet er nemt
og hylder vor kro – RÅGELEJE !

Dog mest mig betager den frie natur
og bakkernes storladne skue.
Jeg drages herop fra mit bytrange bur
til sommerens havluftne stue.
Thi her er jeg borte fra støj og fra larm,
her samler jeg kræfter og mod i min barm.
Hvor solskivens stråler erstatter mit ur,
der ligger min by – RÅGELEJE !

(Raagelejevalse er indspillet på den vedlagte CD)

Det fremgår af sidste vers, at sangskriveren nok har vinteradresse i København, og af underskriften *Svend Olsen »Rosenly«* på det bevarede tekstblad kan vi se, at der må være tale om en sommerhusgæst, der tilbragte meget tid i sit Rosenly i Raageleje. På kroen omtales Axel og Johanne(værtsparret), der hygger om deres gæster, men det er dog naturen, som Svend Olsen er mest betaget af. Den var en kontrast til hverdagens »bytrange bur«. – Det vides ikke, om Raagelejevalse har været udbredt som fællessang.

Vejbyvalse er skrevet af Halfdan Hansen, der i begyndelsen af 1940'erne flyttede ind i huset på hjørnet af Tisvildevej og Stationsvej i Vejby. Indflytningen blev mulig, fordi Halfdan Hansens forældre arvede ejendommen ved hans bedstemors død i 1942. På det tidspunkt boede Halfdan med sin familie i Hellebæk. Han blev født i København i 1905 og voksede op der, men i barndommen blev det til jævnlige besøg hos bedstemoderen i Vejby. Der var kære minder fra denne tid, så det har sikkert virket tilløkkende at flytte på landet.

I 1944 søgte Halfdan Hansen næringsbrev som kioskejer, men fik først tilladelsen i 1945. De næste mange år blev Halfdans-hjørne et begreb og et dagligt samlingspunkt for beboerne i Vejby. Halfdan Hansen havde alt i butikken og levede efter filosofien: »Der findes kun en slags folk – alle de flinke !«

Halfdan Hansen havde musiske evner. I mange år var han med sin banjo og harmonika en meget benyttet landsbymusikant. Det gode humør kom også til

udtryk i et væld af lejlighedssange, der blev bestilt i kiosken og ofte skrevet om natten over en stiv whisky og en god cigar.

I 1947 var Halfdan Hansen med til at arrangere den første Vejbyrevy indenfor rammerne af Vejby-Tibirke Foredragsforening. Til denne lejlighed skrev han Vejbyvalsen, der lyder:

Melodi: Halfdan Hansen (noderne kan ses på lokalarkiverne i Helsingø og Gilleleje)

I Vejby er der godt at bo,
hver dag er glæde og fryd.
Vi for storme søger ly
i vor lille lune by.
På hver en plet der skønhed gror,
og kirken den er en pryde,
højt tårnet hæver sig op imod sky,
det er en vidunderlig by.
Lille by med gadekær og kirke,
stæren fløjter højt fra morgengry.
Her finder alle både ro og virke,
og derfor elsker vi vor lille by.

Hver morgen hilser kirkeklokken
blidt den gryende dag.
Vi fra skolen hører sang
til den gamle smedjes klang.
Mens fyldte junger venter,
pipper spurve lystigt på tag,
og toget fløjter og puster sin røg,
det er en vidunderlig støj.
Lille by med gadekær og kirke ...

(Vejbyvalsen er indspillet på den vedlagte CD)

Den første Vejbyrevy opførtes i forsamlingshuset 2. påskedag 1947 og blev en så stor succes, at den måtte gentages 12. april, igen for fuldt hus. Halfdan Hansen havde tilsyneladende med sin Vejbyvals ramt en stemning, der lå lige under overfladen i lokalsamfundet. Sangen om den idylliske landsby med omkvædet, der som første linie havde »Lille by med gadekær og kirke«, kom på alles læber.

Vejbyvalsen er i årenes løb blevet sunget ved mange arrangementer. Den er stadig med til at bekræfte de miljømæssige kvaliteter, der findes i landsbyen Vejby. I dag synges Vejbyvalsen altid ved de Vejby-aftener, som arrangeres af lokale kræfter i samarbejde med Helsingø Arkiv- og Museumsforening. Disse sammenkomster afløste for ca. 20 år siden de gamle høstfester. Nu som før foregår det i forsamlingshuset, der siden 1882 har dannet rammen om de folkelige fester i byen.

Et meget vigtigt udklækningssted for lokal musik de seneste 30 år i området har været Helsinges Ungdomscenter. Her er deres brassband i aktion i 1978.

Annissevalsen er skrevet af Henning Nielsen, der som 33-årig kom til landsbyen ved Arresøen fra København sammen med sin kone Kirsten. Årsagen var, at familien havde fået barn og boede under trange kår på en 5. sal. De ønskede derfor at flytte på landet, hvor der var frisk luft. Henning Nielsen stammede fra Nyborg og gennem bekendte herfra fik familien kontakt med en dame i Annisse, ligeledes fra Nyborg, der ønskede at sælge sit hus. Kirsten og Henning Nielsen faldt straks for den idylliske ejendom og flyttede til Annisse i 1958.

Henning Nielsen startede i sin tid som zoologi-studerende på Københavns Universitet, men opgav studiet. I denne periode kom han i kontakt med miljøet omkring studenterscenen og studentervejen. Her fik Henning Nielsen mulighed for at dyrke sin interesse for sang og musik. På scenen optrådte han bl. a. med en politisk inspireret sang, hvor en del af refrænnet lød: »... jo mer det går ind af mod midten ...«. Det sidste ord blev sunget meget langt, hvor første stavelse samtidig fik en ø-lyd. Dette gav Henning Nielsen kunstnernavnet »Mioedthe«.

Efter tiden som studerende levede Henning Nielsen af at tegne bogomslag, tegneserier og lignende, men skrev også hørespil. I 1964 solgte han et til svensk radio. Det gav nogle uventede penge, som blev brugt til at fejre 40 års fødselsdagen den 27. juni. I 1981 udtrykte han det således til Ugeposten: » ... jeg syntes, det kunne være skægt at bruge dem til en rigtig gammel forsamlingshusfest, og det lod sig altså gøre. Fest var det, 150 gæster. Og så havde vi altså lavet den udmærkede vals for at have noget til fællessang ...».

Kirsten Nielsen har oplyst, at det blev lejligheden, hvor alle dem familien skyldte en selskabelighed blev inviteret. Derfor var der mange deltagere fra miljøet omkring studenterskuespillerne.

Valsen blev nærmest skrevet lidt for sjov med et stænk af satire, fordi genren dengang var meget moderne. Mest kendt var Gillelejevalsen. Melodien til Annissevalsen blev skrevet af pianisten Rasmus Fenger, der spillede til adskillige studentervervyer. På sangbladet til 40 årsdagen den 27. juni 1964 optrådte han under navnet »Brede Nissen«, mens Henning Nielsen selv valgte pseudonymet A. Nissen, der må være et forsøg på at forvanske navnet Annisse.

Teksten til Annissevalsen lyder:

Melodi: Brede Nissen (noderne kan ses på lokalarkiverne i Helsingør og Gilleleje)

En plet så skøn som vel ingen på jord!
Vi synger nu alle dens pris –
på Sjælland den findes deroppe i nord,
ja ANNISSE Nordens Paris!
Du knejser stolt ved Arresø's bred,
dybt i vort sind vi røres derved –
vi synge alle på sæt og på vis,
om ANNISSE – Nordens Paris.

Fra Pøleå's bredder med rør og med siv
Til Hovgård med ko, hest og gris,
du lever dit eget velsignede liv,
oh, ANNISSE, Nordens Paris!
Og højst vor kirke, det hvide hus,
ej langt fra Emmy, ej langt fra brugs,
man klarer det hele så let som en mis
i ANNISSE – Nordens Paris!

Med stråttækt tag ligger tæt hus ved hus,
her også er fornem funkis,
den blanding den giver det storslagne sus
i ANNISSE, Nordens Paris!
Du skønne by ved Arresø's strand
du tænder hjertet i flammeforand –
det første besøg bliver hjertets forlis
i ANNISSE – Nordens Paris!

(Annissevalsen er indspillet på den vedlagte CD)

Kirsten og Henning Nielsen kom fra et bymiljø i København og havde øjnene åbne for den idyl, der fandtes i Annisse. Det blev til en sang, der første gang blev sunget ved en festlighed i forsamlingshuset. Det var egentlig kun for sjov, men arrangementet ved Henning Nielsens 40 årsdag var med til at føre den

gamle tradition med fællessang i forsamlingshuset videre, selv om de gamle nationale sange ved denne lejlighed var skiftet ud med en sang til lokalsamfundets pris. Annissevalsen bekræftede de fælles følelser overfor denne plet på jord. Lige siden er sangen med jævne mellemrum blevet brugt ved lokale arrangementer i Annisse.

Helsingevalsen blev skrevet i 1969 til en byfest, hvor der forinden var igangsat en sangkonkurrence af Helsing Erhvervsforening i forbindelse med sommeravisen. Det skete ca. en uge før festen. Bidraget fra kioskejer Halfdan Hansen, Vejby, blev enstemmigt valgt som det bedste. Vindersangen blev straks trykt, så den kunne uddeles i byens forretninger fra torsdag den 1. august. Samtidig blev den gengivet i Frederiksborg Amts Avis.

Byfesten strakte sig over weekenden 3. – 4. august. I Frederiksborg Amts Avis kunne man d. 8 august læse følgende referat af begivenheden: Helsingevalsen »...blev i går præsenteret for offentligheden. Det skete under festlige former og med 6-700 tilhørere. Operettesanger Henning Hansen sang foran mindemuren ved gadekæret.

Efter at Helsingevalsen var blevet sunget, brød et orkanagtigt bifald løs. Dagens konferencier, ungdomsleder Verner Bak Madsen, præsenterede derefter kioskejer Halfdan Hansen, Vejby som både melodi- og tekstforfatter til valsen, og på byens vegne overrakte han ham et smukt tinfad.

Bak Madsen tilføjede, at såvel bedømmelseskomiteen som operettesanger Henning Hansen havde udtalt, at det var en både smuk og iørefaldende melodi.

Halfdan Hansen var naturligvis lykkelig over, at bedømmelseskomiteen havde valgt hans melodi og tekst. Han sagde, det havde været en let opgave at skrive om Helsing, en by og en befolkning, som man kunne komme til at holde af. Et nyt bifald brød løs, og så gav Henning Hansen endnu en gang Helsingevalsen, mens det store publikum sang med på refrainet.«

Teksten til valsen lød:

Melodi: Halfdan Hansen

(noderne kan ses på lokalarkiverne i Gilleleje og Helsing)

Her i det dejlige landskab vi bor,
luften er herlig, og skoven er stor.
Pigerne her er de bedste, man ser,
øjnene stråler, og læberne ler –
og når man atter i Helsing står,
jubel og glæde i brystet man får,
hvis man er borte, man føler et savn,
altid i tankerne har jeg dit navn.
HELSINGE er den dejligste by,
glæde vi føler fra morgengry.
Skoven og havet er os så nær,
HELSINGE, oh, vi har dig så kær.

Her kan jeg huske, min bedstemor gik,
og af konditoren bolcher jeg fik.
Bønder med hest og vogn rulled' afsted,
ikke en motor forstyrred' vor fred.
Helsinge Mølle så travlt drejed' rundt,
synet af det er ej mer' os forundt.
Helsinge, barndommens dejlige hjem,
aldrig i sindet du går mig af glem.
HELSINGE er den dejligste ...

Helsinge er nu den livligste by,
folk strømmer til – langt omkring går dens ry,
gæster fra kysten og gæster fra land,
Helsinge alle tilfredsstillende kan,
her bli'r man hjulpet i stort og i småt,
alle i Helsinge har det så godt,
her er der festligt for store og små,
derfor om Helsinge syng jeg må.
HELSINGE er den dejligste ...

(Helsingevalsen er indspillet på den vedlagte CD)

Sangen er en hyldest til Helsinge og omegn, men omtaler i andet vers barndomsminderne fra byen. Halfdan Hansen stammede fra Nørrebro i København, men besøgte ofte sin bedstemor i Vejby. Under opholdene færdedes Halfdan i Helsinge med bedstemoderen og disse besøg blev senere til kære minder fra barndommen.

I et interview i Frederiksborg Amts Avis d. 8. august fortalte Halfdan Hansen i øvrigt, hvordan han var kommet til at føle en særlig »...varme for Helsinge, da besættelsestiden var endt, og frihedskæmperne var inkvarteret i byen. De fik en strålende forplejning, bl. a. frokostpakker, som damer i byen havde sørget for.

De pakker var smurt med kærlighed, forklarer Halfdan, og da jeg en frokost åbnede min, faldt der en seddel ud. Derpå stod: »Vi beundrer jer, vi elsker jer«. Nu siger jeg: I lige måde.«

Vi må gå ud fra, at Helsinge Erhvervsudvalg valgte Halfdan Hansens tekst, fordi den levede op til ønsket om en folkelig sang, der kunne være med til at kaste glans over Helsinges position som handelsby og samtidig bekræfte byens identitet som et lokalsamfund med værdifulde historiske rødder. Det skete i en tid, hvor byen havde vokseværk med mange nye parcelhuse og mennesker.

Helsingevalsen er i årenes løb blevet sunget ved mange lejligheder. Verner Bach Madsen har oplyst, at folkedanserne i Helsinge brugte den ved deres arrangementer og det samme var i sin tid tilfældet ved Fredagsklubbens sammenkomster.

Esbønderups Pris er skrevet af Grethe Steinmann til den første byfest i 1976. Teksten lyder:

Melodi: Ved landsbyens gadekær (Wilhelm G. Sørensen)

Ved landsbyens gadekær
vi samlet er til fest,
er kommet fra syd og nord
ja, selv fra øst og vest.
Vi har det jo mægtig rart,
syng med i dette kor,
her er humøret højt,
i landsbyen hvor vi bor,
her er humøret højt,
i landsbyen hvor vi bor.

Esbønderup er dit navn,
en meget gammel by,
ja, otte hundred' år er du,
men har et mægtigt ry.
Vi har det jo mægtig rart, ...

Vor by den begyndte småt
er siden blomstret op,
blot ej det ta'r overhånd
nu må der siges stop.
Vi har det jo mægtig rart, ...

En storby vi ønsker ej
miljøet skal bestå,
lad andre blot bygge stort
vi trives i det små.
Vi har det jo mægtig rart, ...

Vi omegnen nævne må
den ingen lige har,
vil skoven og strand vi se
kun ture små vi ta'r.
Vi har det jo mægtig rart, ...

En skole vi også har
i lindetræets ly,
hvor børnene lærdom får
det giver liv på ny.
Vi har det jo mægtig rart, ...

Butikslivet vokser støt
og her vi handle vil,
i købmands- og brugsbutik
vi mødes af og til.
Vi har det jo mægtig rart, ...

Vor sundhed der tænkes på
et sygehus så flot,
for ældre et dejligt hjem,
hvor alle har det godt.
Vi har det jo mægtig rart, ...

Forandring kan være godt,
blot byen må bestå,
idyllen ej fjernes skal,
skønt tiden fremad gå.
Vi har det jo mægtig rart, ...

Grethe Steinmann er født 1942 i København, men kom i 1947 til Esbønderup Skovhuse, hvor forældrene købte en mindre ejendom. Det var ønsket om at komme væk fra byen, der fik familien til at flytte på landet.

I Esbønderup blev arealerne omkring Gydevej udstykket i 1960'erne og det nuværende parcelhuskvarter opstod i en tid, hvor der skete mange ændringer på landet som konsekvens af de gode tider. I begyndelsen af 1970'erne mente Græsted-Gilleleje Kommune, at forholdene i Esbønderup landsby skulle renoveres bl. a. ved opsætning af »motorvejsbelysning« og cementering af gadekærets kanter, som det skete i mange større byer. Dette ønskede beboerne ikke, og som reaktion mod planerne genopstod i midten af 70'erne byens gamle Borgerforening.

I forbindelse med afholdelsen af den første byfest i 1976 blev Grethe Steinmann ringet op af Niels Grue, bestyrelsesmedlem i Esbønderup Borgerforening, der ønskede en sang til lejligheden. Grethe Steinmann, der havde skrevet mange sange til familie og venner, påtog sig opgaven. Det blev til Esbønderups Pris på melodien »Ved landsbyens Gadekær«, hvor landsbymiljøet prises. Samtidig blev det en historisk sang, fordi Grethe Steinmann netop var begyndt at arbejde med lokalhistorien på opfordring af tandlæge Svend Christensen, der i disse år og tidligere havde samlet materiale, der senere indgik i Græsted lokalhistoriske Arkiv.

Til byfesten i 1976 blev indspillet et bånd, hvor Grethe Steinmann indsang Esbønderups Pris og brødrene Gunnar og Knud Hansen gav musikledsagelse på harmonika. Dette bånd blev afspillet under byfesten og flere gange sunget som fællessang.

Grethe Steinmann husker, at Esbønderups Pris også blev sunget ved et arrangement i byen i 1995. Borgerforeningen har således brugt fællessangen til at bekræfte foreningens formål, der går ud på at bevare det oprindelige landsbymiljø.

Søborgsangen er skrevet af Eva Kjeldstrøm, der boede i Søborg fra 1959 til 1991. Eva Kjeldstrøm kom fra Sejerø, og slog sig som gift ned i Søborg.

I midten af 70'erne arrangerede Søborg Bylaug en sammenkomst med underholdning i forsamlingshuset. Den daværende formand for bylauget Carsten Lorentsen bad Eva Kjeldstrøm, der havde skrevet mange lejlighedssange, om at skrive en sang til anledningen. Den kom til at lyde således:

Melodi: Skamlingsbanken (Peter Wyrck og Paul Dresser)

I de meget gamle længst forsvundne dage
fandtes her et slot med volde rundt omkring
kun ruinerne i dag vi har tilbage
men vi ved om Søborg slot en masse ting
her Jens Grand sad fængslet i den sorte kælder
slottet var jo vores Dronning kongehus
går vi vid' re i historien fortæller
den at svenskerne en dag skød den i grus.

Rundt om slottet var der vand til alle sider
det var SØBORG sø sig slottet spejled' i
men for efterslægten blev det andre tider
også søens tid er nu for længst forbi
Løjtnant Fejlbergs navn er med den tid forbundet
det var ham der gjorde sø til agerland
slægtled efter slægtled har da også fundet
at de alle skylder tak til denne mand.

Men fra dengang står endnu vor smukke kirke
som et midtpunkt i vor kønne lille by
gennem årene har folk her fundet virke
gamle slægter afløst blev af slægter ny
SØBORG du er ikke mere kongesæde
købstadsrettigheder har du ikke mer
men vor gamle by vi dig betror med glæde
vi som bor her holder af dig som du er.

Går vi hen ad forår ud på søens enge
dufter det af muld og fed og frugtbar jord
og så ved vi det kan ikke vare længe
før af tulipaner vi kan se i flor
der er eng og korn og græs og roestykker
der går kalve, kvier, heste, køer og får
og i sommernatten mosekonen brygger
og en tågebanke ind mod byen går.

Her vil spurv og svale endnu bo og bygge
her er fred og stilhed som den fordum var
her i byen har vi gammel landsby-hygge
vi har alt det som de fleste ikke har
SØBORG du er rig på mange gamle minder
lad kun Gilleleje ha' sit verdensry
vi som bor og lever her til daglig finder
du har charme SØBORG du er vores by.

(Søborgsangen er indspillet på den vedlagte CD)

Sangen er skrevet på melodien »Skamlingsbanken«, der leder tankerne hen på det nationale. Søborg-sangen har da også rigshistoriske undertoner, der afspejler beboernes bevidsthed om Søborgs fortid som kongeborg og købstad. Eva Kjeldstrøm fortæller, at sangen ved forskellige lejligheder er blevet sunget på Søborg Slotsruin.

Men det er ikke kun det nationale, der er temaet. Søborgsangen bekræfter også de naturværdier og den landsbyidyl, der i dag er en stærk bevidsthed om i Søborg.

Den 24. november 1981 blæste hatten af Ramløse Mølle. I de følgende 3 år arbejde lokale kræfter i Ramløse, Helsing Kommune og Helsing Lokalhistoriske Arkiv energisk på at få repareret og genetableret møllen. Til genindvielsen af Ramløse Mølle den 11. august 1984 skrev Astrid Jørgensen en **møllesang**. Den lyder:

Melodi: Hr. Peder kastet runer på spange (folkemelodi)

På denne bakke man i gamle dage
ved fælles hjælp den første Mølle lave,
den maled' korn for bonden,
der kom med hest og vogn,
men ak, en dag den brændte ned,
til sorg for vores sogn.
Vartegn har vi igen i byen,
atter knejser nu stolt mod skyen
Møllen her.

En ny blev rejst og stadig Møllen male,
så kom den tid hvor savene de »tale«
for tiderne jo skifter
men vinden kræfter har
så derfor meget træ der er
jo også her gjort klar.
Vartegn har vi igen i byen,
atter knejser nu stolt mod skyen
Møllen her.

Den stærke storm der mange skade lave,
den hatten af vor gamle Mølle tage,
et savn det blev for mange
der havde Møllen kær
og som én kunne skue når
de kom fra fjern og nær.
Vartegn har vi igen i byen,
atter knejser nu stolt mod skyen
Møllen her.

Nu står den så med hat og nye klæder
og det nu alle her i sognet glæder
der bliver »Mølle dage«
hvor kværn og valse går,
og vi vil alle håbe at
den »vind i sejlet får«.
Vartegn har vi igen i byen,
atter knejser nu stolt mod skyen
Møllen her.

Astrid Jørgensen blev født i Tisvilde 1923, men kom allerede som 3-årig til Ramløse med familien. I tidens løb deltog Astrid Jørgensen i over 50 dilettantforestillinger i Ramløse og Helsing og har selv været instruktør over 20 gange. Ved siden af dette foreningsarbejde blev det til hundredvis af sange skrevet til livets højtider.

Sangen til Ramløse Møllens pris blev til i en situation, hvor lokalsamfundet netop havde været med til at genetablere møllen efter stormen i november 1981. Det satte focus på den lokale identitet, der understreges i sangen ved at beskrive møllens historiske rødder. Teksten bekræfter og forstærker møllen som et symbol på sammenholdet blandt beboerne i Ramløse. Møllesangen bruges hyppigt ved arrangementer i Ramløse Mølleforening, hvor der i samarbejde med Holbo Herreds Kulturhistoriske Centre arbejdes med at vise møllen frem og udbrede kendskabet til det gamle møllerhåndværk.

»**Ramona fra Mårum**« med tekst og musik af Henning Munnecke er skrevet i 1984 på et tidspunkt, hvor fiskersangen fra Lundeberg (Lundeborghymnen) var meget fremme i medierne. Teksten til »Ramona fra Mårum« lyder:

*Melodi: Henning Munnecke
(noderne kan ses på lokalarkiverne i Helsingø og Gilleleje)*

Vor lille landsby kan ikke måle sig med Lundeberg's navn,
for vi har ingen Ove Bager, vi har heller ikke nogen havn.

Vi har »Ramona«, så selv om fiskerpiger nok er et savn,
så er der ingen der skal mangle kærlighed – ej heller pigefavn.

Nej! Her i Mårum er ingen strand,
men vi har masser af Mårumvand.

Vi har en kirke som er så køn –
og så en skole med morgenbøn!

(»Ramona fra Mårum« er indspillet på den vedlagte CD)

Teksten præsenterer i få ord men med megen lune landsbyen Mårum, hvor Henning Munnecke levede en stor del af sit liv. Den er samtidig et godt eksempel på Munneckes professionelle håndelag med ca. 25 års erfaring som musiklærer med et pædagogseminarium bag sig. Det blev i årenes løb til mange melodier og sange til festlige lejligheder, men Henning Munnecke var meget kritisk overfor sig selv.

I 1984 dannede Munnecke Gribskovspillemandene og samtidig blev udsendt et hæfte med 16 melodier og tekster, der fik titlen »Ramona fra Mårum og 15 andre melodier«. Flere af disse handler om forhold i Mårum sogn bl. a. kulsvierne og blev spillet og sunget af Gribskovspillemandene, når de lokalt deltog i arrangementer. Det ser dog ikke ud til, at »Ramona fra Mårum« har været benyttet som fællessang. Den er dog endnu et eksempel på hjemstavnsfølelse, der op mod vor egen tid giver sig udslag i sang og musik. Henning Munnecke døde i 2000 76 år gammel.

Dronningmøllevalsen er skrevet og sat i musik af Mona Lisa Togani i marts 1990. Det skete på opfordring af Doris Nielsen, Dronningmølle, der også dengang var formand for Dronningmølle Borgerforening.

I 1988 traf Mona Lisa Harry Togani, der dengang boede i Dronningmølle. De slog sig ned i Gilleleje, hvor de stiftede Nordkystens Harmonika Venner, der spillede og stadig spiller på plejehjem og ved forskellige arrangementer i området. Kontakten til Dronningmølle betød, at Nordkystens Harmonika Venner ofte medvirkede ved Borgerforeningens sammenkomster særlig julefesterne.

Dronningmøllevalsen blev tilegnet Dronningmølle Borgerforening og blev første gang sunget ved et arrangement i marts 1990. Teksten lyder:

Melodi: Mona Lisa Togani
(noderne kan ses på lokalarkiverne i Helsingør og Gilleleje)

Nær ved strandens bred
ligger der et sted,
fjernt fra røg og os
hør blot på træets sus.
Folk fra fjern og nær
kender byen som her,
- ligger trygt og godt
med Dronning Mølle slot.

Kom i byens favn
se – stolt og modigt,
bærer den sit navn.
Kom – i byens favn
og føle du er kommet hjem i havn.
Du hilser en ven – du smiler glad og fri
og nynner glad – en melodi,
til bølgens brus – og vingeslag
i Dronningmøllens klare dag.

Her på Sjællands plet
ligger den så net
denne lille by
som vågner op på ny.
Morgendisens gus
strejfer – hvert lille hus
edderkoppens spind
bliver – vugget af en vind.

Kom – i byens favn ....
(gentagelse af vers 2 som omkvæd)

Her – den hvide strand
er – hver borgers tand,
blændet af dets smil
i sandet – ta'r et hvil,
gammel, ung og små
de – skal blot huske på,
sjusker de med den
så – mister de – en ven.

Kom – i byens favn ....
(gentagelse af vers 2 som omkvæd)

(Dronningmøllevalsen er indspillet på den vedlagte CD)

Mona Lisa Togani er født i Nakskov 1942. Hendes far ernærede sig som fisker i Kragenæs på Lolland. Hav og saltvand blev derfor en del af Mona Lisa Toganis barndom. Først i 1960'erne besøgte Mona Lisa Kronborg og Helsingør og faldt for byen med det maritime miljø. Inden længe blev adressen på Lolland skiftet ud med en i Helsingør. I årene fremover blev Mona Lisa Togani fortrolig med den skønne natur i omegnen og langs den sjællandske nordkyst med de gamle fiskermiljøer.

Da Mona Lisa Togani fik opfordringen til at skrive Dronningmøllevalsen var det derfor ikke vanskeligt at finde inspiration til teksten. Den er en kærlighedserklæring til bebyggelsen ved Dronningmølle med havet og stranden, der beskrives i vendinger, som netop peger på, at tekstforfatteren har en svaghed for det maritime miljø.

I det sidste af de regulære vers tales der om den hvide strand, der ikke må sjuskes med. Det hentyder til tiden omkring 1990, hvor det i miljødebatten var meget fremme at gøre en indsats for at holde strandene rene. Doris Nielsen har oplyst, at Borgerforeningen fra engang i 1980'erne sammen med landliggerne på campingpladsen gjorde en stor indsats for at indsamle affald

på stranden for at skabe den rigtige ramme omkring »Det blå Flag«, der hver sommer blev hejst på stranden, som symbol på at også badevandet var rent.

Dronningmøllevalsen er knyttet til Dronningmølle Borgerforening, der gerne synger den til høstfesten i september måned. Valsen er blevet en bekræftelse på de herlighedsværdier, som er så vigtige for lokalbefolkning og landliggere i Dronningmølle-området.

Den lokalhistoriske interesse har gennem de sidste årtier været stigende i Holbo Herred. Næsten hver by havde efterhånden sin egen vals, men det var ikke tilfældet i Højbjerg. Det fik i 1995 den daværende leder af Helsingø lokalhistoriske Arkiv Anders Friedrichsen til at opfordre Verner Bak Madsen, der boede i byen, til at skrive **Højbergvalsens**. Bak Madsen skrev både melodi og tekst. Den sidste lyder:

Melodi: Verner Bak Madsen

(noderne kan ses på lokalarkiverne i Helsingø og Gilleleje)

Ikke så langt væk fra Gribskov der ligger – en skøn lille by,
tag nu din cykel og jeg – forsikrer du bliver født på ny,
drej så ved skolen og hold bare kursen – fløjt og stik næsen i sky.

Du er i Højbjerg, hvor er her skønt,
i gamle Højbjerg er livet grønt.

En rar lille by, et dejligt sted, her er der, her er der fred,
en rar lille by, et dejligt sted, her er der, her er der fred.

Flaget er oppe og du hører stemmer – ved det gamle hus,
hurtigt du glæde og festsang fornemmer – Forsamlingshus,
i hundrede år har kulturen her blomstret – i alvor i sus og i dus.

Du er i Højbjerg ...

Se Pibe Mølle på bakken sig rejser – åh sikke et syn,
der må du op for at se hvor den knejser – et vartegn for byen,
sæt dig i græsset, og nyd så at møllen – den rejser sig helt op i skyen.

Du er i Højbjerg ...

Købmand du finder ved foden af bakken – der køber du ind,
her sælges ost og du nyder snakken – får smil på din kind,
du får en pak' knækbrød, lidt ost og to øller – nyder med åbent sind.

Du er i Højbjerg ... *

Oppe fra møllen er udsigten herlig – Pøl'åen løber jo der,
føler i dag at du er noget særlig – åh hvor du spejder og ser,
nu er det tid at du sadler din »ganger«, på gensyn du råber og ler.

Du er i Højbjerg ...

(Højbergvalsens er indspillet på den vedlagte CD)

* verset ikke med på CDen

Verner Bak Madsen kom i 1953 som 22-årig til Helsingør fra Frederiksværk og blev boghandlermedhjælper i Helsingør Boghandel. I forbindelse med musikafdelingen skabte Verner Bak Madsen flere festlige orkestre bl.a. Helsingør Showmen, og blev i 1964 ungdomsskoleinspektør på Helsingør Ungdoms Center(HUC). Her blev det til 31 revyer, de fleste med egne tekster. Verner Bak Madsen har også skrevet et væld af lejlighedssange til private og offentlige mærkedage.

Men det er ikke kun sang og musik, der interesserer Verner Bak Madsen. I begyndelsen af 1970'erne var han med til at indsamle lokalhistorisk materiale i Helsingør og omegn. Det førte i 1976 til stiftelsen af Helsingør lokalhistoriske Arkiv.

Højbjergvalsen blev første gang sunget ved Fredagsklubbens arrangement i Helsingør den 15. marts 1996. Verner Bak Madsen var gennem 31 år medarrangør af disse eftermiddage for ældre, der fandt sted hver 14. dag. Her blev teksten populær, fordi den priser det landsbysamfund med forsamlingshuset, den lokale købmand, Pibe Mølle på sin bakketop og den skønne natur med Pøleåen, der stadig findes i Højbjerg. De ældre bekræftede gennem fællessangen deres sympati for byen, der hos flere kaldte minder frem fra barndoms- og ungdomsårene tilsat nutidens bevidsthed om den skønne natur, der gør livet grønt, som Verner Bak Madsen udtrykker det i teksten. Samtidig har Højbjergvalsen været med til at sætte focus på Pibe Mølle som symbol for det gamle Højbjerg, men også rettet opmærksomheden på de aktivitetsdage og museumstilbud, som Holbo Herreds Kulturhistoriske Centre kan byde på, når Pibe Mølle i dag besøges.

Ved udvælgelsen af sange til CD'en har vi, udover den geografiske dækning af Holbo Herred, taget hensyn til kvaliteten. Om Esrum findes en sang med titlen »**Sangen om Esrum**« på melodien »I skoven skulle være gilde«. Vi synes den skal med, skønt forfatteren er ukendt. Sangen lyder:

Melodi: I skoven skulle være gilde

En perle ubetinget er du vor Esrum by,
du ligger lunt i svinget for barsken vind i ly.
Af skov og sø omkranset, hvor fugleskaren bor,
og elverpigen danser mens bølgen slår.

Mit Esrum du lille men underskønne plet,
du er en sundhedskilde, for mangen syg og træt,
af dine blomsterkarme sig rosenranker snor,
du er med al din charme et paradys på jord.

Man til sin nabo vinker, der står bag sit gardin,
fra glade børn der leger, man hører sang og hvin,
det broget blomstertæppe, som skaberen har lagt,
det overgås dog næppe af noget i sin pragt.

I centrum ligger kroen, hvor lystigt liv sig rør
og lige over broen, man smedens hammer hør,
bag klostrets gamle mure, gik Broder Rus engang
og pløjed sine furer til messekløkkens klang.

Tingbakkens grønne stier, vel unge tækkes bedst,
der danser glade piger, hvert år til pinsefest,
morlille strikker sokker i skovens dybe fred,
mens fjerne aftenklokker, de ringer solen ned.

Gå dig en tur langs søen, hvor bølgen bruser let,
i mosen kvækker frøen og løvet ligger tæt,
lad andre kun ha' *Strøget*, har jeg mit *Esrum* blot,
hvor jeg som barn fornøjet, min første sko har trådt.

(Sangen om Esrum er indspillet på den vedlagte CD)

De to sidste linier i sangen afslører, at tekstforfatteren er født i Esrum, mens sammenligningen med *Strøget* i København kunne tyde på, at det drejer sig om en person, der senere er flyttet til hovedstadsområdet.

Hvor udbredt sangen har været i Esrum-området vides ikke. Ved at bringe sangen på CD'en er Holbo Herreds Kulturhistoriske Centre med til at gøre den kendt, og hvem ved, måske vil den i fremtiden blive et hit i Esrum? Vi har imidlertid ingen betænkeligheder ved denne fremgangsmåde, selvom princippet ellers har været at medtage de sange, som i dag er relativt kendte i Holbo Herred. Sangen om Esrum beskriver kulturlandskabet og lokalhistorien, to ting vi gerne vil udbrede kendskabet til. Holbo herreds Kulturhistoriske Centre har til formål at dokumentere og formidle fortiden, men det skulle gerne føre til en øget interesse for lokalhistorien.

I Valby holdes hvert år i september høstfest. Det er en gammel tradition, der finder sted i forsamlingshuset. Ved denne lejlighed møder mændene op iført stråhatte og konerne med spånkurve og mad over armen. Gennem de sidste 18 år har en af hovedbegivenhederne været en revy, der altid afvikles under højt humør med tilråb og begejstret klappen fra publikum.

Ved høstfesten i 1997 blev fremført et pigenummer sunget af Nicoline Lundbak, Charlotte Lundbak, Bente Sørensen og Karin Uttenthal. Det var skrevet af Ivar Sæborg og havde titlen »**Sommer – varmen**«. Teksten lød:

Melodi: Sarmarkand (Thorstein Nils Bergman)

Sikken sommer – varmen
gav os sved på panden,
solen bagte over vores lille by.
Folk de stønede
der blev drukket saft af kanden,
for heden var det svært at finde ly.

Under parasollen lod jeg tanker flyve
sikken dejlig plet
jeg bor på – her er skønt.
Vi har udsigt over mark – skov
og gårde
dyr der græsser, her er frodigt, her er grønt.

Valby er jo nok en lille plet på kloden,
selv på Danmarkskortet er du svær at se,
men jeg syn's skam
du er blandt de suveræne.
Men om efteråret lugter du af slam,
men va' pokker gylletanken
ska' jo tømmes,
møddingen ska' køres ud, og pløjes ned.
Det er livets gang på landet vil jeg mene, så jeg glemmer lugt
og nyder aften fred.

Når jeg går en tur i Valby hegn en aften,
mellem dysserne og hører vindens sang,
får man ro i sjælen,
hverdagens skærmydsler
de er væk og vejen føles ikke lang.
Jo vi har det godt, det må vi ikke glemme.
Lad os værne om den plet hvor vi hør' til.
Det er rart at sige her har vi skam hjemme,
hvis jeg ku' så vil' jeg favne dig min ven.

(»Sommer – varmen« er indspillet på den vedlagte CD)

Ivar Søeborg er født 1950 i Valby og har gennem årene spillet diletant, skrevet sange samt instrueret og medvirket i mange revyer i lokalområdet. Det startede i sin tid i HUC(Helsingør Ungdoms Center) sammen med Verner Bak Madsen, men det fortsatte med revyer i Vejby, Ramløse, Helsingør og Valby. Til høstrevyerne i Valby har Ivar Søeborg siden starten for 18 år siden skrevet flere sangtekster blandt andet »Sommer – varmen«.

Teksten starter med et øjebliksbillede fra den hede sommer i 1997, men fortsætter med en hyldelse til Valby og det omgivende land, hvor Ivar Søeborg er vokset op i det landlige miljø. Omtalen af lugten, når gylletanken tømmes og møddingen køres ud, er en bemærkning til de byboere, der efterhånden har slået sig ned i Valby. De er flyttet på landet for idyllens skyld, men har ikke altid forståelse for, at lugten er en del af livet i et landområde. - Sidste vers er en utvetydig kærlighedserklæring til hjemstavnen, hvor stendysserne er det synlige bevis på rødderne tilbage til fortiden. Den lette revyviser får på denne måde en dybde, der afslører en stærk lokal identitet.

»Sommer – varmen« har aldrig været brugt som fællessang, men er siden 1997 sunget fra scenen ved lokalhistoriske aftener og ved dilettantoptræden.

Nejlingevalsen er skrevet af Tommy Seier, der er født i Nejlinge i 1948 som søn af en håndværker, der kom til Nejlinge med sin familie i slutningen af 1930'erne. Tommy Seier har skrevet mange festlige tekster, som især er sunget i Cirkus Sin Sala Bim, men også udgivet på bånd og LP plader.

I forbindelse med det stærke lokale sammenhold i Nejlinge og interessen for stedets lokalhistorie skrev Tommy Seier i 1995 tekst og musik til Nejlingevalsen. Teksten lyder:

Melodi: Tommy Seier
(*noderne kan ses på lokalarkiverne i Helsingø og Gilleleje*)

Ved marker, gemt væk mellem to grønne hegn
ligger en by, som er ganske sin egen.

Nejlinge, hedder den dejlige by,
hvor ingen har næsen for højt imod sky.

Nejlinge, Nejlinge, Nejlinge, Nejlinge
byen med sjæl og med skønhed så stor.

Nejlinge, Nejlinge, Nejlinge, Nejlinge
smukkeste i Danmark, er her hvor vi bor.

Et smukt gammelt gadekær præger vor by,
det kan for sjæl og for tanker gi' ly.

Marker, plantage og masser af dyr
ja, Nejlinge er nu den bedste blandt byer.

Nejlinge, Nejlinge, ...

En landsby, javel, men vi kender vor plads

byråd, borgmester og titler »en masse«
sommer med byfest, og aft'ner med grill
det' her hvor vi lever – det' her vi er til.

Nejlinge, Nejlinge, ...

(Nejlingevalsen er indspillet på den vedlagte CD)

Nejlingevalsen blev skrevet som en slags nationalsang ved oprettelsen af Republikken Nejlinge i 1995 og udtrykker »nationens sjæk«. Det er et påfund, hvor det lokale tilhørsforhold og den lokale identitet sættes ind i en ramme med et »politisk program« for republikken, der lyder: 1) sikre landsbysamfundets beståen, 2) opretholde landsbymiljøet, 3) holde traditioner i hævd, 4) iværksætte nye aktiviteter og 5) sikre en langsommelig behandling af de planlagte aktiviteter. Samtidig har Republikken Nejlinge følgende motto: *Det' her hvor vi lever – det' her vi er til. – Men hvis det ikke er sjovt, gider vi ikke!* – Første del af mottoet genkender vi fra sidste linie i sangens tredje vers. For Nejlinges beboere er byen »verdens midtpunkt« og dette ønsker man at vise ude i den store verden. Republikken Nejlinge har således en hjemmeside med en detaljeret information om »nationens« forhold. Blandt

andet er der, som det nævnes i sangens sidste vers, *byråd, borgmester og titler »en masse«*. Som det mest kuriøse skal omtales byrådets embedsmænd: nationalskjald, parkbetjent samt hornblæser og vicesherif.

Men republikken har også et våbenskjold med et æble, hvorover en udskåret ål omkranser et stort N for Nejlinge. Æblet symboliserer den store æbleplantage på Stenlandsgården, der hentydes til i andet vers af Nejlingevalsens, mens ålen henviser til, at stegt ål er republikkens nationalret.

Hjemmesiden indeholder også historiske informationer og en aktivitetsliste med to arrangementer i 2002: den 9. maj åbnes byparken og den 10. august afholdes årets byfest med offentlig adgang. Ved disse lejligheder synges Nejlingevalsens.

Oprettelsen af Republikken Nejlinge er et eksempel på, hvorledes det med fantasi og ved brug af nutidens medieteknik er muligt at sætte den lokalhistoriske interesse og de lokalhistoriske oplysninger ind i nye rammer. Det lokale tilhørsforhold bekræftes med stolthed overfor en omverden, der via internettet omfatter hele kloden. Nejlingevalsens indgår som en del af denne PR-virksomhed, der gennem sin humoristiske og utraditionelle form, får omverdenen til at lægge mærke til Nejlinge og dens beboere.

Under arbejdet med udvælgelsen af sangene til CDen lykkedes det ikke at finde en nutidig sang om Græsted. Erling Tønder Andersen, der er formand for Græsted lokalhistoriske Forening, kontaktede tidligere anlægsgartner Knud Andreasen, der livet igennem har skrevet lejlighedssange til familie og venner. Knud Andreasen (født 1927) havde ikke nogen sang liggende om Græsted, men derimod en om Nordsjælland skrevet for ca. 5 år siden. Samtalen blev anledning til, at Knud Andreasen i efteråret 2001 omformede teksten til Nordsjællands-sangen, så den i stedet kom til at handle om Græsted; den blev første gang sunget 22. marts 2002 ved Seniorklubbens møde i De unges Hjem i Græsted. Møderne i Seniorklubben har sit udgangspunkt i det kristne folkelige arbejde. **Sangen om Græsted** har følgende tekst:

Hvor fjerne slægter rydded' skov og stene
og kæmpede for mad til eget bord,
her ser jeg mellem træets gamle grene
en bøjet ryg, der satte sine spor.

Her gik en nøjsom kvinde, grov i tøjet
og skabte der en sikker hjemmets stav.

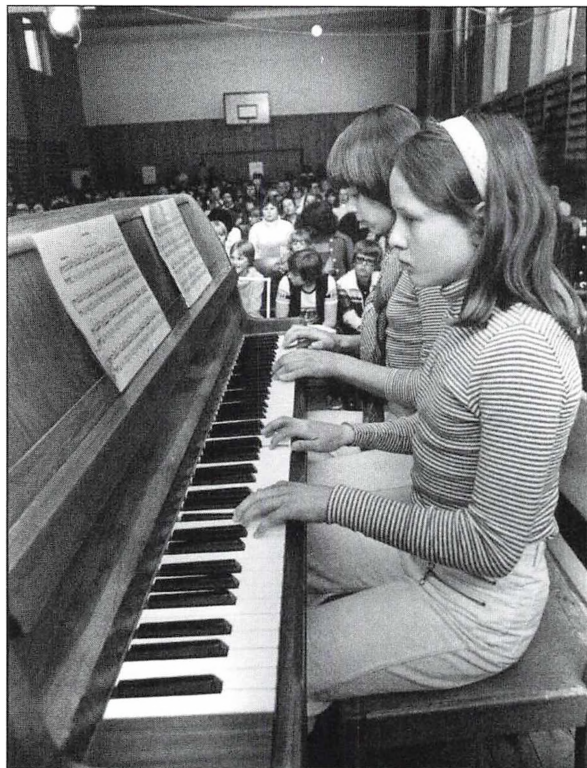
Hun var tilfreds og nynnede fornøjet:
»O, skønne sted du åbnede din favn«.

Så tæt ved skov og sø og grønne marker
der lå nu hus ved hus med tegl og strå,
en lille by foruden store parker,
her går fasanen rundt med sine små.
Der er jeg født og der mig hjemmet binder,
der er jeg døbt, der har jeg fået navn.
Og bedre sted på jorden jeg ej finder,
du lille by, du bar mig i din favn.

Naturen lagde sig så smukt til rette,
med dal og bakke og den lave eng.
Og søerne med svanerne så nette
og mosen med sin gamle tørveseng.
Her gik jeg tur med far så mange gange,
her lærte jeg de vilde blomsters navn.
Her gik jeg tur i sommernætter lange.
Du lille by du tog mig i din favn.

Her kører tøm'ren i sin bil med grejet,
her brændte leret i den hede ovn.
Og her blev gårdens brosten sirligt fejlet.
Her køres kornet ind på bondens vogn.
Her blev der tid til som'rens mange fester
og Grundlovs møder holdt til folkegavn.
Her er der plads til ferieglatte gæster,
du lille by du ta'r os i din favn.

Og i din muld er der så mange minder,
historisk set er du så rig på alt.
Og nutidsslægt til fortid sig da binder
mens kirken får sit glædesbud fortalt.
Og jeg, som er endnu hos dig til stede
og går hvor åen løb omkring din baun,
o, lad mig elske, smile, sørge, græde,
til jeg engang skal hvile i din favn.

Musikskolerne i de to kommuner er i dag en vigtig del af den lokale musikkultur. Her spiller to piger firhændigt i musikskolen for Græsted-Gilleleje i 1978.

Teksten er skrevet over melodien til »Der er et land, dets sted er højt mod norden«. Som vi husker, var det denne melodi af C. F. Weyse fra 1824, der blev sunget til teksterne »Til KONGEN« og »Til SLESVIG« under høstfesten i Helsingør den 12. september 1869. Knud Andreasen har oplyst, at netop den er valgt, fordi C. J. Boyes tekst priser det danske landskab og den danske nation med de dybe historiske rødder. »Sangen om Græsted« udtrykker en taknemmelighed for det at være født på så skøn en plet og viser i denne forbindelse stor respekt for de slægtled, der siden tidernes morgen har haft deres virke i Græsted og omegn. Som C. J. Boyes fædrelandssang har teksten karakter af en hyldest skrevet i et romantisk sprog. Tankegangen bag »Der er et land, dets sted er højt mod norden« har i 2002 fundet et nyt udtryk i »Sangen om Græsted« og er ved denne lejlighed overført fra det nationale til det lokale plan.

Det er tidligere nævnt, at »Sangen om Græsted« oprindeligt blev skrevet til Nordsjællands pris for ca. 5 år siden. Det modsatte er tilfældet med **Nordsjællandssangen** med tekst og musik af Visti Christensen.

Visti Christensen er født i Græsted 1946. Som 16-årig kom han i lære som klassisk toldelev i Holbæk, for senere hen at flytte til Hillerød. I foråret 1980 var han med til at starte Gribskovkoret, hvis dirigent han dog kun var frem til juni 1981, hvor han blev sognepræst i Hagested – Gislinge pastorat på

Holbækegnen. Fra 1990 har Visti Christensen været sognepræst ved Slangerup og Uvelse kirker.

I 1980 udskrev Frederiksborg Amts Avis en konkurrence om en Nordsjællandssang på en kendt melodi. Initiativet viser, at landsdelen aldrig havde fået en sang, som var blevet folkeeje. Visti Christensen ønskede at deltage i konkurrencen og indsendte en omredigeret tekst til en sang om Græsted med egen melodi, der lå i skrivebordsskuffen. Ordet *Græsted* var skiftet ud med *Nordsjælland*, men teksten byggede i virkeligheden på de oplevelser og naturindtryk, der var kære minder fra Visti Christensens barndom og opvækst i Græsted. Amtsavisens bedømmelsesudvalg sendte sangen retur, fordi den ikke som krævet var skrevet over en kendt melodi, men den fik anerkendende ord med på vejen. Teksten lyder:

Melodi: Visti Christensen (noderne kan ses på lokalarkiverne i Helsinge og Gilleleje)

Nordsjælland er et vidunderligt sted,
hegnet af skov og af sø;
unge og gamle kan trives i fred
kom blot for selv at se.
Fortidens veje og fremtidens sti
mødes i harmoni.
Her vil jeg bo og bygge,
her vil jeg leve og dø;
her vil jeg virke med alvor og flid
bruge min bedste tid.
Her har jeg frihed til tanke og tro,
her har mit hjerte ro.

Nordsjælland er et vidunderligt sted,
rig på seværdig natur;
alt er idyllisk og alt ånder fred
både på land og fjord.
Frodigste ager og travleste by
mødes i sang mod sky.
Her vil jeg bo .....

Nordsjælland er et vidunderligt sted,
her blev jeg livsglædens ven;
drager mig lykke i verden afsted,
længes jeg hjem igen.
Her vælder kærlighedsminderne frem,
her er mit rette hjem.
Her vil jeg bo .....

Nordsjællandssangen er blevet et af Gribskovkorets faste numre og indleder også den udsendte CD som en anerkendelse af, at Holbo Herreds

De mange skolesangkor har været mange lokale børns introduktion til sang. Her optræder Tofteskolens sangkor i Helsingørskulturhus i 1989.

naturskønhed med sine idylliske landsbysamfund er en del af en større helhed, hvor de fleste danske landskabstyper er repræsenteret på smukkeste vis.

Det er dog tankevækkende, at sange om Nordsjælland er kommet relativt sent til. Bevidstheden om den lokale identitet er større, end den der knytter sig til landsdelen, og har i tidens løb manifesteret sig ved et væld af sange, hvoraf der kun er blevet plads til 16 på den udsendte CD.

AFSLUTNING

De lokale sanges baggrund viser, at hver har sin oprindelse, men den positive holdning til lokalsamfundet og landsbyidyllen går igen i de fleste. Sangene er skrevet af vidt forskellige personer med anlæg, der i forhold til tidligere er blevet udviklet gennem den bedre uddannelse, vi har været vidne til gennem det 20. århundrede. Flere af sangskriverne er født udenfor Holbo Herred og er først på et senere tidspunkt i livet kommet til området. Derfor har de haft specielle forudsætninger for at bemærke egnens særlige naturskønhed, der i sangene kombineres med en dyb lokalhistorisk interesse. Det er en udvikling, som har taget fart siden 2. verdenskrig. Vi kan i dag tale om en strømning med den lokale identitet i højsædet, som en parallel til den stærke nationale markering i 1800-tallet. I begge tilfælde anvendes fællessangen som et redskab til at bekræfte tanker og følelser, der skaber socialt sammenhold mellem mennesker.

I dag eksisterer den lokale identitet og nationalfølelsen side om side, hvor naturen i begge tilfælde spiller en væsentlig rolle. I vore sange i Holbo Herred indgår stranden, det bakkede agerland og skoven som en del af den lokale identitet. I Inge Adriansens undersøgelse af nationale symboler for Dansk Folkemindesamling ses en lignende tendens, hvor den danske bøgeskov er et begreb, der af 63 % af den danske befolkning opfattes som et nationalt symbol.

Anvendte kilder:

Gilleleje Lokalhistoriske Arkiv:

1977/2960: Gilleleje Sangforenings forhandlingsprotokol 1886. - Heri indlæg af jubilæumsartikler i Frederiksborg Amts Avis samt trykte sange benyttet ved disse lejligheder.

1977/5979: Eksamensprotokol for Gilleleje Skole 1855 – 1879.

1977/6142: Sangprotokol for Gilleleje Skole 1890 – 1896.

Helsingø Lokalhistoriske Arkiv:

HA 36, lib. 1-2:

Lb. nr. 1: Medlemsprotokol for Ramløse Sangforening »Lyren«. Tove Jørgensen og Helmer Olsen i Helsingø takkes for kyndig gennemgang og uddybning af medlemslisternes oplysninger.

Lb. nr. 1: Kassebog for Ramløse Sangforening »Lyren«.

Lb. nr. 2: Sangforeningen »Lyren«, Ramløse (forhandlingsprotokol).

Nærmere oplysninger om de lokale sange, der omtales i teksten, kan fås ved henvendelse til de to lokalarkiver i Gilleleje og Helsingø.

Anvendt litteratur:

Folkehøjskolens Sangbog, udg. af »Foreningen for Højskoler og Landbrugsskoler«, femtende udgave, Odense 1969 (første udgave 1894).

C. Nees: »Gilleleje Sangforenings 50 Aars Jubilæum« i Fra det gamle Gilleleje 1936, s. 53 ff.

Carl Nielsen, Thomas Laub, Oluf Ring og Thorvald Aagaard: Folkehøjskolens Melodibog – melodier til sangbog udgivet af Foreningen for Højskoler og Landbrugsskoler, ny forøget udgave 1940, Wilhelm Hansens Musikforlag 1940.

Niels Schiørring: Musikken Historie i Danmark, bd. 3, Politikens Forlag 1978.

Mogens Tving Jensen: »Snak, fornøjelse og nyttige egenskaber« i Vejby Forsamlingshus 8. okt. 1882 – 1982«, s. 51 ff.

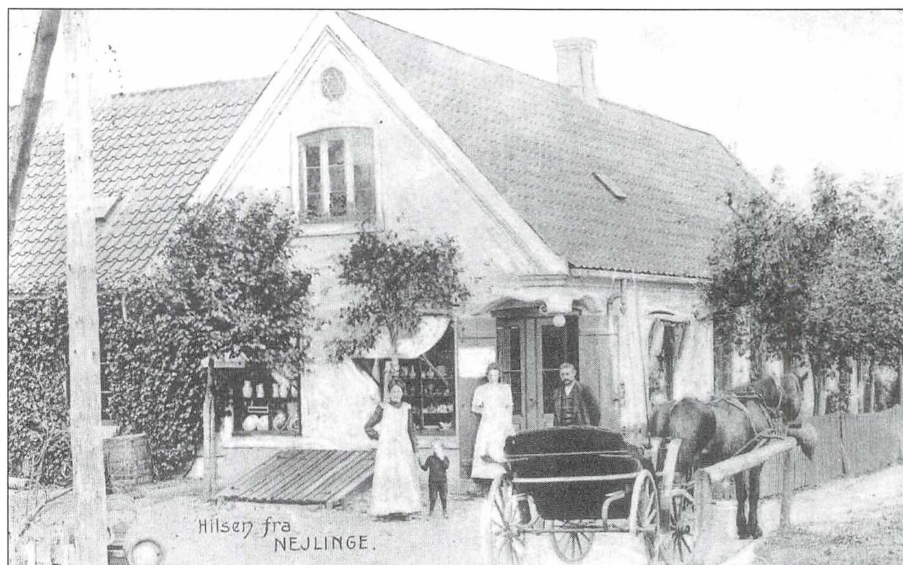
Inge Adriansen: »Mangfoldighed og flertydighed« – Danske billeder kommenteret af 559 personer (Dansk Folkemindesamlings undersøgelse af folks brug og vurdering af nationale symboler) i Folk og Kultur 2002 s. 85 ff.

Følgende takkes for råd og bistand under artiklens udarbejdelse:

Erling Tønder Andersen, Græsted, Knud Andreasen, Græsted; Per »Strandborg« Christensen, Gilleleje; Sognepræst Visti Christensen, Uvelse; Susanne og Niels Grue, Esbønderup; Kirsten og Ebbe Jørgensen, Vejby; Eva Kjeldstrøm, Haslev (tidligere Søborg); Musiketnolog Jens Henrik Koudal, Dansk Folkemindesamling; John Koføed Larsen, Tisvilde; Carsten Lorentsen, Søborg; Verner Bak Madsen, Frederiksværk (tidligere Helsingø); Doris Nielsen, Dronningmølle; Kirsten Nielsen, Annisse; Anita Olsen, Tisvildeleje; Tommy Seier, Nejlinge; Grethe Steinmann, Esbønderup; Ivar Søeborg, Valby; Mona Lisa Togani, Helsingør; Poul Vittrup, Græsted.

Før og nu

*Nejlunge
købmandshandel,
Hvidkær-
vej 1, ca. 1906*

*Samme ejendom som den ser ud i 2002.
(Foto: Peter Kalko)*

Laugø Smedje ca. 1910. Mathilde Mathiasen står i døren og Martin Mathiasen arbejder foran amedjen.

*Laugø smedje år
2002.
(Foto: Peter Kalko)*

Bronzelurerne fra Smidstrup i Blistrup sogn

- de ældste musikinstrumenter fra Holbo herred

Af Liv Kristine Appel og Jannie Jørgensen

I 1858 fandt husmand Christian Hansen to bronzelurer i en lille mose i Smidstrup, Blistrup sogn, Holbo herred i Frederiksborg amt (fig. 1). Det er lange, tyndvæggede blæseinstrumenter, der har form som krummede horn. Nær herved fandt han desuden to bæltesmykker af bronze fra en fornem kvindes dragt. Genstandene havde ligget i mosen siden midten af yngre bronzealder, ca. 1100-800 f. Kr.

Blistruplurerne kom for dagen ligesom de fleste øvrige lurfund, da bønderne i løbet af 1800-tallet for alvor begyndte at grave tørv til brændsel og opdyrke de tidligere moseområder (Larsson 1973: 15, Kristiansen 1975: 135f). Der kendes i alt 22 lurfund fra Danmark, 10 fra Sverige, 2 fra Norge, 4 fra Tyskland og 1 fra Letland.

Blistruplurerne har en central placering i lurernes fundområde, som stort set svarer til den nordiske bronzealderkulturs udbredelse (Thrane 1975: 15). Alle lurerne er fremstillet efter den såkaldte cire perdue støbetechnik, hvor man ved støbeprocessen anvendte en voksmodel, som siden under opvarmning smeltede og løb ud gennem åbninger i lerformen. Et fragment af en sådan støbform er fundet ved Voldtofte på Fyn (Thrane 1994: 10ff).

De tidligste bronzelurer er fra slutningen af ældre bronzealder (periode III), og fremstillingen fortsatte gennem hele yngre bronzealder. Ud fra buklerne på prydblader, lures længde og den tekniske udformning - med blandt andet delbar lås, muffer og blik - henføres Blistruplurerne til midten af yngre bronzealder (periode V). De er således samtidige med de berømte lurer fra Brudevælte Mose ved Lynge (Broholm 1965: 16ff). Bæltesmykkerne, som blev fundet et andet sted i mosen ved Smidstrup, er fra samme periode som Blistruplurerne.

De fleste lurer er ligesom Blistruplurerne parvist nedlagt i vådområder evt. sammen med andre oldsager. Nedlæggelsen kan være sket som afslutning på et kultiske ritual eller måske for at skaffe sig af med forældede, men stadig hellige, kultgenstande (Broholm 1965:121f, Holmes 1986:124).

I modsætning til de fleste andre lurfund er Blistruplurerne imidlertid aldrig blevet indgående beskrevet i litteraturen. For allerede året efter, at lurerne var fundet ved Smidstrup, blev de bragt af vejen.

Vi skal her se nærmere på omstændighederne omkring lurernes fremkomst i Smidstrup, deres forsvinden og genopdagelse. Endelig vil Blistruplurerne blive beskrevet og deres funktion som musikinstrumenter vil blive diskuteret.

Fig. 1. Det lille mosehul ved Ølshøj i Smidstrup, hvor Blistruplurerne blev fundet i 1858.

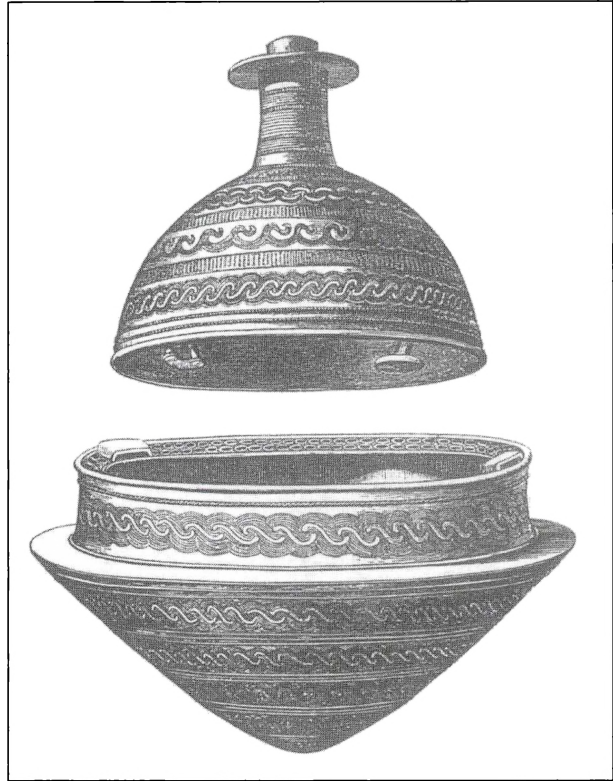
Fra »konge« til konge.

Christian Hansen, der fandt oldsagerne, var født og døbt i Blistrup Sogn den 31. januar 1819. Han var søn af gårdmand i Udsholt, Hans Larsen, og dennes hustru Gertrud Andersdatter¹. I folketællingen for Smidstrup skoledistrikt og by i 1855 figurerer den 37 år gamle Christian Hansen som jordbruger, husfader, og ejer af »1 huus«. Hans kone var den fire år ældre Karen Andersdatter, som også var født i sognet. Hos dem boede Karens forældre, hendes fem børn fra første ægteskab og Nille på tre år, som var deres eneste fælles barn.

De to lur og bæltesmykkerne fandt C. Hansen i 1858 i en lille mose på sin ejendom 40 favne, dvs. ca. 75 m, vest for dobbeltjættestuen Ølshøj². Et af bæltesmykkerne, et såkaldt »hængekar«, som bronzealderens kvinder bar i bæltet over lænden, fandt han »nedsat opret i Törvemassen omtrent to Alen³ (dvs. 1,25 m) nede i den«. Det andet bæltesmykke, en såkaldt »bæltebukkel«, en hvælvet bælteplade, som de bar på maven, var placeret inden i hængekarret (fig. 2). »I samme Mose i en Afstand af 30 Fod (dvs. 9,42 m) fra Karrets Findested⁴« fandt C. Hansen de to bronzelurer, som begge var »brudte i tre stykker« (Antiquarisk Tidsskrift 1861: 5ff).

Den følgende sommer, den 18. August 1859, tog kong Frederik VII's livskytte Christian Herman Jørgensen turen fra Frederiksborg Slot til Smidstrup. C.H. Jørgensen havde ofte fulgt kongen på arkæologiske udgravninger, og han stod

*Fig. 2. Bæltesmykkerne
fra mosehullet i
Smidstrup.*

for køb af oldsager og det daglige tilsyn med kongens oldsagssamling (Prytz 1966: 66, 78).

I Smidstrup opsøgte livskytten C. Hansen for at forhøre sig om eventuelle nye fund fra mosen med lurene⁵: *»I Törvemosen hvor Luurerne og Bronzekarret fandtes forrige År, er i År intet optaget, derimod skal for mange År tilbage være fundet, Laaget til et Bronzekar, lignende det i fjor fundne, dog noget større«,* skrev C.H. Jørgensen i beretningen fra turen. Af denne beretning fremgår det også, at han benyttede lejligheden til at beskrive og undersøge flere gravhøje i Smidstrup-området.

I det lille mosehul vest for Ølshøj har der altså foruden de to lurer og »hængekarret« været hele to »bæltebukler« - og ikke én, som tidligere angivet! Det fremgår af udskiftningskortet over Smidstrup, Blistrup sogn, at man i 1787 endnu ikke havde gravet tørv i den lille mose. Man kan deraf slutte, at den første »bæltebukkel« må være fundet i perioden ca. 1790-1850.

Det næste arkæologiske besøg ved det lille mosehul i Smidstrup fandt sted, da kandidat V.A. Secher i årene 1873-75 udarbejdede en beskrivelse til *»de antikvariske kort over Holbo Herred, Frederiksborg Amt«*. Særlig interessant er V.A. Secher's oplysning om, at bronzesagerne *»i sin tid blev afgivet til Fred: VII's samling af Kammerråd Mentz på Gilleleje«*.

Christopher Georg Jacobi Mentz (1792-1875) var den daværende indehaver af Gilleleje Kro, hvor Søren Kirkegård boede i 1835. Kammerråd C.G.J. Mentz rådgav sine medborgere og blev på grund af sin indsats for offentlige formål udnævnt til Dannebrogsmænd samt distrikts- og landvæsenskommisær (Mentz 1934: 11f) (fig. 3). Sådan gik det til at lokalsamfundets ukronede konge C.G.J. Mentz fra Gilleleje overbragte lurerne og bæltesmykkerne til Danmarks kong Frederik VII.

Ved en herredsrejse i 1886 noterede arkæologen Vilhelm Boye⁶, at *»en Deel (af mosehullet) nu er opfyldt«*.

Derefter gik der over 80 år før arkæologen Thorkild Ramskou fra Nationalmuseet opsøgte det lille mosehul ved Smidstrup. Den 14. maj 1965 skulle han planlægge en mindre arkæologisk efterundersøgelse. Undersøgelsen blev, så vidt man ved, aldrig til noget, men mosehullet beskrev han som et ca. 15 m x 15 m fugtigt og græsbebogt område midt på en pløjemark⁷. Denne beskrivelse svarer ganske godt til dagens situation.

Lurerne og branden på Frederiksborg slot.

Frederik VII (1808-1863) var ligesom sin far Christian VIII (1786-1848) interesseret i oldsager. Begge konger satte pris på den unge universitetsdocent Jens Jacob Asmussen Worsaae (1821-1885). Da Frederik VII den 13. maj 1858 flyttede sin private oldsagssamling fra Christiansborg i København til Frederiksborg Slot i Hillerød, skete det derfor under Worsaae's ledelse (Mikkelsen 1982: 276).

På Frederiksborg Slot var oldsagssamlingen opstillet i audienssalen i kongefløjen, hvilket viser den interesse, der var for oldsager på denne tid. Det var til dette *»particulière Antiquitets-Cabinet«* på Frederiksborg Slot de to bronzelurer fra Smidstrup indgik sommeren i 1858.

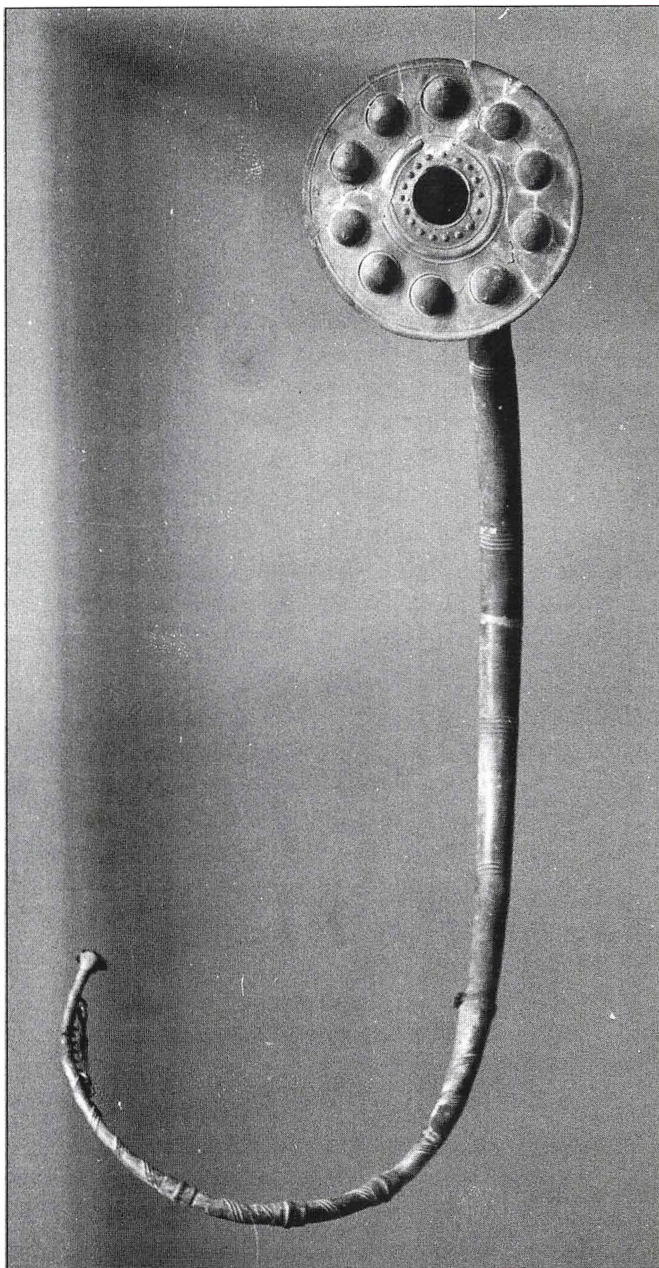
Der var marmorgulv i audienssalen, og der var *»skammeligt koldt«*. Derfor indkaldte Frederik VII i sommeren 1859 på ny J.J.A. Worsaae til Frederiksborg Slot for, at han kunne hjælpe med at flytte oldsagssamlingen til slottets øverste etage. Her havde kongen ladet en sal indrette i gammel stil med gipsstukkatur i loftet og egetræspaneler på væggene.

Det var her på fjerde etage, på trappen foran døren til oldsagssalen, at en adjudant natten til 17. december 1859 opdagede røg. Røgen kom fra en ny kamin, som havde antændt gulvet i oldsagssamlingen. Døren til salen var låst, og før man fik nøglen hos kongen, var etageadskillelsen til 3. etage antændt i *»hele sin Længde og flere Alens Bredde«*. Det hjalp ikke, at man kastede spande med vand ud over gulvet (Mikkelsen 1982: 292, 294). Sammen med gulve og kaminer fra de øvre etager faldt oldsagerne ned igennem etageadskillelserne, og de kunne senere samles op i slottets vinkælder⁸.

Dagen efter branden tilkaldte kongen J.J.A. Worsaae og Christian Jürgensen Thomsen (1788-1865) fra Oldnordisk Museum for, at man kunne drøfte situationen. J.J.A. Worsaae blev derefter sendt ud til den rygende ruinhob, hvor han skulle lede efter rester af kongens oldsagssamling.

*Fig. 3. Blistrup lur
nr. 2 på museet
Saint Germain-en-
Laye i Paris.*

Ilden ulmede fortsat i en måned - frem til den 20. januar 1860. Det var først den 27. januar 1860, at C.H. Jørgensen kunne udarbejde en liste over de oldsager, som var genfundet i Frederiksborg Slots ruiner. C.H. Jørgensen blev udpeget til dette job på grund af sit indgående kendskab til oldsagssamlingen. Men ud af ca. 6000 nummererede oldsager fandt man kun 541, fortrinsvis stenredskaber (Mikkelsen 1982: 294). Det fremgår af C.H. Jørgensens liste, at det lurmateriale man fandt efter branden, omfattede »forskjellige

Brudstykker, der kan sammensættes og vil kunde faae en Længde af circa 2 Alen«.

Resterne af kongens private oldsagssamling blev flyttet til Fredensborg Slot, og efter kongens død i 1863 overført til Oldnordisk Museum på Christiansborg Slot i København⁹ (Prytz 1966: 95). Det var her man i 1904 under en oprydning fandt en kasse med meget ødelagte lurfragmenter (Jensen 1998: 36) (fig. 6).

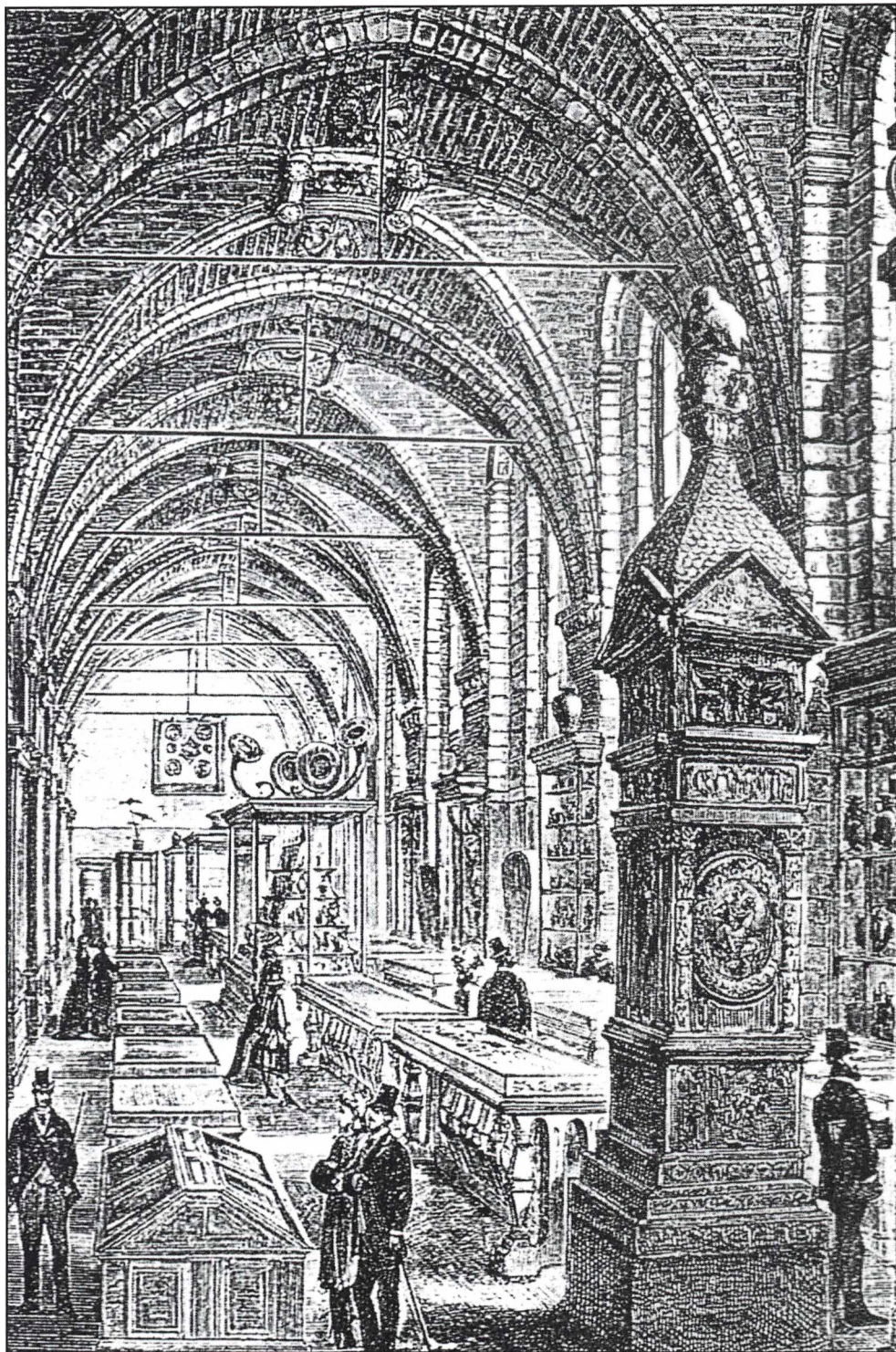
Museumsinspektør Jørgen Jensen ved Nationalmusset antager, at begge Blistruplurerne blev ødelagt ved slotsbranden, og at fragmenterne af begge lurer indsamledes, men at resterne af Blistruplur nr. 2 kort efter blev taget til side, sat sammen og sendt som gave til Paris (Jensen 1998:36). Derfor, mener han, at de *»sølle stumper«*, der i 1904 var tilbage i kassen, udelukkende stammer fra Blistruplur nr.1.

Det var museumsinspektør Thorkild Ramskou fra Nationalmuseet, der ved en tilfældighed i 1965 blev opmærksom på, at Blistruplur nr. 2 befinder sig på Musée des Antiquités Nationales på slottet Saint Germain-en-Laye uden for Paris i Frankrig (fig. 4). På samme museum opbevares desuden en lurkopi af Brudevæltelur nr. 5, udført af blikkenslager C.L. Pers i Læderstræde. Den blev i 1861 skænket til Napoleon III sammen med flere andre danske oldsager af Frederik VII¹⁰.

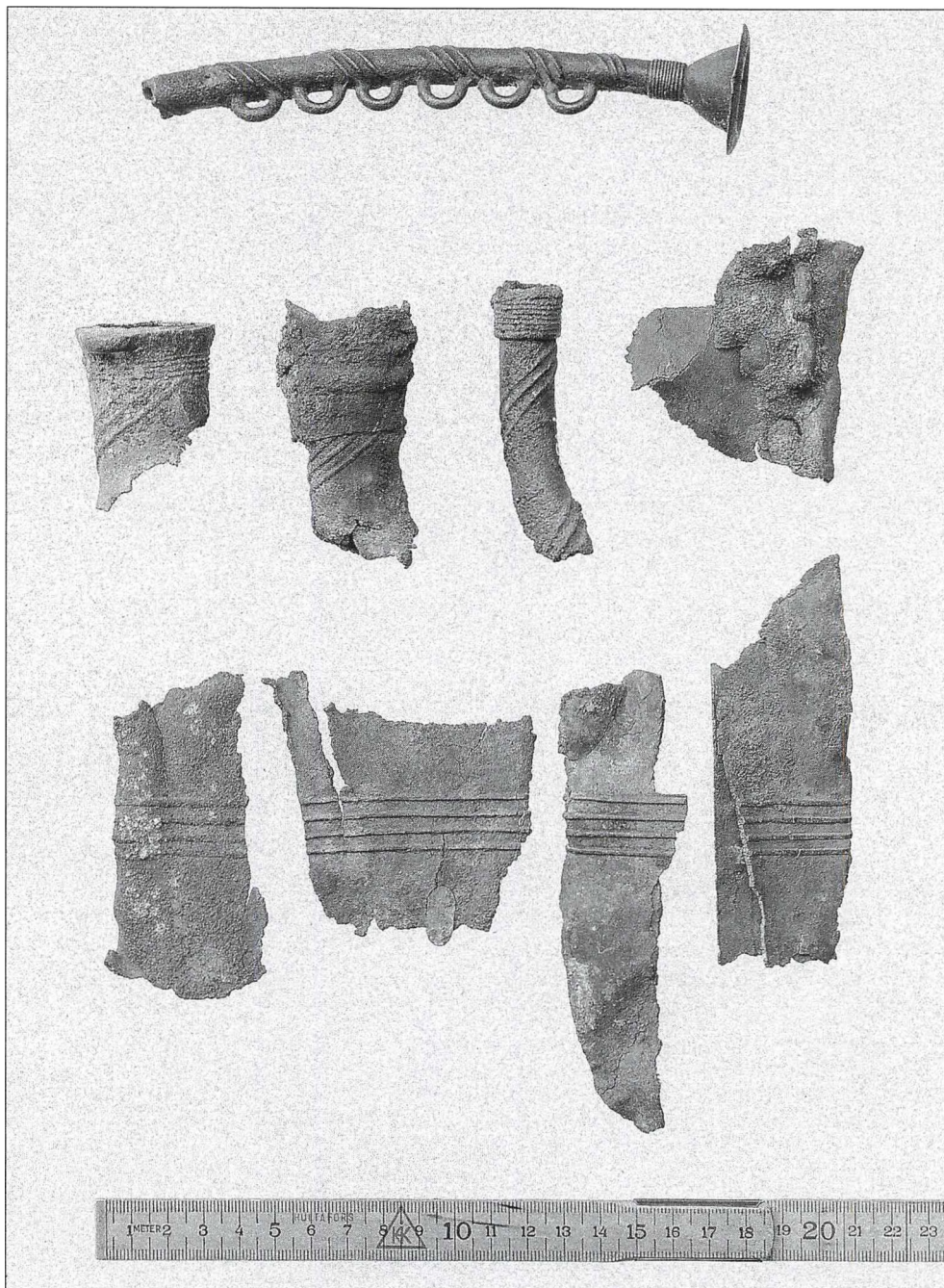
Det var af personlig betydning for kongen, at gaven til den franske kejser faldt i smag. Luren skulle »åbne døren« hos det franske hof for hans borgerligt fødte hustru Louise Rasmussen, lensgrevinde af Danner (1815-1874), til hvem han havde ladet sig vie ved et uofficielt bryllup i Frederiksborg Slotskirke i 1850. I betragtning af, at der på denne tid fandtes adskillige fine lurer i Danmark, virker det besynderligt, hvis Frederik VII skulle have valgt en brandhærget og ødelagt lur som gave til den franske kejser.

På trods af diverse sammenlodninger fremstår Blistruplur nr. 2 i Saint Germain-en-Laye i så meget bedre stand end lur nr. 1, at dette i sig selv støtter hypotesen om, at lur nr. 2 ikke var med ved branden på Frederiksborg Slot i december 1859. Selv om Napoleon III (1808-1873) først endegyldigt donerede lur nr. 2 til museet på Saint Germain-en-Laye i 1866¹¹, er det overvejende sandsynligt at denne lur, som vi ved var hel ved mødet i Oldskriftselskabet den 14. maj 1859, allerede udgik af Frederik VII's samling i løbet af sommeren eller efteråret 1859.

Lurer findes næsten altid parvis nedlagt i moserne, og det er derfor tænkeligt at den franske kejser ønskede at udstille et lurpar ved åbningen af sit nye museum på Saint Germain-en-Laye i 1862 (fig. 5). I december 1861 lod Frederik VII derfor fremstille og afsende en kopi af Brudevælte lur nr. 5 til den franske kejser¹². Blistrup lur nr. 1 var blevet så ødelagt ved slotsbranden i december 1959, at den hverken kunne anvendes som gave eller udgangspunkt for en kopi!

Fig. 5. Kobberstik fra midten af 1860'erne, der viser at kopien af Brudevæltelur nr. 5 og Blistruplur nr. 2 i udstillingen på museet Saint Germain-en-Laye i Paris.

Fig. 6. Fragmenter af Blistruplur nr. 1.

I C.H. Jørgensens protokol findes en beskrivelse af Blistruplurerne før branden på Frederiksborg Slot i 1859¹³. Lurerne er beskrevet under ét, og må have været næsten ens: »En Luur af Bronze, hvis krumme Rør i udstrakt Længde næsten ville maale 3 Alen (dvs. 1,88 m). Det øverste stykke, der er til at

aftage, har spiralløbende ophøiede Riller og rundtgaende Øskener, og nærmest Mundstykket 5 stk. nedhængende langagtige Blik (rasleblík). Det 6te mangler. Omkring Lydhullet en rundtløbende bred Skive, hvori 10 halvrunde Fordybninger og besat med flere smaa Øskener.(...) Et lignende do«.

Stort set samme beskrivelse er gengivet i referatet fra Oldskriftselskabets årsmøde den 14. maj 1859, hvor Frederik VII selv var tilstede og »foreviste« de til sin samling indkomne oldsager (Antiquarisk Tidsskrift 1861: 7). Lurerne beskrives som »udmærkede støbte (...) af omtrent 6 Fods Længde (dvs. 1,88 m)«. Bemærkningen om at begge lur var fundet »brudte i tre stykker men nu igjen (er) sammensatte«, beviser at kongen fremviste lurerne i samlet tilstand (Antiquarisk Tidsskrift 1861: 6f).

Bronzelurerne, som i bronzealderen havde skinnet i solen som det pureste guld, havde imidlertid fået en mørk patina efter, at de havde ligget i Smidstrupmosen i næsten 3000 år. Da Blistruplurerne dukkede op i 1858 var deres bevaringstilstand ganske god, men de blev desværre ikke særlig detaillert beskrevet (Antiquarisk Tidsskrift 1861: 6f).

I protokollen oplyser C.H. Jørgensen, at hver af Blistruplurerne er tre alen lang (dvs. 1,88 m). Dette stemmer godt overens med T. Ramskou oplysning, om at lur nr. 2's indvendige længde er 1,84 m¹⁴. Da Blistruplur nr. 2 således alene er tre alen lang, siger det sig selv, at denne lur ikke kan have været blandt de to alen (dvs. 1,25 m) lurfragmenter som blev samlet op efter slotsbranden. Fragmenterne, der i dag opbevares i Nationalmuseets magasin i Ørholm¹⁵ viser sig da også ved nærmere gennemsyn at repræsentere store dele af én enkelt lur, måske 2/3, hvilket svarer til ca. to alen.

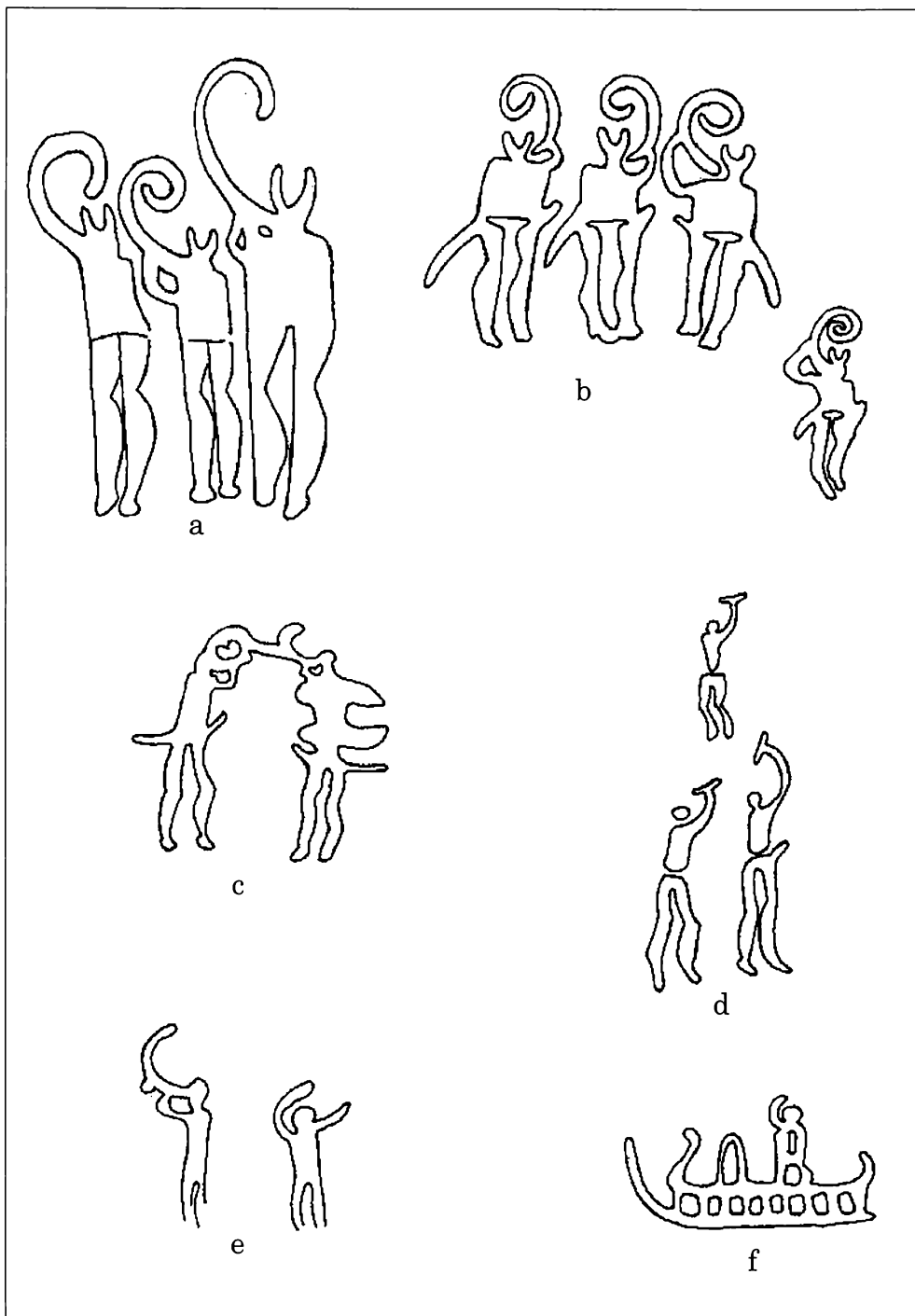
Vi må derfor konkludere, at Blistruplur nr. 2 ikke var på Frederiksborg Slot, da det brændte.

To modsat snoede blæseinstrumenter

Resterne af Blistruplur nr. 1 er så ødelagte, at det vil være meningsløst at prøve at sætte dem sammen. Dels fordi de er skadet af varmen fra branden på Frederiksborg Slot, og dels fordi man klippede lurfragmenterne i stykker, da man skulle frigøre dem fra murbrokkerne efter slotsbranden (fig. 6).

Blistrup lur nr. 2 er derimod i god stand trods en grov restaurering i 1800-tallet. Da luren stadig befinder sig i museet Saint Germain-en-Laye i Paris, har forfatterne til denne artikel måttet basere beskrivelsen af lur nr. 2 på T. Ramskou's notater, skitser og fotografier fra 1965¹⁶.

Lurparret fra Blistrup består, ligesom man kender det fra andre lurfund, af en venstresnoet lur nr.1 og en højresnoet lur nr. 2. Herved kommer lurparret til at ligne hornene på en okse. Snoningen understreges af, at det støbte bånd med tre ophøjede linier snor sig som en spiral om lurernes mundrør. Det samme ses på lurerne fra Tellerup på Fyn og fra Neu Schwaneburg i Letland (Broholm 1965: 35f, 59). Der har kun været små forskelle i støbningen på de to Blistruplurer, men størrelsen, dekorationen og lyden må stort set have været ens.

Fig. 7. Helleristinger med fremstillinger af lurblæsere. a. Kalleby Hagarna, Tanum, Bohuslen, Sverige. b. Kalleby Långemyr, Tanum, Bohuslen, Sverige. c. Fossum, Tanum, Bohuslen, Sverige. d. Borge, Østfold, Norge. e. Bredarör, Kivik, Skåne, Sverige. f. Blåholt, Bornholm, Danmark.

Med længder på ca. 184 cm hører Blistruplurerne til blandt de største lurer. Lurerne blev fundet adskilt i mosen ved Smidstrup. De bestod nemlig af tre separate hoveddele: en cirkulær prydblade, der er løst monteret, et mundrør og et hovedrør på hhv. 75 cm og 109 cm's længde. De to rør kunne samles ved hjælp af en delbar lås.

Det er især den cirkelrunde prydblade, som omgiver det 5,5 cm brede lydhul, som er udsmykket. Der er fire koncentriske cirkler omkring lydhullet. Mellem de to inderste cirkler er der anbragt en kreds af 18 små knopper på 0,5 cm i diameter. Nærmere randen ses en kreds af ti halvkugleformede bukler, der er 2 cm høje, og som er 3,6 cm i diameter. Buklerne er hver omgivet af en ring. Nærmest prydblades rand findes endnu to koncentriske cirkler.

En forkert rekonstruktion af den cirkulære prydblade på lur nr. 1 har hidtil ført til, at man angav prydblades diameter til 29 cm med 11 halvkugleformede bukler i kreds. Rekonstruktionen blev sandsynligvis lavet i begyndelsen af 1960'erne, før man fik kendskab til lur nr. 2 (Broholm 1965: 23). Vores opmåling af fragmenterne af prydbladen fra lur nr. 1 viser imidlertid, at lur nr. 1 kun har haft 10 bukler og en diameter, der stort set er identisk med prydbladen på lur nr. 2, hvis diameter er på 26,5 cm.

Mundrøret og hovedrøret består hver af tre rørdele, som er støbt enkeltvis. Mundrøret er en blæsestang til hvis ene ende, mundstykket sidder faststøbt. Mundrøret er samlet ved hjælp af muffer, som er udsmykket med fire riller, derpå et glat stykke og endeligt tre riller anbragt symmetrisk omkring en større vulst. På mundrøret af lur nr. 2 har man i bronzealderen udført en reparation og monteret en ny muffe, som adskiller sig fra originalmufferne ved sin form og ornamentik.

Hovedrøret er fire steder udsmykket med et bredt bånd af 3-4 riller. Disse bånd markerer imidlertid ikke rørsamlinger. I 1965 konstaterede T. Ramskou, at der på hovedrøret af lur nr. 2 var spor af »lameller«, dvs. mærker efter støbeprocessen (Broholm 1965: 125). Ovale, gennembrudte mærker på ca. 1-1,5 cm x 0,7 cm på to af fragmenterne fra hovedrøret på lur nr. 1 kan muligvis være lameller.

Blistruplurerne brug som musikinstrumenter

Det har været lettest at holde Blistruplurerne med den runde prydblade opad. Dette bekræftes af slidspor og af, at der på flere andre lurer findes en bærekæde, som er fæstet ved låsen og enden af hovedrøret.

Denne bæremåde ses også på fremstillingerne af lurblæsere på de nordiske helleristninger, som i bronzealderen blev hugget ind i klipper eller løse sten. Da helleristninger er stiliserede motiver, hvor lurer enten vises som krumme streger eller en streg med tværstreg foroven, er ikke alle forskere enige om hvilke helleristninger, som kan tolkes som lurfremstillinger (Nordbladh 1986: 138).

Lurer har sandsynligvis været benyttet i forbindelse med bronzealderens religiøse optog, og de blev tilsyneladende brugt både til lands og til vands. Fra

Danmark og Sverige kendes således helleristninger med skibe, der har én eller flere lurblæsere ombord. På et af helleristningsskibene fra Blåholt på Bornholm står en lurblæser med en krum lur (fig. 7, f). Forbindelsen mellem lur og skib er uklar, men luren kan være et signalhorn (Nordbladh 1986:142).

Fra helleristningsfeltet Borge i Østfold fylke i Norge kendes tre lurblæsere. Det må være tre sene bronzelurer med stor prydblade, der her er forsøgt gengivet som en buet streg med en tværstreg for oven (fig.7, d).

Østfold i Norge grænser i sydøst til Bohuslen i Vestsverige. Og på flere af helleristningsfelterne på Tanum Hede i Bohuslen ses fremstillinger af lurblæsere. Således ser man ved lokaliteten Kalleby Långemyr et skibsbillede og fire lurblæsere, som holder deres lur rejst højt over hovedet. Der anvendes to lurpar af højre og venstre snoede lurer. Lurblæserne har rejst fallos (fig.7, b).

Som tidligere nævnt fremstår et lurpar som et par snoede oksehorn. Denne illusion understreges på helleristningsfeltet ved Kalleby Långemyr, hvor lurblæserne bærer dragter af oksehud med lang hale. De har hornede hjelme af den type, som man kender fra Brøns Mose ved Viksø i Odsherred.

Oksedragten går igen på andre fremstillinger af lurblæsere på Tanum Hede. På helleristningsfeltet Kalleby Hagarna ser man således tre lurblæsere med hornede hjelme og firkantede kroppe, som synes at gengive oksehud (fig. 7, a). Også på helleristningsfeltet ved Fossum, ser man en fremstilling af to mandlige lurblæsere med hale og erigeret fallos, der står vendt imod hinanden (fig. 7, c).

Længere sydpå i Sverige ved Bredarör, Kivik i Skåne findes endnu en helleristning med to lurblæsere. De to lurblæsere indgår i større en fremstilling, som muligvis skal forstås som en begravelsesprocession. Billederne findes på otte sten i et stort gravkammer under en meget stor gravrøse, dvs. en gravhøj bygget af sten. På en af disse sten ses bl.a. to lurblæsere med krumme horn (fig. 7. e).

Kivikgraven fra Skåne kan sandsynligvis dateres til ældre bronzealder (Randsborg 1994), og det er sandsynligvis lurer af den ældste type som er gengivet i kammeret. De ældste typer af bronzelurer, som er få hundrede år ældre end Blistruplurerne, dvs. fra ca. 1200 f.Kr., er således buede instrumenter, der antageligt er en videreudvikling af oksehornsinstrumenter med påsatte metalstykker. Et sådant horn kendes fra Wismar i Tyskland.

Ordet lur eller oldnordisk »ludr« er navnet på et langt, konisk rørformet musikinstrument. Navnet hentede C.J. Thomsen fra sagaerne og den norrøne litteratur, og det har således intet med bronzealderens keglørørsinstrument at gøre (Broholm 1965:13ff).

Blistruplurerens mundstykke er udformet omtrent som mundstykket på en moderne basun, men mundstykket viser dog, at der er tale om et relativt primitive blæseinstrument.

En del af de bevarede danske lur er i så god stand, at de stadig kan bruges. Deres klang er mørk og rungende. Det er over hundrede år siden, at man begyndte at diskutere lurernes egnethed som blæseinstrumenter i moderne forstand (Hammerich 1894: 183ff og 1904: 64ff; Kroman 1903: 104 og 1905: 65f). Lurerne er uden ventilsystem, og instrumenternes tonerække er afbrudt af store huller, intervalspring. En lur kan derfor kun frembringe enkel musik, som bygger på naturtonerne, men ikke egentlige melodier i moderne forstand. Når der blæses samtidigt på to lur er falder flere toner tilfældigt sammen og danner en såkaldt »heterofoni« (Broholm 1965: 100).

I de senere år er der foretaget nye analyser af sammenhængen mellem mundstykkets udformning, rørvidden og instrumentets størrelse. Resultaterne viser, at man i bronzealderen teknisk set var i stand til at fremstille lur med en langt bedre klang og større toneskala end det, de bevarede lur kan præstere (Gottlieb 1986: 187ff, Holmes 1986: 51ff, Holmes m.fl. 1986: 151ff, Montagu 1986: 211ff).

Når man i bronzealderen ikke udviklede en mere avanceret lyd, kan det skyldes at man ikke havde kendskab til tonesystemet, og at lurernes begrænsede repertoire af toner opfyldte datidens behov. Lurerne opfattes i dag som en slags signalhorn, hvis tuden i bronzealderen kunne høres ud over landskabet.

Men lurerne kan også have haft andre funktioner. Blistruplurerne er således, som det er almindeligt på de yngre lurtyper, udstyret med såkaldt »rasleblæk«, dvs. rektangulære blækstykker fæstet i øskner. På Blistrup lur nr. 2 er to af disse rektangulære rasleblæk bevaret¹⁷. Men de tomme øskner på begge Blistruplurerne viser, at der oprindeligt har været monteret rasleblæk tre steder på hver lur. Man ser således seks øskner på mundrøret lige foran mundstykket, syv øskner på hovedrøret lige bag prydblenden og to øskner på bagsiden af prydblenden.

Ved bevægelse vil blækstykkerne slå mod hinanden og frembringe en raslende eller klirrende lyd. Under indflydelse af den mellemeuropæiske Hallstattkultur anvendte den nordiske bronzealderkultur flere former for rasleblæk på forskellige genstande f.eks. på hesteudstyr, drikkekar, kvindesmykker, knive og kæder. Det er foreslået, at rasleblækket kan have haft til formål at skræmme onde ånder væk (Thrane 1975: 122).

Når en vogn kørte eller en hest løb ville rasleblækket give lyd. Det vil ikke give mening at montere rasleblæk på Blistruplurerne, hvis de skulle holdes i ro, mens man blæste i dem. Vi må derfor antage, at Blistruplurerne i bronzealderen også blev brugt under bevægelse, under dans eller gang, eller de kunne svinges i luften.

Når de to lurblæsere blæste i Blistruplurerne på Ølshøj ved Smidstrup, kunne deres tuden høres af mennesker langt derfra. Men de mennesker, som stod omkring højen, ville også høre rasleblækket klirre.

Noter:

- ¹ Kirkebog for Blistrup Sogn 1814-1834.
- ² Blistrup sogn, Sb.23.
- ³ V. Boyes herredsberetning 1886: »Sagerne laae i en Dybde af ca. 3 Fod«, dvs. ca. 1,5 alen.
- ⁴ Jfr. note 3. Lurene lå »henimod vest« i det øst-vest orienterede mosehul.
- ⁵ C.H. Jørgensens beretning. 18. august 1859. Nationalmuseet, Topografisk arkiv.
- ⁶ Blistrup sogn, Sb.23.
- ⁷ T. Ramskou notat 15.maj 1965.
- ⁸ Glas fra disse vinflasker er smeltet fast til fragmenter af lur 1. Personl. meddel. Flemming Kaul, Nationalmuseet.
- ⁹ Herbst fra Oldnordisk Museum kvitterer for modtagelsen af Frederik VII samling den 2. maj 1864.
- ¹⁰ Fransk katalog over danske oldsager fra stenalderen. 11. december 1861. Nationalmuseet, Topografisk arkiv.
- ¹¹ Gaven fra Napoleon III indført i protokollen på Saint Germain-en-Laye den 6. maj 1866.
- ¹² jfr. note 10. Nr. A XII.
- ¹³ Protokol over nordiske oldsager nr. 4006 og 4007.
- ¹⁴ T. Ramskou's lommebog., Nationalmuseet, Topografisk arkiv.
- ¹⁵ Nationalmuseet nr. B 7486.
- ¹⁶ Jfr. note 14.
- ¹⁷ jfr. note 13. Fem stykker rasleblak i 1858.
- ⁹ Herbst fra Oldnordisk Museum kvitterer for modtagelsen af Frederik VII samling den 2. maj 1864.
- ¹⁰ Fransk katalog over danske oldsager fra stenalderen. 11. december 1861. Nationalmuseet, Topografisk arkiv.
- ¹¹ Gaven fra Napoleon III indført i protokollen på Saint Germain-en-Laye den 6. maj 1866.
- ¹² jfr. note 10. Nr. A XII.
- ¹³ Protokol over nordiske oldsager nr. 4006 og 4007.
- ¹⁴ T. Ramskou's lommebog., Nationalmuseet, Topografisk arkiv.
- ¹⁵ Nationalmuseet nr. B 7486.
- ¹⁶ Jfr. note 14.
- ¹⁷ jfr. note 13. Fem stykker rasleblak i 1858.

Litteratur:

- Antiquarisk Tidsskrift 1861.1858-60. Aarsmøde den 14.de mai 1859. København
- Broholm, H.C. 1965. Lurfundene fra Bronzealderen. København.
- Gottlieb, B.A. 1986. X-ray analysis of a lur. I: Lund, C.S. (red.) 1986. Stockholm.
- Hammerich, A. 1894. Studier over bronzelurerne i Nationalmuseet i København. Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie 1893. København.
- Hammerich, A. 1904. Om bronzelurerne som musikinstrumenter. Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie 1903. København.
- Holmes, P. 1986. The Scandinavian Bronze Lures. I: Lund, C.S. (red.) 1986. Stockholm.
- Holmes, P. og Stanbury, N. 1986. Presentation and Discussion of a Project. The Replication of a Late Bronze-age Lurs. I: Lund, C.S. (red.) 1986. Stockholm.

- Jensen, J. 1998. De forsvundne bronzelurer. Nationalmuseets Arbejdsmark 1998. København.
- Kristiansen, K. 1975. Danmarks yngre bronzealder (periode IV-V). Et bidrag til den arkæologiske kildekritik. Årbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie 1974. København.
- Kroman, K. 1903. Nogle bemærkninger om bronzelurerne i Nationalmuseet. Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie 1902. København.
- Kroman, K. 1905. Nogle afsluttende bemærkninger om bronzelurerne. Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie 1904. København.
- Larsson, L. 1973. Jönstorpssyfyndet. Ett offerfynd från yngre bronsåldern. Ale. Historisk Tidsskrift för Skåneland. Nr. 1, 1973. Lund.
- Lund, C.S. (red.) 1986. Second Conference of the ICTM Study Group on Music Archaeology. November 19-23, 1984, Stockholm. Vol. II. The Bronze Lurs. Publications issued by the Royal Swedish Academy of Music, no. 53. Stockholm.
- Nordbladh, J. 1986. The Bronze Age Lurs in the Light of Rock Art Research. I: Lund, C.S. (red.) 1986. Stockholm.
- Mentz, A. 1934. Christopher Georg Jacobi Mentz 1797-1875. Fra det gamle Gilleleje. Årbog 1934.
- Mikkelsen, B. 1982 Konge til Danmark. En biografi af Frederik VII. Helsingør.
- Montagu, J. 1986. Mouthpiece development of the bronze lur and its musical consequences. I: Lund, C.S. (red.) 1986. Stockholm.
- Prytz, S. 1966. Frederik VII og Nordsjælland. Publikation V. Hillerød
- Randsborg, K. 1994. Kivik. Archeology and Iconography. Acta Archeologica 64, bd. 1, 1993. København.
- Thrane, H. 1975. Europæiske forbindelser. Bidrag til studiet af fremmede forbindelser i Danmarks yngre bronzealder (periode IV-V) Nationalmuseets skrifter. Arkæologisk-historisk række bd. XVI. København.
- Thrane, H. 1994. Bronzens mestre. Skalk 1994, nr. 2. Århus.

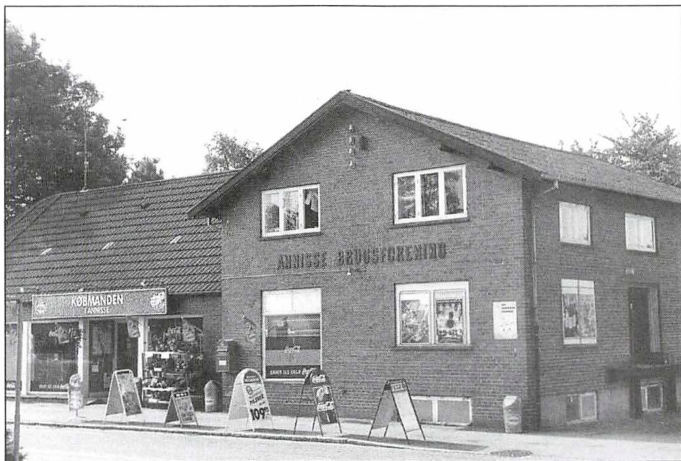
Før og nu

Annisse Brugsforening. I døren står Margrethe »Brugs« Jensen. Ca. 1908.

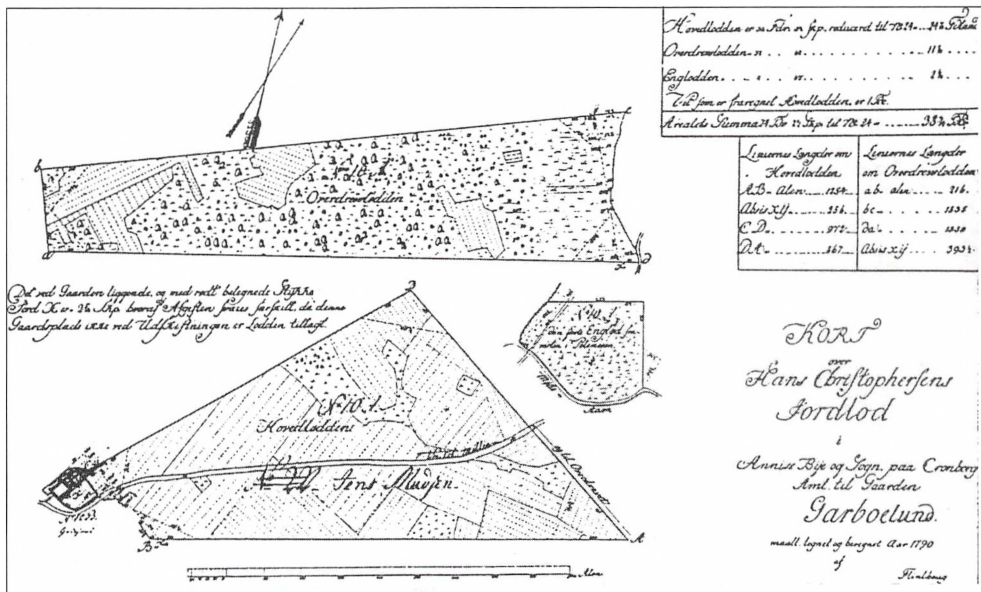
*I 2002 - »Køb-
manden i
Annisse«.*

(Foto: Peter Kalko)

Annisse på de store landboreformers tid

Af Steen Bernichow

Annisse før udskiftningen

Det gamle Annisse omkring gadekæret og ned mod Arresø bærer stadig præg af den landsby, der engang lå her for et par hundrede år siden. Selv om mange spor i tidens løb er udvisket, kan man stadig gøre sig et billede af landsbyen, som den så ud før udskiftningstiden, og ikke mindst lige efter. For det er ikke overdrevent at sige, at det var de store landboreformere i 1780'erne, der fór hen over de middelalderligt prægede landsbyer, og omformede dem til det, de stort set er i dag, både hvad angår gårde og markers fordeling.

Som det første vil vi prøve at danne os et begreb om, hvordan landsbyen så ud før udskiftningen. Byen var i sidste halvdel af 1700-tallet på 19 fæstegårde under Kronborg Rytterdistrikt (krongods) og 1 fæstegård hørende til præsteembedet i Ramløse, den såkaldte Annexgård, (nuværende Annissegård). Derudover var der mange husmandsfamilier i den lille by. En kilde opgiver disse familiers antal til 71¹.

Rytterdistriktets fæstegårde blev styret fra Esrum, hvor regimentsskriveren residerede. Han havde den daglige ledelse af godset og stod til ansvar overfor amtmanden i Frederiksborg og Kronborg amter, der igen refererede til centraladministrationen i København. Som fæstere på rytterdistriktet blev bønderne igennem en stor del af 1700-tallet benævnt rytterbønder, hvilket på udskiftningstiden blot betød, at de var fæstebønder på et ryttergods.

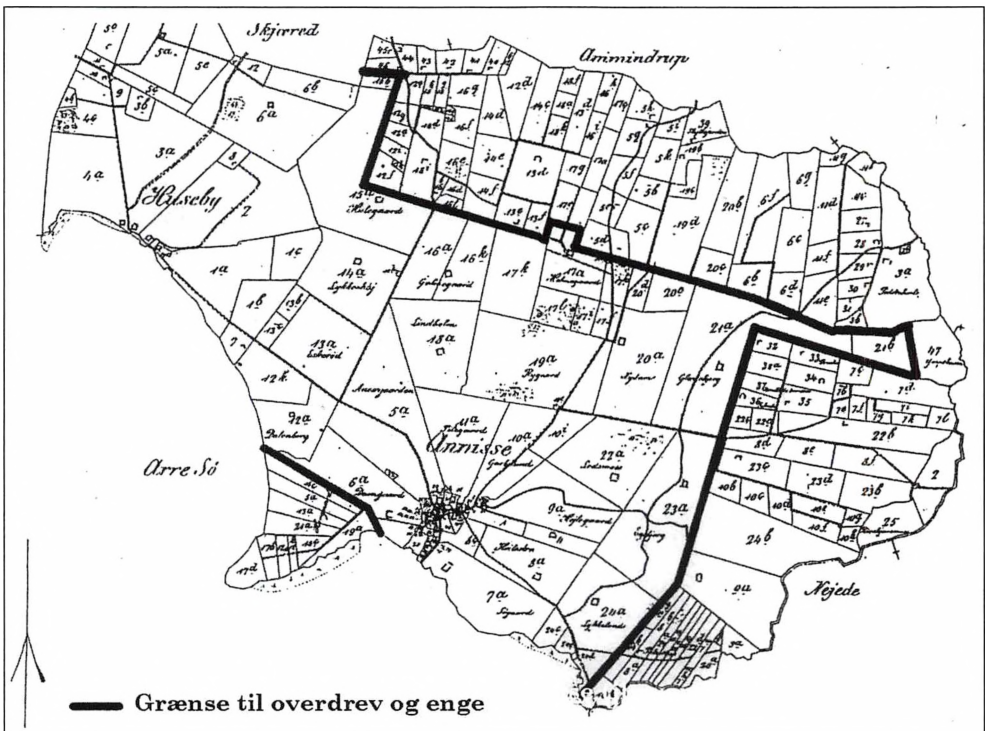
Oprindelig skulle disse ryttergodser danne det økonomiske fundament for et nationalt rytteri.

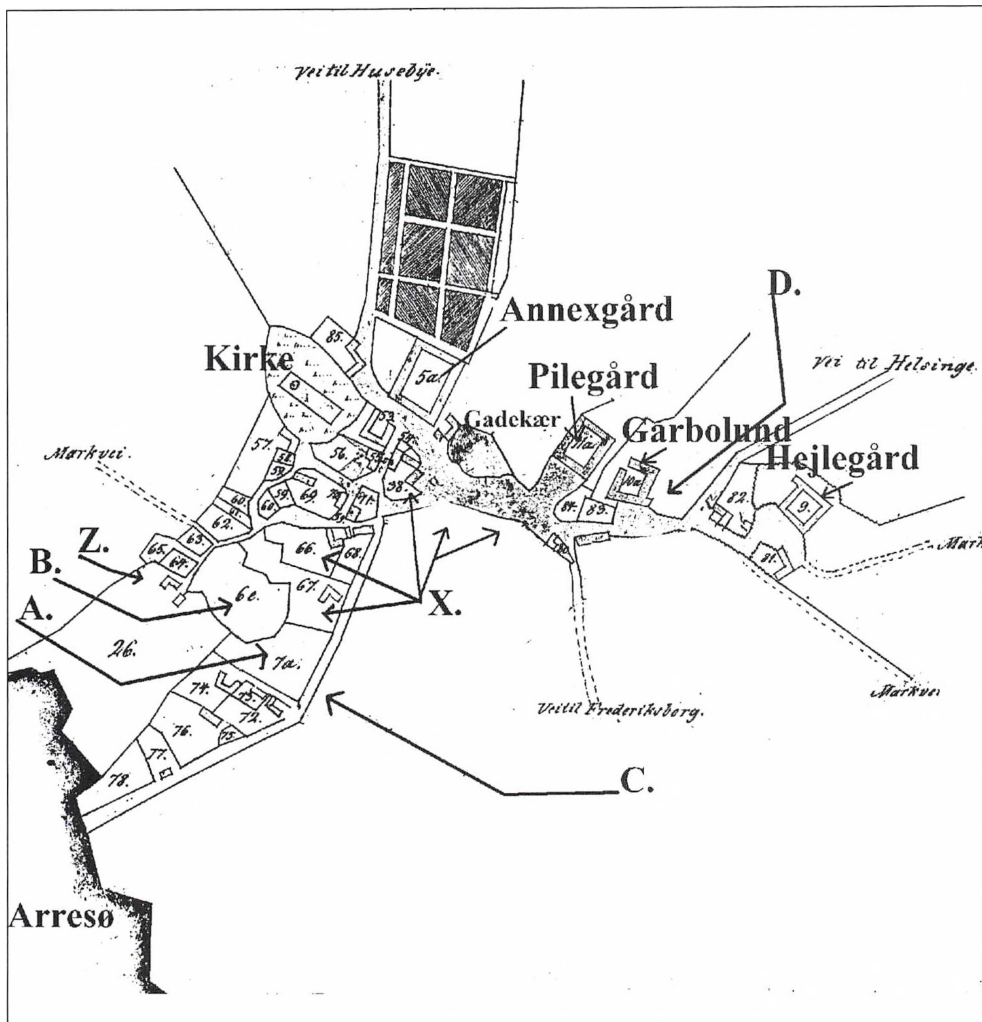
Gårdene lå omkring byens gade med gadekæret som naturligt centrum. Men det siger næsten sig selv, at her var ikke plads til 19 gårde. Derfor lå en del langs med de to stræder, der fører ned mod vandet, nemlig Søstræde og Klokkerstræde. Imellem disse to stræder lå adskillige gårde. Det drejede sig om lerklinede, stråttækte bygninger i firlængede, lukkede gårdanlæg, hvoraf mange lå skulder ved skulder eller måske var sammenbyggede, hvorfor byen til stadighed var udsat for stor brandfare.

Gårdnavne

De fleste af gårdene bar givetvis ikke de navne, de har i dag. Fra myndighedernes side blev de altid i officielt sammenhæng benævnt med deres nummer i de forskellige jordebøger, som baseredes på matriklen af 1688. Dette nummersystem lå ret fast op til udskiftningen, hvorefter gårdene fik stadfæstet deres nuværende navne.

At det må have været sådan, ses ret tydeligt af, at mange af navnene hidrører fra den begejstring for landboreformerne, som næredes hos bønderne, navnlig da de fik ejendomsretten. Navne som Lykkeland, Glædesbjerg, Lykkeshøj peger tydeligvis herpå, muligvis også Palmegård. Ovennævnte gårde var udflyttergårde, men også en gård som forblev i byen, Damsgård, må have fået navnet på den tid, idet det refererer til Kongedammen, som lå på gårdens lod, men vel at mærke først efter udskiftningen. I det hele taget viser mange navne hen til natur- og terrænfænomener: Egebjerg, Eskerødgård, Lindholm ved Lindbjerg, Holmegård, Ledsmosegård og Nydamsgård, som vanskeligt kan

have karakteriseret gårdene, da de lå samlet i en klump i centrum af byen og havde alle markerne i fællesskab.

Det kan undertiden volde vanskeligheder at sammenføre de gamle jordebogsnumre med de nuværende matrikelnumre, som for stamparcellernes vedkommende går tilbage til 1844-matriklen. Men ikke i vores tilfælde, idet vi er så heldige at have alle de gamle fæstebreve, som i sin tid, 1791, blev indleveret og ombyttet med arvefæsteskoeder til gårdene. I fæstebrevene får vi fæsterens navn og gårdens gamle nummer. Af arvefæsteskoederne fremgår navnet på den nye selvejer, som er den samme som fæsteren, og gårdens nuværende navn. Ved hjælp af gårdnavnet er det let at finde det nye matrikelnummer². (Se liste 1).

Gårdenes oprindelige placering

Der findes desværre ikke noget kort over byen før udskiftningen, men v.h.j.a. de gamle gårdnumre og selve udskiftningsmåden kan man godt danne sig et indtryk af gårdenes placering³.

Med det gamle nummereringssystem må man naturligt nok være gået metodisk frem, og have optalt gårdene i en vis orden. Her har særlig de gårde interesse, som ikke blev udflyttet, de såkaldte indlodder. Blandt disse ser vi, at Pilegård havde nr. 4, Garbolund nr. 5 og Hejlegård (egentlig Hejlegård) nr. 7. Vi ved, at »Eskerødgård« havde nr. 6, og lå klinet op ad Garbolund ud til vejen mod Helsinge. Alene heraf ses, at man er begyndt i nærheden af Annexgården, som var uden for jordebogsnummereringen, idet den jo ikke hørte ind under ryttergodset, og er gået med uret, nord for gadekæret. Regnet fra Annexgården lå således med sandsynlighed i rækkefølge mod højre:

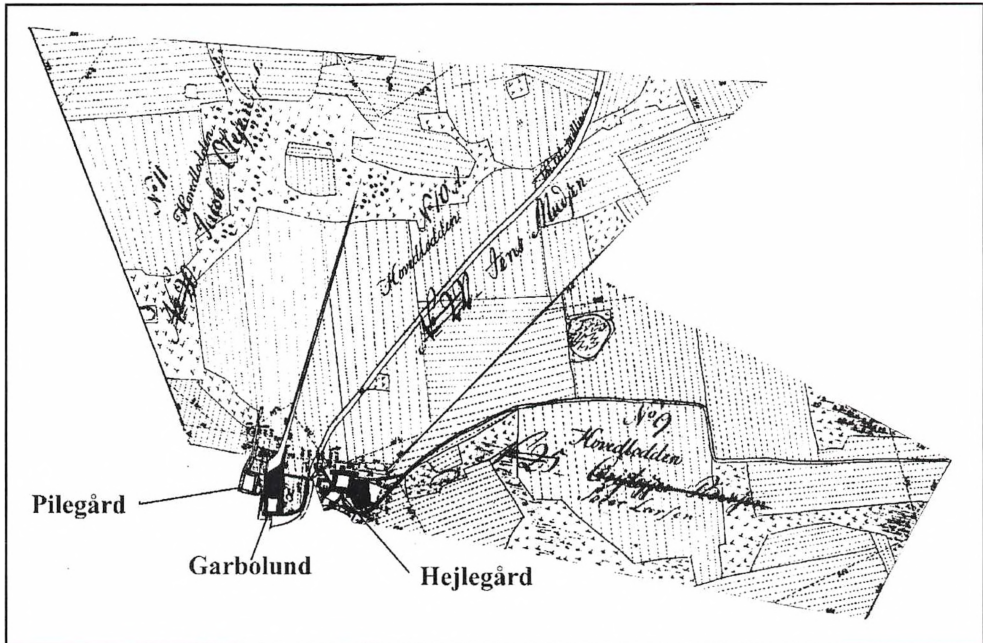
	Lindholm	nr. 1 ⁴
	Daleneborg	nr. 2
	Holmegård	nr. 3
og som nævnt:	Pilegård	nr. A 4
	Garbolund	nr. 5
	Eskerødgård	nr. 6
	Hejlegård	nr. 7

Syd for gadekæret bliver det noget vanskeligere. Men matrikelkortet fra 1813 med de nuværende matrikelnumre skelner tydeligt mellem huslodder, som angives med grålig signatur, hvorimod de nuværende og de ved udflytningen forladte gårdspladser inde i byen har samme lyse farve som markerne. Heraf kan udledes, hvor de udflyttede gårde har ligget, om end vi ikke kan fæste et nr. eller gårdsnavn på dem. Det kan vi dog på anden vis for tre lodders vedkommende. Det drejer sig om tre indlodder, hvis gårdbygninger i en senere tid blev flyttet ud af selve byen, nemlig Søgård, Hvilesten (nuv. Hvilebækgård) og Damsgård. De lå altså inde i byen lige efter udskiftningen, og vi kan se dem på de skødekort, der blev tegnet over samtlige lodder i 1790, lige inden de skulle overgå til arvefæste⁵. Sammenholder vi disse kort med matrikelkortet, som bærer de nye matrikelnumre efter 1844-matriklen, kommer man frem til, at Søgårdens beliggenhed var uden for selve marken, på en plads i Søstræde, som på kortet har matr.nr. 7a. (Nu 7a, 7cb, 7cc). Alene nummeret viser tilhørsforholdet til Søgård, som havde det nye matr.nr. 7. Man ser også, at selve gårdspladsen er uregelmæssig, og det gør sig også gældende for den lod, der støder ud mod Klokkerstræde og Solskrænten. Det var efter 1844-matriklen nr. 6e, altså Damsgårds gårdsplads. Hovedloden lå lige uden for byen, og havde ganske rigtigt nuværende matr.nr. 6. Hvilestens gårdsplads lå i den lille udposning af marken ind mod byen. Den lå altså lige overfor Søgårds bygninger. (Nu 8aa, ab, ac). De gamle numre for disse tre gårde var:

	Hvilesten	nr. 16
	Søgård	nr. 17
	Damsgård	nr. 19

»Hulegård«, nr. 18, må sikkert have ligget i nærheden, måske på nuværende matr.nr. 26's plads ned mod søen. De øvrige fæstegårde kan ikke præcist placeres, men der er ikke megen tvivl om, at man skal fortsætte med uret efter Hejlegård som nr. 7. Når man så når til Søstræde, er gårdene placeret ned langs denne vejs yderside og i området mellem denne vej og Klokkerstræde, (se i øvrigt kortet).

Sammenfattende kan man altså sige, at fæstegårdene før udskiftningen ikke blot lå rundt om Gadekæret, men havde afstikkere ned ad de to stræder i byen. Huslodderne lå hovedsagelig i den vestlige del af byen. På vestsiden af Klokkerstræde og vestsiden af Søstræde. Senere er de udflyttede gårdes gl.gårdspladser inde i byen overgået til huslodder.

Markerne før udskiftningen

Udenom landsbyen lå markerne, og i en krans uden om dem lå overdrevene. Ned mod søen og Pøleå lå engarealerne. Her skal ikke beskrives landbruget i fællesskabets tid, men kort kan siges, at byens marker blev drevet i fællesskab, og at alle 20 bønder havde agre spredt ud over de 3 vange, markarealet var inddelt i. Hver vang var nemlig inddelt i åse, hvor hver bonde havde en agerstrimmel. Eftersom vi ikke for Annisses vedkommende har noget udskiftningskort, kan vi ikke umiddelbart sige, hvordan det så ud.

Alligevel har vi en mulighed for at få et lidt mere præcist billede, da udskiftningskortet fra 1782, som vitterligt blev optaget, men som i dag er forsvundet, dannede basis for skødekortene over gårdene af 1790⁶. Studerer man disse skødekort, vil man se, at de indeholder en mængde forskellige landskabssignaturer, og ganske rigtigt ser man de enkelte agerstrimler liggende sammen i åse. Hvis man tog samtlige skødekort, og lagde dem sammen, ville man få et mere eller mindre komplet kort over byjorderne i fællesskabets sidste tid, desværre dog uden de karakteristiske navne, man havde på de forskellige agre. Der findes dog et enkelt kort fra 1807, som udover at have landskabssignaturer også har bevaret navne på de gamle agre. Det gælder f.eks. et delkort over Annissegård. Her tales om Store Eskes agre, Grønvejs agre, Sø agre, Lamkers agre, St. Korske agre. Her er der tale om åse, uden at betegnelsen bruges, men derimod »agre«, altså en samling af agerstrimler⁷.

Jorden som sådan var af blandet kvalitet. Overdrevene og nogle af de yderste jorder var delvis tilvokset med krat, smålunde og skov, som ind imellem afbrødes af marker. I overdrevene gik kreaturerne og græssede det meste af året. Af byens tre vange var efter tur de to indhegnet, så kreaturer ikke kunne komme ind og ødelægge afgrøderne på de egentlige agre. Først når »ævred var opgivet«, dvs. at hegnet om en af de tre bymarker var nedlagt, kunne dyrene komme ind og græsse.

Således finder vi i en synsforretning af 1717 en beskrivelse af byens jorder, idet der skrives, at denne by har 3 marker (vange), hvoraf de 2 årlig besås, den tredje har gårdbrugerne fælles til deres kreaturer. Jorderne er »letagtige og en del leret, giver dog temmelig god sæd af rug og byg«⁸.

Hoveri

Ud over pengeafgift, dvs. landgilde, til regimentskassen i Esrum, skulle der ydes hoveri. Vi har en fortegnelse over det arbejde, som bønderne i Annisse havde ydet igennem nogle år i 1760'erne og 1770'erne, hvorfra her skal gives nogle smagsprøver af de fyldigste partier⁹:

1765	Måned	Vogne	Heste pr/vogn
	Januar		
2	Med fiskeredskab til Øvre Dam	4	
4	Hentet samme igen med andre	4	
7	Med fisk til Frederiksborg	1	
8	Bragt fisk i dammen	1	
10	Med fisk til Frederiksborg	1	
12	dito	1	
13	dito	1	
14	Ført fiskeredskab til Bækkebroen med		
15	4 heste for hver vogn	4	4
	Dito ført fisk i dammen med	1	
15	Dito	1	
16 & 17,18,19	hver dag 1 vogn i samme forretning	4	
20	Med fiskeren til Friderichsborg	1	
21	Ført fisk i dammen med	1	
22	Ført fiskeredskabet tilbage igen med	4	4
25	Bragt fiskeredskabet igen til Øvre Dam med	4	4
26	Hentet samme igen med	4	4
28	Kørt fisk i dammen fra Neyde Stænge	1	
29 og 30	dito	2	
31	Ført fisk til Frid:borg med	1	

Igennem en del år i 1760'erne synes en stor del af arbejdet at have gået ud på, at bringe fisk til Frederiksborg Slot. Den dam, der omtales, er med sandsynlighed den såkaldte Kongedam, som lå på Damsgårds jord. Den blev åbenbart brugt til at opbevare de i Arresø fangede fisk, indtil de skulle fragtes videre til Hillerød. Vi ved faktisk, hvor fiskerhusene lå, idet man på

skødekortet over Søgård, genfinder 2 fiskerhuse umiddelbart syd for Søstræde ud til søen.

Senere skifter arbejdet karakter, idet man nu skal foretage mange transporter af bygningsmaterialer. Bønderne eller deres karle kom ganske langt af led på disse rejser. Man regnede med 2 mil til »klosteret«, nemlig Esrum Kloster.

1774

Junii Måned

Fra Snekkersten til Fredensborg med mursten	23
Fra Sletten til Fredensborg med langt tømmer	23
I kongerejse	23
Skovet ege ved klosteret (dvs. Esrum Kloster)	23
På vejreparation ved Gurre	23

Julii Måned

På vejreparation ved Kagerup	23
Kørt havre fra Fredensborg til Helsingør	23
Kørt hø fra Marienlyst til Helsingør	23
Kørt langt tømmer fra Sletten til Fredensborg	23
Forrettet al hovhøsten (dvs. på Esrum Kloster)	23

Augustii Måned

6 dage ved klosteret med det sidste hovhø i	
23 vogne	138
Kørt hovtørv een dag med	23

Septemb: Måned

Fra Fredensborg til Rudersdal med fyrværkeriet	23	
Flyttet sten på den nye kongevej i 2 dage	46	
Fra Snekkersten til Fredensborg med kalk	23	
Renset åen ved klosteret i en dag	23	(folk)
Fra Snekkersten til Fredensborg med sten	23	
Ligeså kørt sten fra Snekkersten til Fredensborg	23	
Nok en gang i dito rejse	23	

osv. osv.

Udskiftningen

Allerede i slutningen af 1750'erne stod det klart, at det gamle jorddyrkningsfællesskab var ineffektivt, og man satte forsøg i gang med udskiftning. Selv konservative politikere og godsejere kunne se en fordel i, at bøndergodset blev udskiftet, således pågik der udskiftninger allerede inden de egentlige store landboreformer, som senere blev igangsat af den lille og den store landbokommission (hhv. i 1784 og 1786). Hvad angik ryttergodset, søgte man i Rentekammeret at gennemføre udskiftninger, også i den konservative Guldbergske periode, og man havde den politik, at der skulle skrides til udskiftning efter en landsbybrand¹⁰.

Landinspektør O.Fensmark blev sendt til egnen i 1782 for at opmåle området

byjorder. Det var et travlt år for ham, for ikke alene udformede han et stort detaljeret kort over det nordlige Gribskov med omliggende byer, som f.eks. Helsingø, men det blev også til egentlige udskiftningskort, nemlig over Annisse, Laugø og Valby. Han udbeder sig i februar 1783 ekstra betaling for disse 3 byer pga. af det vanskelige terræn og bevoksningen, men han får kun betaling i forhold til det opmålte nemlig 500 rdl. for i alt 4892 tdr.land.

Udskiftningskortene byggede på fællesdriften, og giver som nævnt ovenfor et enestående billede af det fortidige landbrug i form af trevangsbruget. Men Annisses kort er allerede på et meget tidligt tidspunkt forsvundet. Kortene blev indleveret til Rentekammeret, som senere overdrog dem til Matrikelarkivet, typisk i.forb.m. den nye matrikel af 1844. Men i Rentekammerets kortoversigter er allerede fra begyndelsen kortet over Annisse fraværende¹¹.

I 1783 indtraf der set med bøndernes øjne en katastrofe, idet der opstod en heftig ildebrand. Den 27. september mellem kl. 5 og 6 om morgenen brød en hurtig udviklende brand løs hos Søren Larsen i gård nr.14, »Ryegård«, mens han var i København. Hans kone og 4 børn reddede sig med nød og næppe ud, men konen blev hårdt medtaget. Tjenestepigen var i marken for at malke køer. Ilden sprang til nabogården, nr. 15, »Nydamsgård«, hvis ejer Mads Jensen intet kunne gøre. Hans tjenestekarl var i marken for at oplede heste. Gårdene nedbrændte. Nu klappede fælden, for indberetningen om branden med påfølgende anmodning om hjælp, satte administrationen i gang med udskiftningen af byen.

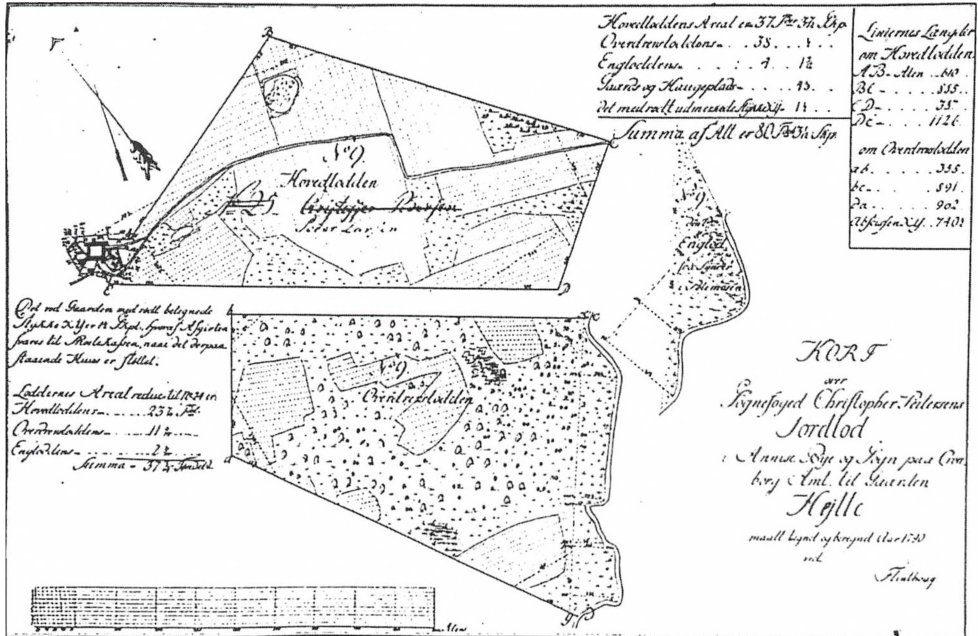
Regimentsskriver Badstuber gav den 6/11 melding til amtmand von Levetzow om branden, og tilføjede, at byen så snart som muligt burde udskiftes, og de nedbrændte gårde genopføres på udlodder. Amtmanden sendte meldingen videre til Rentekammeret, og allerede den 6. december 1783 beordredes byen udskiftet, og kammeret tilskrev landinspektør, oberst v. Steuben om i samarbejde med v.Levetzow og amtets landvæsenskommissærer at udskifte byen¹².

Bønderne var fortvivlede ved udsigterne. De vidste, at en stor del af jorden var »skuffelig«, som de skrev til Rentekammeret, og hvordan skulle man på sådanne lodder både kunne »køre (se hoverilisten ovenfor) og svare skatter og afgifter«? Hvis man skulle udflyttes på det yderste af bymarken, vidste de, hvor besværligt et oprydnings- og opdyrkningsarbejde, der forestod den enkelte, uheldige bonde.

I deres brev af 17. januar 1784 anmoder de om at måtte være sammen som hidtil, og lover at skaffe den ene af de brandlidte et andet sted at bygge på, for de to gårde har åbenbart ligget tæt.

De har specielt bedt deres sognefoged Christopher Peitersen om at underskrive, og de har ligeledes fået deres præst, Peter Lakjærs til at gå i forbøn for dem. For det lykkes at få præsten til at erklære, at »Annisse mænds udmærkede enighed i alt hvad de i byen og udenfor foretager sig, er egnen så vel bekendt, at enhver af deres venner ønsker dem sameje, i det mindste for det første.« Anmodningen blev blankt afvist.

Von Steuben var åbenbart noget sendrægtig. Han var ganske vist ude med Badstuber og anvise de to brandlidte deres pladser, men ellers skete intet.

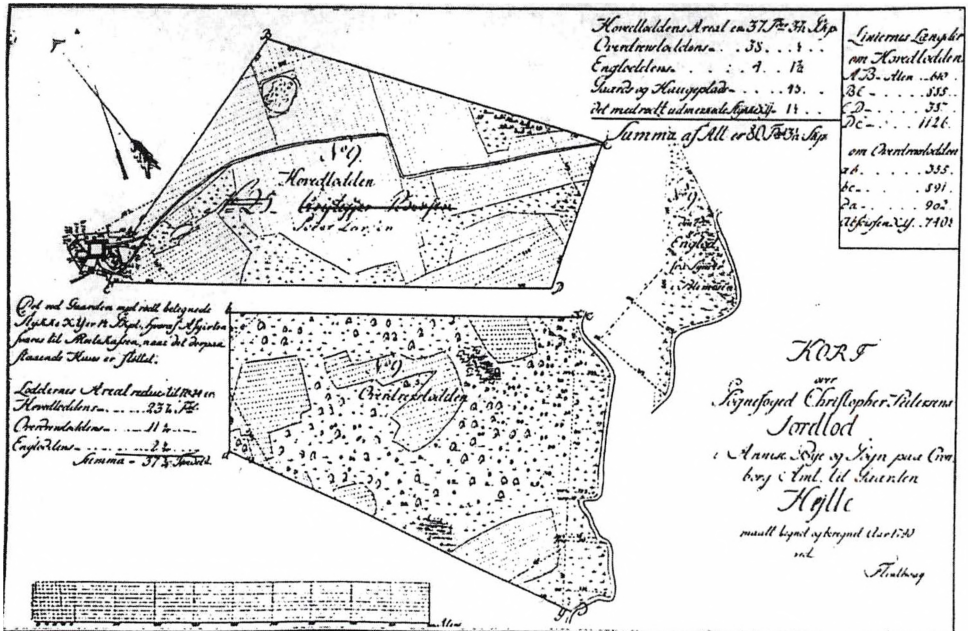

Han skrev senere som undskyldning, at udskiftningskortet, som skulle være i Badstubers besiddelse, ikke havde været at »bekomme«. For sin langsommelighed blev han udskiftet med landinspektør Schyth, som var anderledes handlekraftig. Bønderne fortsatte deres modstand. Den 16. april 1784 skete magtskiftet i regeringen. Kronprins Frederik (den senere Frederik VI), satte enkedronning Juliane Marie, arveprins Frederik og Guldberg fra magten, og allerede 12. maj 1784 sender Annissebønderne et bønsskrift til »Hans kongelige Maiesteds Høyhed Vor aller nådiste Cron Prins og Herre«, hvori de næsten ordret gentager deres anmodning om at måtte blive sammen. Rentekammeret afviser dem igen blankt. De har været godt underrettet om de nye magtforhold, og har altså troet at kunne få medhold hos kronprinsen, men deri tog de jo gruelig fejl, da han som bekendt tværtimod var glødende tilhænger af reformer.

Tre gange forsøgte de. Sidste gang, den 31/5, retter de bønsskriftet til amtmand v. Levetzow, og de har åbenbart fyret deres gamle skriver, og henvendt sig til en noget mere rutineret, der kan alle de gængse fraser. Klemt sammen aller nederst på sidste side af brevet har de underskrevet sig med indledningen: »Underdanigste ydmyge og ringe tjener«. Men deres anstrengelser var nytteløse. Udskiftningen gik sin gang¹³.

Opmåling og møder¹⁴

Efter høsten 1784 ankom Schyth. Han havde det af O. Fensmark udarbejdede kort at gå frem efter, og udbad sig d. 19/9 udmeldelse på tinge af uvildige taxationsmænd, helst fra en allerede udskiftet by, hvoraf 2 gerne skulle være udflyttere, da disse mænd »bedst ved hvad sådan taxation betyder«. Den 29/9

er han færdig med at afsætte lodderne på udskiftningskortet, mens samtidig Badstuber havde været rundt at vurdere, hvilke gårde man skulle udflytte, og hvilke man skulle lade forblive i byen.

Den 4. oktober s.å. blev det første landvæsenmøde afholdt i Annisse. I mødet deltog amtmanden, landvæsenkommisærerne, holzførsteren, Badstuber og Schyth, samt de 20 bønder. Man imødekom bønderne ved ikke at lægge den enkelte gårds jord på ét og samme sted. Da næsten halvdelen af byjorden blev anset for så ringe, at en samlet placering et sådant sted ville have betydet vedkommende bondes ruin, blev hver lod tildelt 1 part i den gode jord og en part i den ringe overdrevsjord. Desuden fik hver gård en lod af engjorden. Bønderne fik endog på anmodning lov til i 3 grupper at drive overdrevsjorderne uden indbyrdes indhegning. Annexgården og kirkejorden indgik efter hartkorn i udskiftningen.

Da man i forvejen havde bestemt sig for, hvilke gårde der skulle forblive i byen, kunne disses fæstere uden lodtrækning tildeles deres jordlod. Det blev som følger:

Lod	Gårdbruger	Gårdnavn	Gl. matr.	Nyt matr.
5	Niels Olsen	Damsgård	19	6
6	Jørgen Jørgensen	Annexgården	0	5
15	Peder Jensen	Søegård	17	7
16	Lars Peitersen	Hvilesten	16	8
17	Christopher Peitersen	Hejlegård	7	9
19	Hans Christophersen	Garbolund	5	10
20	Jacob Olsen	Pilegård	4	11

Det gav altså 7 indlodder, samt kirkejorden. Vedkommende jorder var nu på forhånd fastlagt, og lå for hovedjordens vedkommende i den inderste ring uden om byen i en såkaldt stjerneform, hvor lodderne strålede ud fra landsbykernen. Det var en klar fordel, i.h.v.f. på kortere sigt, at få sin jord udlagt i den velgødede og ryddede gamle landsbymark.

Kriteriet for udvælgelsen af gårdene til forbliven i byen havde været, som Schyth skriver, hensyn til »gårdenes gode tilstand, beboernes omstændigheder og jordernes beliggenhed«.

Efter et par uger havde Schyth afsat lodderne i marken, og man kunne nu skride til et nyt møde i landvæsenskommissionen, den 19. oktober. Bønderne blev kaldt frem og tilspurgt om de havde noget at indvende mod fordelingen. Det havde de i det væsentlige ikke. Dog fandt de, at lod nr. 10, »Holmegård«, skønt den største, i henseende til boniteten var så svag, at den burde tillægges en dobbelt portion engjord. Også kirkejorden burde have forbedring, da den var vurderet alt for højt. De øvrige bønder var indstillet på at yde kompensation for at få en rimeligere tildeling. Derefter skete lodtrækningen, som faldt ud som følger:

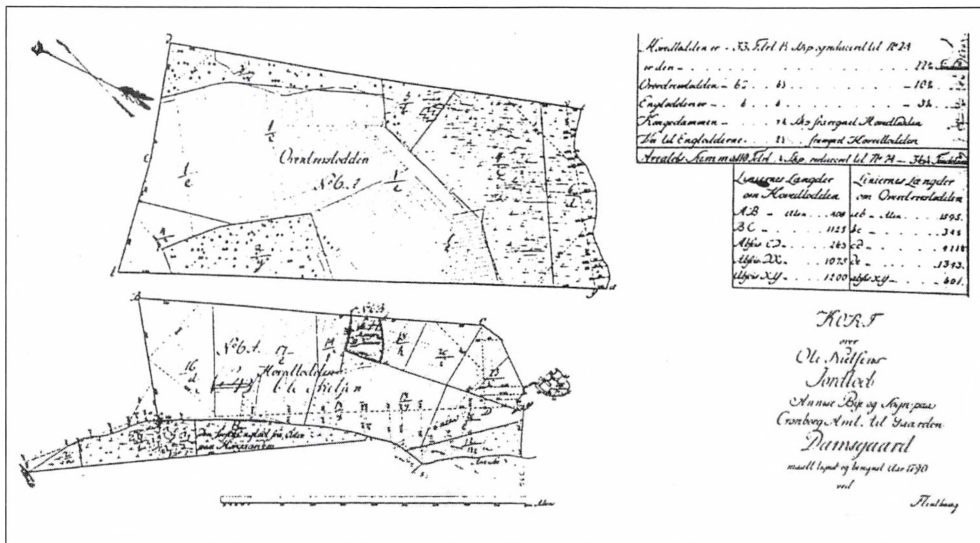
Lod	Gårdmand	Gårdnavn	Gl.matr.	Nyt matr.
1	Søren Andersen	Daleneborg	2	12
2	Peder Hansen	Eskerødgård	6	13
3	Niels Sørensen	Lykkeshøj	9	14
4	Niels Andersen	Hulegård	18	15
7	Jacob Sørensen	Lindholm	1	18
8	Jørgen Sørensen	Palmegård	10	16
9	Søren Larsen	Ryegård	14	19
10	Gl. Lars Pedersen	Holmegård	3	17
11	Mads Andersen	Nydamsgård	15	20
12	Søren Olsen	Glædesbjerggård	13	21
13	Jens Andersen	Egebjerg	11	23
14	Peder Larsen	Lykkeland	12	24
18	Jørgen Larsen	Ledsrosegård	8	22

Lodden nr. 13 og 18 ombyttedes mellem de to bønder under selve tildelingen til det ovenfor anførte, uvist af hvilken grund. Alle hovedlodderne lå som blokke i et bælte uden om stjernelodderne. Overdrevsjorden lå udenom igen og engstykkeerne nede ved søen eller ved Pøleå.

Udflytningen

Selve det praktiske arbejde med nedbygning af gårdene og genopførelse ude på de nye lodder, indhegning og grøftgravning mv. foregik fra 1785. På den tid fik de udflyttende bønder nemlig økonomisk støtte til arbejdet af Rentekammeret¹⁵.

For det første fik alle udflyttere en pengehjælp af 140 rdl. til indkøb af fyrretømmer samt langhalm. Derudover fik hver især alt efter de bestående bygningers beskaffenhed udvisning af de kongelige skove på et vist antal egestolper på hhv. 4 og 32 alens længde. Sammenlagt modtog hver gård 60-65

sådanne stolper. Desuden modtog enhver 50 stk. egegrene à 32 alens længde til midtstøje og til båse og skillerum, desuden 12 favne 3 alen langt og 1 alen højt bøge- eller ellebrænde til støjler¹⁶ og endelig fornøden mængde tækkekæppe og gærdsel.

Hvad der ikke var mindst vigtigt: de fik frihed for skatter og landgilde, samt hoveri i 2 år, dog var hovhøsten i Esrum og gærdelukning undtaget. Omboende, ikke udflyttende bønder skulle hjælpe med skovning, transport, bindingsværksklining og grøftegravning.

Selv om bønderne således modtog en omfattende hjælp, har det været et næsten overmenneskeligt slid at indrette sig under de nye forhold. Også de tilbageblevne bønder blev pålagt en stor arbejdsbyrde ved at yde hjælp til udflytningen.

Pastor Lakjær havde under hele udskiftningsprocessen været meget aktiv med adskillige skrivelser om den ham tillagte Annexgård. Han frygtede, at den ikke ville få en rimelig jordtildeling. Han var så optaget af problemerne, at han tilbød kongen at overtage den som krongods, men rentekammeret afslog, da hans kompensationsforlangender var for omfattende¹⁷. Annexgården blev senere, i 1795, af Kongen afhændet til plantageejer R. Wilson som Annissegård.

Husmændene

Tilbage stod nu problemet med husmændene. Det havde under det første landvæsensmøde været drøftet, hvordan man skulle forholde sig til de i alt 71 husmandsfamilier, hvoraf en del havde haft nogen græsning på bøndernes marker. Bønderne havde foreslået, at husmændene enten kunne få græsning på overdrevslodderne til 5 får hver mod årlig betaling af 4 skilling pr. stk. eller en husmandslod på 12 skæpper jord på hver af bøndernes lodder.

Først i slutningen af 1787 kunne man skride til løsning af problemet¹⁸. Den 3. november var alle byens husmænd tilsagt til møde for landvæsenskommissionen. Landinspektør Arctander havde forinden afsat 19

Si Christian den Syvende,
af Guds Naade Konge til Dan-
mark og Norge, de Benders og Gothers, Hertug
til Slesvig, Holstern, Stormarn, Ditmarsken
og Oldenborg; gjøre bitterligt: At Vi af forboles
Kongelig Naade herved ganske og aldeles fløde og afhænde
fra Os og Vore Kongelige Arve-Successorer, til den hæderlige
Bøndermand *Hans Christophersen* og hans
Arvtager, den under Cronborg Amt beliggende, og hidin-
til af *kannem selv* i Bøste havde Gaard
i *Annisse* Sogn og *Annisse* Bøe, *Gar-
bolund* kaldet, af Hartform Ager og Eng 6 Løder,
5 Skæpper, 4 Bierdingkar, 3 Album, med al dens Tilhørende,
efter den i Aarene 1785 og 1788 fuldbødte Udskiftning og Jord-
deeling, og i Dberestemmelse med de i Udskiftnings-Forretnin-

huslodder på 2 tdr. land efter takst 18, hvor takst 24 var den bedste. De 19 lodder var afsat på overdrevene for hovedpartens vedkommende aller yderst på byens jorder, med:

7 lodder i Annisse Hedebovækker, b) 5 lige inden Petershvile, og c) 7 i det såkaldte Stenbeks Overdrev, som også havde det meget sigende navn Skovoverdrevet, et overdrev, som lå øst for landsbymarkerne ned mod Pøleå.

Nogle af husmændene vægrede sig efter lodtrækningen ved at modtage deres lod. Det drejede sig om to lodder i Hedebovækkerne og én ved Petershvile. Om disse 3 formastelige udtalte kommissionen: »Bemeldte 3de mænd bør for eftertiden, for deres forhold ikke gives nogen husmands lod.« Nogle havde trukket nitter, og nu kunne tre af dem i stedet få lodder. Atter andre havde dels selv, dels ved fogeden forlods meddelt, at de ingen huslodder ville have. I alt var flg. antal husmænd på den ene eller anden måde omtalt: 5 som forlods trak nitter i en lodtrækning med nabofamilien i dobbelthuse om overhovedet at være med til hovedlodtrækningen, 19 som udtrak en husmandslod, 9 som trak nitter, og 9 som havde tilkendegivet ikke at ville deltage. Dette giver »kun« 42 familier. Omtrent 29 familier var således overhovedet ikke mødt op eller havde givet lyd fra sig. Det må have drejet sig om familier, som ikke førhen havde haft græsning hos bønderne.

En del af lodderne eksisterer stadigvæk i mere eller mindre intakt form. Alt i alt drejede det sig om flg. matrikelnumre i de gamle overdrev:

1) Langs Petershvile: matr.nr. 27 til 31, (som nu alle er lagt under Petershvile);

2) Stenbeksoverdrev: matr.nr 32 til 38, (hvoraf nr.32 er lagt under nr.38, øvrige intakte);

3) Hedebooverdrev: matr.nr. 40 til 46, (stort set intakte) (Se liste 3). Også Annexgården skulle afgive en husmandslod. Man må formode, at dette blev matr.nr.39, der senere benævntes Skyttegården, men også bar navnet Pedersmindehus, et navn, der måske viser hen til Peter Lakjær, der jo forestod udstykningen fra Annexgården af husmandslodden. Denne lå lige op ad Annexgårdens overdrevslod¹⁹.

Selveje

Et vigtigt element i landbrugsreformerne var overgang til selveje. Fæstesystemet havde vist sin ineffektivitet, fordi man ikke havde ejendomsretten til det, man til daglig arbejdede med. Derfor måtte man på en eller anden måde give bønderne deres fæstegårde i eje. Det siger sig selv, at mange bønder ikke ville kunne tilkøbe sig ejendomsret, og man indstiftede derfor på krongodset et mellembegreb: arvefæste. Af ordet fremgår, at ejendommen kunne gå i arv, men derudover var der også en vidtgående dispositionsret over ejendommen, idet denne kunne sælges og udstykkes ned til en vis undergrænse, (3 tdr. hartkorn), ligesom man også ville kunne belåne den. Der skulle dog betales en vis afgift til kronen, for det var ikke meningen, at staten skulle lide tab. For at kunne opnå arvefæste skulle fæstebonden opfylde visse krav. Vi ser det med Annissebønderne, idet overgang til arvefæste for deres vedkommende kom på tale henimod slutningen af 1790. Landinspektør Arctander anfører overfor amtmand Levetzow, at langt de fleste af bønderne har opfyldt kravene:

- a) Hovedjordslodderne er indhegnet, og overdrevslodderne, der i 1788 blev delt »imellem mand og mand«, er i hovedsagen blevet »indfredet«.
- b) Alle har opbygget deres gårde og vedligeholdt dem vel.
- c) Fornøden besætning er til stede.
- d) Ingen har restancer.

Desuden er alle nytilkomne krav opfyldt eller vil snarest blive det, som f.eks. at bygningerne assureres i Brandkassen. Det anføres også, at der var afstået husmandslodder på overdrevene.²⁰

En anden vigtig foranstaltning var udfærdigelse af skødekort. Landmåler Flintbough var sat på opgaven i Annisse, og han lavede en række smukke kort, som tidligere er omtalt. Den 28. januar 1791 på kronprinsens fødselsdag kunne man for en del Annissebønders vedkommende skride til den højtidelige overrækkelse af arvefæsteskøderne, og samtidig afleveredes de annullerede fæstebreve. Gårdmændene var nu blevet »selvejere«, en ny tid var begyndt.

Skøderne er nogle meget omfattende fortrykte hefter²¹, der i 22 kapitler fastlægger den nye selvejers rettigheder og pligter. Et vigtigt afsnit angik hoveriet, der som et hovedprincip skulle bortfalde. Dog skulle der betales hoveripenge som afløsning i en 10-årig periode fra 1791-1800. Kongerejser og andre rejser for embedsmænd, samt nødvendigt arbejde for landsbysamfundet, såsom vejarbejde ville fortsat bestå. Det kunne være interessant at erfare, om nogle af de gamle skøder stadig var i behold på modtagernes side. Af skøderne og ud fra skødekortene kan vi danne os et begreb om hver enkelt gårds bonitet, hartkorn og areal. (Se liste 2).

Først meget senere fik de nye husmandslodder selvejerstatus. Nogle skete det

for omk. 1800, for andre ca. 1830 og atter andre omk. 1850. (Se liste 3). De forladte gårds- og huspladser inde i byens centrum, afkøbtes gårdmændene af kronen og blev igen fæstet af gård- eller husmænd. Garbolund fik således arealet i svinget ved Helsingevej efter den udflyttede gård, Eskerødgård. Hejlegård overtog nogle bygninger, som førhen havde været smedje, omtrent hvor nu forsamlingshuset ligger²².

I tiden, der fulgte, blev mange af de store parceller splittet op ved salg og ikke mindst som følge af arveskifter. Således kunne overdrevslodderne udparcelleres til mindre heldigt stillede medarvinger.

Erindringen om de indtrufne reformer i Annisse holdt sig naturligt nok længe. Da Anders Uhrskov i 1924 udgav det 5.bind i sit værk, Dagligt Liv, fæster han vel for første gang overleveringen om udskiftningen på tryk. Hans meddeler var »Husejer Johan Andersen, Frederiksborg Slotssogn«, som var født i 1860. Han kunne berette, at der havde været 20 gårde i Annisse og 80 gadehuse. Bønderne havde været uvillige til at modtage overdrevene, men »blev tvunget«. Huslodderne blev udlagt i »de yderste ender« af overdrevene med 7 oppe i Hedebakkerne, 6 langs Petershvile og 7 øst for Annisse. Det er interessant at se, hvorledes en overlevering, om end med enkelte unøjagtigheder, forholder sig ret præcist til de historiske kendsgerninger.

Bilag

Liste 1

Sammenføring af gamle og nuværende matrikelnumre omkring 1790

Gl.jorde- bogsnr.	Gårdmand	Gården	Nyt matr.nr.
1	Jacob Sørensen	Lindholm	18
2	Søren Andersen	Dalenborg	12
3	Gl. Lars Pedersen	Holmegård	17
4	Jacob Olsen	Pilegård	11
5	Hans Christophers.	Garbolund	10
6	Peder Hansen	Eskerødgård	13
7	Christopher Peitersen	Hejeltegård	9
8	Jørgen Larsen	Ledsrosegrd.	22
9	Niels Sørensen	Lykkeshøj	14
10	Jørgen Sørensen	Palmegård	16
11	Jens Andersen	Egebjerg	23
12	Peder Larsen	Lykkeland	24
13	Søren Olsen	Glædesbjerg.	21
14	Søren Larsen	Ryegård	19
15	Mads Andersen	Nydamsgård	20
16	Lars Peitersen	Hvilesten	8
17	Peder Jensen	Søegård	7
18	Niels Andersen	Hulegård	15
19	Niels Olsen	Damsgård	6

Liste 2

Matr.nr. (1844)	Gårdnavn	Boniteret areal (takst 24)	Omtrentligt areal
6	Damsgård	36 tdr.	110 tdr.
7	Søegård	37 -	86 -
8	Hvilesten	38 -	77 -
9	Heilegård	37 -	80 -
10	Garbolund	38 -	74 -
11	Pilegård	38 -	91 -
12	Dalenborg	36 -	86 -
13	Eskerødgård	36 -	90 -
14	Lykkeshøj	36 -	92 -
15	Huulegård	38 -	86 -
16	Palmegård	36 -	86 -
17	Holmegård	40 -	125 -
18	Lindholm	36 -	79 -
19	Ryegård	36 -	127 -
20	Nydamsgård	32 -	95 -
21	Glædesbjerggård	37 -	111 -
22	Ledsrosegård	36 -	81 -
23	Egebjerg	43 -	115 -
24	Lykkeland	42 -	107 -

Af hartkorn var gårdene omtrentlig ansat til 6 tønder 5 skæpper.

Liste 3 Husmandslodderne

Matr.nr.	Husnavn	Første selvejer	Overgang til arvefæste
27		Peder Olsen	1850
28	?		
29	Lerdalshus	Jørgen Andersen	1832
30		Jens Nielsen	1851
31	Kirkebjergshus	Søren Hartvigsen	1830
32	Myreholm	Peder Jensen	1847
33	Vråhus	Søren Jørgensen	1801
34	?		
35	Kulvasehus	Niels Sørensen	1847
36	Palmehuset	Anders Larsen	1801
37	Starrebakkehus	Lars Hansen	1830
38	Lykkely	Jens Hansen	1802
39	Skyttegård (el. Pedersmindehus)	Hartvig Pedersen	1849
40	?		
41	Aneshåb	Peder Mortensen	1850
42	?		
43	Hedebohus	Hans Pedersen	1837
44	?		
45	?		
46	Knudsminde	Ole Hansen	1849

Noter

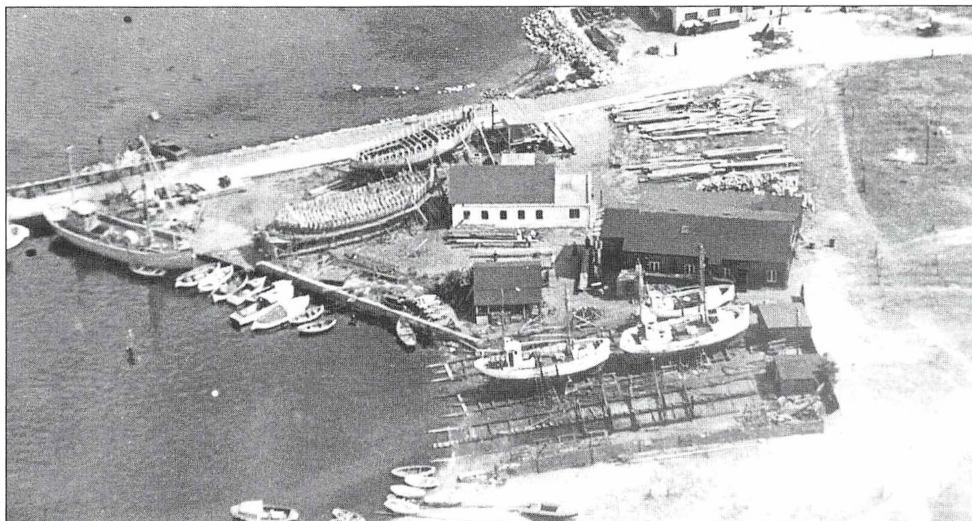
Forkortelser: La. Landsarkivet for Sjælland mv; Ra. Rigsarkivet; Rtk. Rentekammeret, Ra; Matr.ark. Matrikelarkivet, Kort- og matrikelstyrelsen.

1. Gl. Frederiksborg og Kronborg Amter: Udskiftningsforretninger. A. Arctanders distrikt. La.
2. Fæstebreve: Gl. Frederiksborg og Kronborg amter: Fæstebreve, Holbo Herred. 1750-1800. La.
Skødedokumenter: Kronborg Rytterdistrikt: Arvefæste- og skødebreve. La.
3. De gamle numre forekommer bl.a. i: Kronborg amts nye matricul, 1695, og i Kronborg amtstue: Regimentsskriverens sessionsmemorialprotokol. 1718-31. La.
4. Denne gård lå formentlig på den lille »ø«, som på kortet udgøres af matr.nr. 38.
5. Sjællandske landvæsenskontor: Kortprotokoller. Rtk. 2482.730.
6. Landvæsenskontoret: journal, Litra X. nr. 454, 1782-83. Rtk. 2481.43.
7. »Kort over alle de Jorder af Annisse Byes Marker på Cronborg Amt, som ej findes på gårdbeboernes skødekort.« Opmålt 1807. Matr.Arkiv.
8. Kronborg Amtstue: Synsforretning 1717. La.
9. Hoveribog for Kronborg Rytterdistrikt. 1765-1775. La.
10. Birte Stig Jørgensen: Udskiftningen af krongodset i Nordsjælland.

11. Kortlister. Rtk. 2485.83.
12. Landvæsenskontoret: Journalsager nr. 293, 537. Rtk. 2481.137.
13. Bøndernes breve: Landvæsenskontoret, journalsag nr. 537 1783/84. Rtk. 2481.137; sag nr. 9, 1784. Rtk. 2481.142; Gl. Frederiksborg og Kronborg amter: Landvæsensbreve, 1784-1785. La.
Von Steuben: Landvæsenskontoret: journal Ø, nr. 429, 1784. Rtk. 2481.147.
14. Udskiftningsforretningen findes i matrikelarkivets protokolrække over udskiftningsforretninger, og meget detaljeret i Gl. Frederiksborg og Kronborg Amter: Koncepter til landvæsenskommissionsforretninger, La.
De officielle dokumenter er øjensynlig forsvundet. Derfor er det heldigt, at vi har koncepterne.
15. Landvæsenskontoret: journalsag nr. 468, 1785. Rtk. 2481.153.
16. Stokke anbragt i vægge, der skal klines.
17. Landvæsenskontoret: sag nr. 122, 1784/85. Rtk. 2481.151.
18. se note 1.
19. Loddernes numre i udskiftningsforretningen lader sig ikke umiddelbart overføre til nugældende matrikelnumre, men matrikelkortet over Annisse fra 1813 har tydelig udskillelse af de pågældende numre, hvor hver har betegnelsen »huslod«. Matr. Arkiv.
20. Sjællandske landvæsenskontor: sag nr. 948, 1791. Rtk. 2482.782.
21. Se note 2.
22. Se dels note 18, dels Kronborg Amtstue: Indgående breve, 15/3 1791. La.

BÅDEBYGGERIET ANDERSEN & FERDINANDSEN

Ved Per Christensen, Strandborg

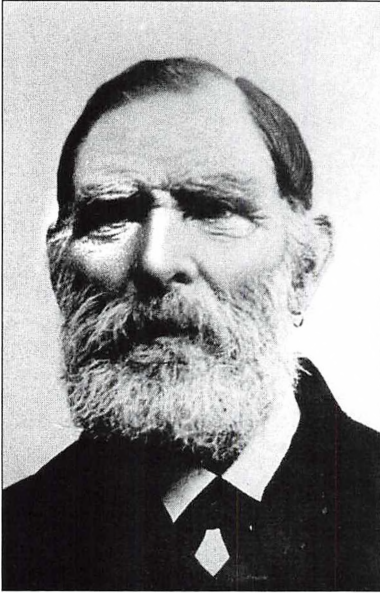
Luftfoto af bådebyggeriet ca. 1950. Man ser de to beddinger, den ene er havnens, den anden ejedes af bådebyggeri og maskinværksted i fællesskab.

I cirka 150 år er der bygget træskibe i Gilleleje. Før fiskerlejet fik eget værft købte man sine fartøjer på den svenske kyst i enten Rå eller Viken, de såkaldte Øresunds både. Det var åbne fartøjer bygget til farvandets betingelser, hvoraf den vigtigste var, at de var egnede til at kunne trækkes på land, idet Gilleleje den gang ingen havn havde.

Ifølge folketællingerne fra og med 1801 havde Gilleleje flere bosiddende bådebyggere eller bådebødkere, som de også kaldtes. Det må antages, at de ikke beskæftigede sig meget med nybyggeri men nøjedes med at reparere lejets fartøjer og i øvrigt andet forefaldende træarbejde

Den første reelt udlærte bådebygger, vi har kendskab til, er Jens Bendtsen, som havde lært faget i Humlebæk hos bådebyggeren Nærum. Jens var søn af fisker Bendt Bendtsen, var født i 1823 og stod sandsynligvis i lære omkring 1840. I 1850 ses han atter i Gilleleje som fisker og tømmermand, gift med en pige fra Humlebæk. Men hans gæsteoptræden i fødebyen blev kort, efter sigende netop på grund af hustruen, der ikke faldt til i Gilleleje.

Til gavn for Gilleleje nåede Jens Bendtsen imidlertid at få udlært den fem år yngre Ferdinand Carlsen i faget og endda optage ham som kompagnon. Den

Bådebygger Ferdinand Carlsen (1828-1915).

unge Ferdinand var åbenbart kommet på rette hylde, for han virkede i dette fag til sin død

Nogenlunde samtidig optræder endnu en bådebygger, David Andersen 1832-1917, altså 4 år yngre end Ferdinand Carlsen. Han var i slægt med Ferdinand Carlsen hvilket ikke var et særsyn i datidens Gilleleje, hvor slægtskaber gik på kryds og tværs. Som sin kollega, blev også David udlært i Humlebæk hos bådebygger Nærum fra 1847 til 1851. Efter en kort arbejdsperiode som svend hos Nærum vendte den unge David i 1851 hjem til Gilleleje for at arbejde i sit fag. Han opførte sit værksted i et stort ombygget skibsruf på en grund nord for skibsprovianteringshandelen, nogenlunde hvor den nye flotte toldbygning senere blev opført. Beliggenheden var bekvem, tæt på Gillelejes første bedding som dengang var placeret umiddelbart syd for Søborg kanals

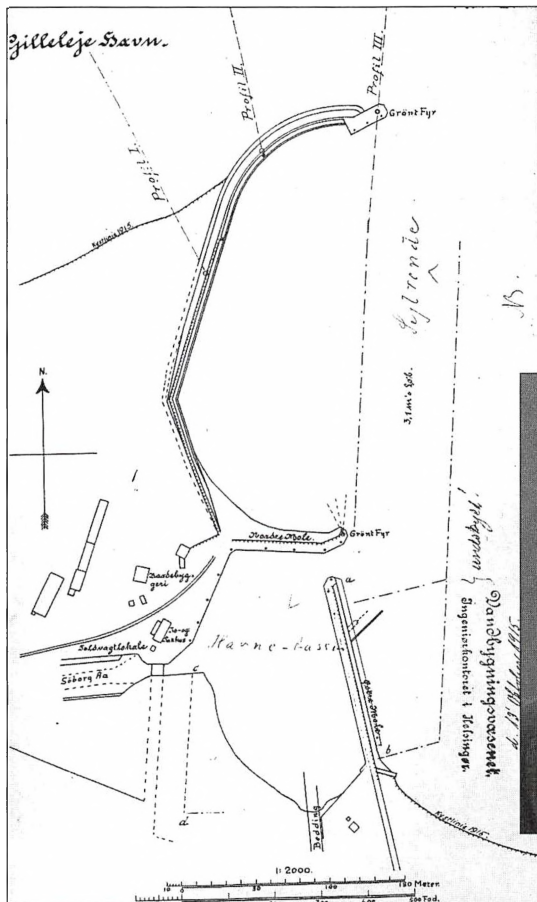
udmunding i havnen. Værkstedet var lille og kun i stand til at bygge fartøjer af jollestørrelse. Ved bestilling af større fartøjer arbejdede David Andersen altid sammen med kollegaen Ferdinand Carlsen på det større bådebyggeri.

Jens Bendtsen og Ferdinand Carlsen arbejdede sammen i Jens Bendtsens bådebyggeri, som var beliggende på Gilleleje Hovedgade ved det skarpe sving, hvor senere Gilleleje mejeri blev bygget, og hvor »Aldis« nordre gavlfindes i dag. Da Bendtsen i ca. 1855, som før omtalt, flyttede til Humlebæk, forsatte Ferdinand Carlsen sin virksomhed, men flyttede værkstedet ned på havnens område, nærmere bestemt til pladsen nord for mindestenen umiddelbart øst for cementstøberiets grund, hvor i dag Døgnkiosken ligger. Dengang var Vestre ydermole endnu ikke bygget, så placeringen var tæt på den langt sydligere kystlinie.

Her lå værkstedet så, indtil Jernbanen i midten af 1890'erne førte sit fragtspor sønden om værftet. Carlsen flyttede nu østpå til det areal, hvor røgeriet »Bornholm« senere blev opført, men denne placering var også midlertidig, idet værkstedet brændte nogle år senere.

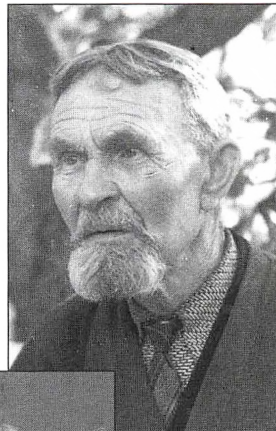
Ferdinand Carlsen var netop kommet hjem efter at have deltaget i treårskrigen 1848-50 og han fik straks nok at bestille. Det var naturligvis mindre både, der byggedes, men hans forretning var i stadig trivsel og førtes videre af sønnen Rudolf Ferdinandsen. Senere optog denne sin søn Herman Ferdinandsen i firmaet som medarbejder og medindehaver. Når David Andersen og Ferdinand Carlsen arbejdede sammen, måtte Herman føle sig

Kort over Gilleleje havn 1915.

*Rudolf
Ferdinandsen*

*Herman
Ferdinandsen*

tilpas idet de to gamle begge var hans nære slægt sammenført via giftermål i en tidligere generation..

Den ca. 87-årige Ferdinand Carlsen døde i 1915. Det siges om ham, at han var en flittig kirkegænger som ikke blot tog sin formiddagslur på kirkebænken. En søndag, da præsten var særlig oplagt, udbød Ferdinand Carlsen til de omkringstående ved kirkedøren: *»Det var fanden tordne mig en god præken!«* Samme kraftudtryk benyttede han også altid når han spejdede ud over havet og fik øje på sit yndlingsfartøj, båden »Emma« - *»Det er fanden tordne' mig Emma der kommer der!«* Da nu hans far var død, besluttede Rudolf Ferdinandsen sammen med sønnen Herman det følgende år at slutte sig sammen med den unge bådebygger Axel Andersen, udlært hos bådebygger Hans Larsen i Frederikssund i 1908, og hermed var Andersen & Ferdinandsens skibsværft født.

Hvor mange både, der er bygget før 1916, er der desværre ikke ført bog over, man vi ved at kvaliteten var fremragende. Ved Verdensudstillingen i København i 1888 fik Ferdinand Carlsen således diplom for to skibsmodeller. De kan formentlig stadig ses på fiskerimuseet i København.

Bådebygger Axel Kaj Andersen 1889-1954.

Dette indledende afsnit er baseret på en artikel af Carl Petersen og H.C. Terslin i musæets årbog »Fra det gamle Gilleleje« årgang 1947 side 79. Med dette udgangspunkt skal vi se, hvorledes det er gået i de mange år, hvor bådebyggeriet har leveret tonnage til såvel lokale som fremmede fiskeskippere i både ind- og udland. Hertil har de to efterkommere af stifterne, Egon Ferdinandsen og Helge Andersen, begge på hvert sit felt uddannet i branchen, været til uvurderlig assistance.

I 1962 kunne man i Frederiksborg Amts Avis læse en artikel om værftet, idet man det år netop søsatte bygning no. 200. De var alle søsat fra den kendte røde bygning ved det, man kaldte »den dårlige arm«, inderhavnsens østre mole.

Egon Ferdinandsen

Bådebyggeriet ca. 1930.

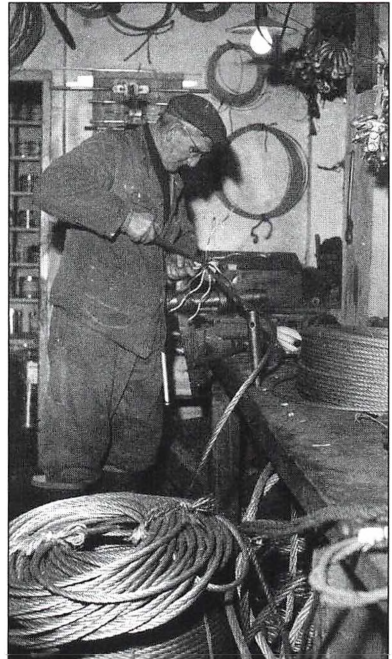

Efter julestormen 1921.

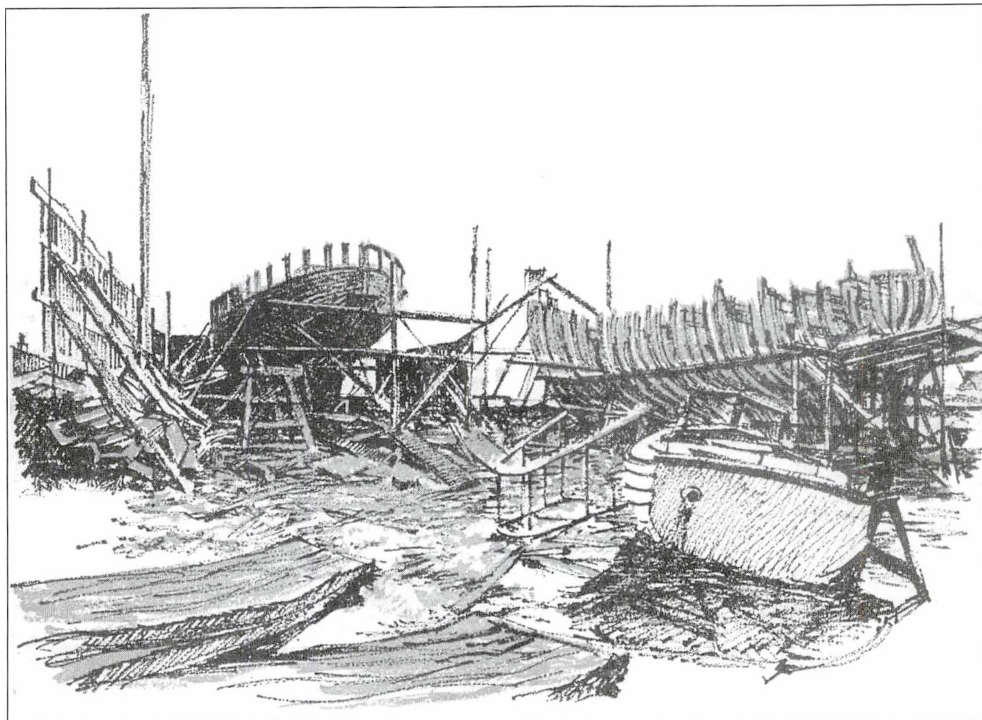
Der har i årenes løb været foretaget mindre justeringer, idet julestormen 1921 var fatal for bygningen. Den lå længere østpå. og da Gilleleje desværre havde måttet vente på sin østre ydermole, slog søerne uhindret ind over indermolen og løb syd om værkstedet, trængte indendøre og skyllede alt ud. Ved den påfølgende nytårsstorm væltede det helt og måtte flyttes længere vestpå til det sted, hvor det ligger i dag i større afstand fra havnebassinet.

Ruinerne var helt omgivet af det opskyllede sand og værftets rigger Charles Hansen har fortalt, at der op af sandet stak tampen af en tynd kridtsnor. Ved at følge snoren ned i sandet fandt han Rudolf Ferdinandsens store værktøjskasse skyllet ud fra værkstedet af stormens højvande.

Det var naturligvis en økonomisk katastrofe for ejerne, men solidariteten i det lille bysamfund gav sig hurtigt udslag i en indsamling blandt byens borgere. Slutresultatet blev 739 kr., et ganske pænt beløb efter datidens prisniveau. Initiativet kom fra manufakturhandler H.H. Henriksen af gammel maritim Gillelejeslæggt. Listen omfattede ca. 40-45 personer. væsentligt forretningsdrivende og håndværksmestre og en enkelt af byens trofaste landliggere

Rigger Charles Hansen

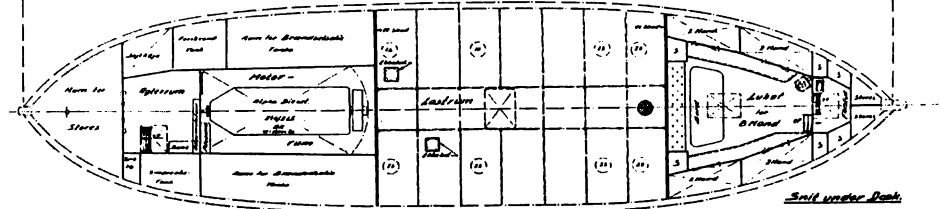
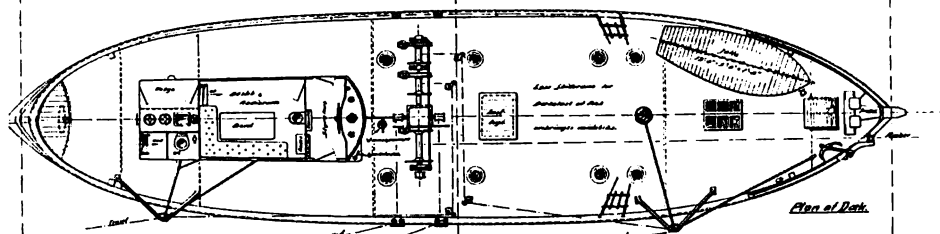
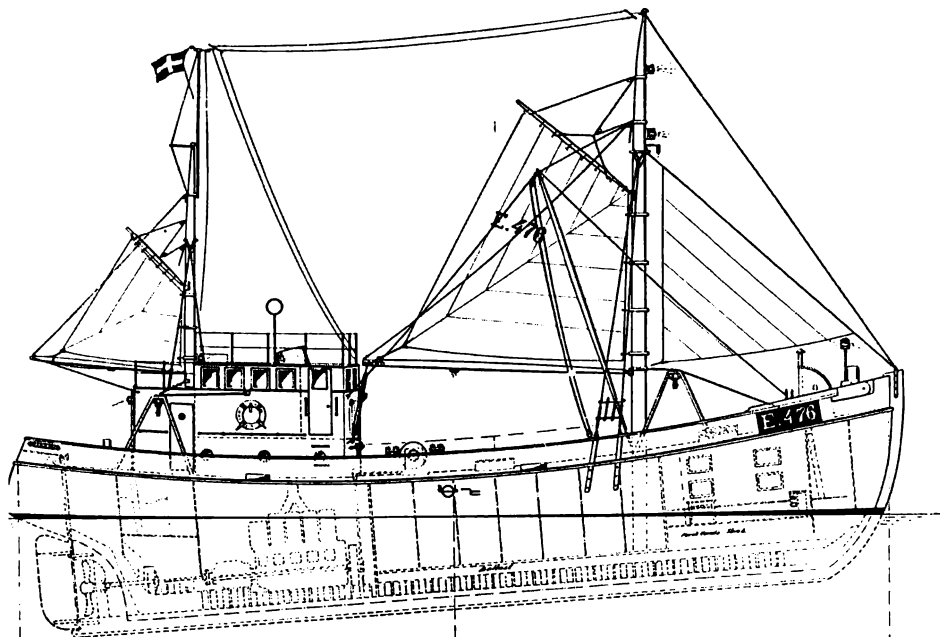
Tegning fra Frederiksborg Amts Avis.

De første både fra det nye værft blev bygget uden tegninger. Man snittede simpelthen en lille model og tilpassede den undervejs efter bygherrens ønsker. Når man var nået til enighed om skibets udseende, byggede man de skabeloner i fuld størrelse som skulle ende med at blive den færdige nybygning. Skabeloner bruges i øvrigt stadig for at få det rigtige svaj i stævne og spanter.

Værftets første nybygninger lå gennemsnitligt på 10 tons men steg gradvis til det dobbelte. I 1947 byggede man den hidtil største kutter på 75 tons til Esbjerg. Den fik registreringsnummer. E 476 og fremdriften var en dieselmotor på 4 cylindre og 240 HK. Den hed »Chr. Schrøder og skulle bruges til fiskeri i Nordsøen og på Grønlands fjorde.

Fragtskibet »Chr. Bach«, afleveret i maj 1953, overhalede med sine 100 tons den gamle rekord. En særlig opgave var, da man byggede rutebåden »Ravnsborg«, bestilt til øen Endelaves forbindelse til Horsens. Den var på 55 tons og indrettet med aptering til både mennesker og dyr. I lasten var der stalddæk til både heste, kreaturer og grise.

De første både var kun udstyret med en motor, som regel på 25 HK, et spil, et spritkompas og petroleumslanterner. Det udviklede sig gradvist i årenes løb til elektrisk belysning og elektrisk omstyring af motoren, et pejleapparat og Decca til positionsbestemmelse og en autopilot som selv holder kursen og sidst men ikke mindst, det uundværlige ekkolod. Motorens kølvand brugtes i

75 tons fiskekutter

Længde	73 fod (22,9 m)
Bredde	18 » (5,65 m)
Dybde	9' 9" (3,06 m)
Dybgående	10 fod (3,14 m)
Længde af lastrum	24 » (7,53 m)
Rumindhold af lastrum...	80 m ³
Motor, diesel	240 HK.
Fart	10,5 knob
Mandskab	8 mand

75 GRT fishing-vessel

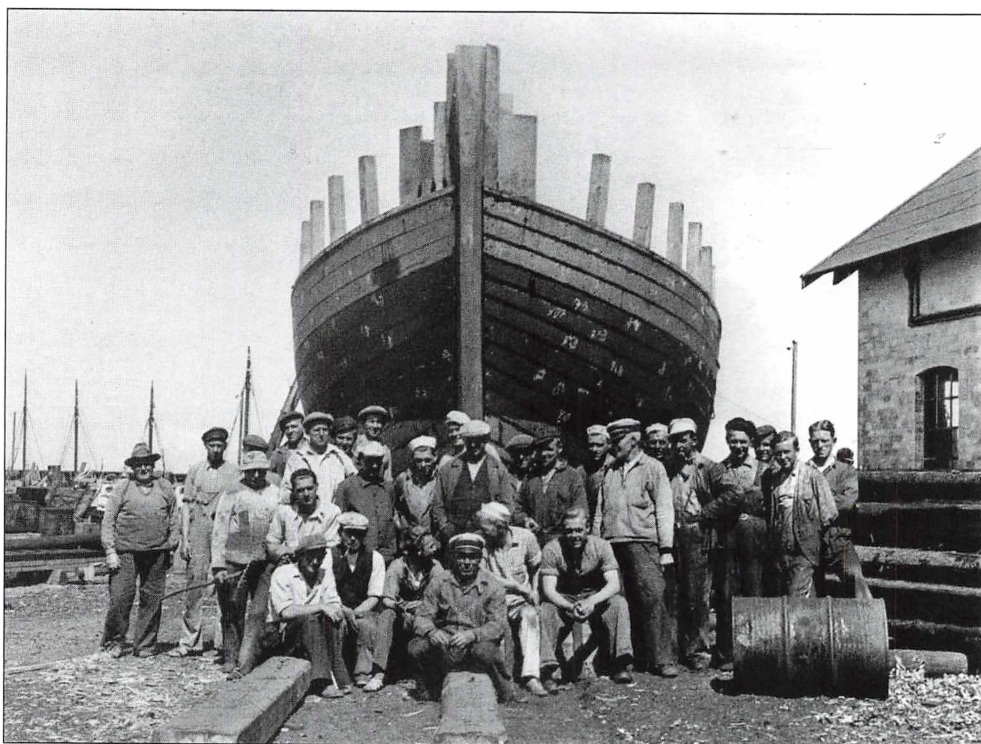
Length	73 d. feet
Bredth	18 »
Depth	9' 9"
Draft	10 d. feet
Length of fish-hold	24 »
Cubic capacity of fish-hold ..	80 m ³
Main-engine, diesel	240 HP.
Speed	10,5 knots
Number of crew	8 men

skibets centralvarmeanlæg og i kabyssen var komfuret justeret til flaskegas. Apterungen bestod af de nye plasticmaterialer eller udsøgt krydsfiner og hynder, og dørkens tæpper var af høj standard. Rustfri vask og moderne toilet fandtes naturligvis altid, men vigtigst af alt var de nye redningsbåde af gummi, som blev påbudt. De pustede sig selv op, når de ramte vandet og har reddet adskillige fiskeres liv.

Nybygning no. 1 gik til Sjællands Odde og var bestilt af Niels Sørensen og L. Henriksen. Det var et kravelbygget fartøj på 26 fod og kostede 1400 kr. Dengang var timelønnen 33 øre for en bådebygger. Man var på det tidspunkt, under Første Verdenskrig, gået fra klinkbyggede til kravelbyggede både. De tålte bedre vibrationerne fra de stadigt kraftigere motorer.

Før en båd blev afleveret, var der lovkrav om at den skulle godkendes af statens skibstilsyn. Det var den samme instans, som udfærdigede det såkaldte *bielbrev*, nogenlunde svarende til en bils indregistreringsattest. Der var dengang ikke faste regler at gå efter, men efter 1947 blev der indført regler som angav bestemte dimensioner for snart sagt alle dele af et fartøj.

Et vigtigt punkt for en leder af et værft er at fremskaffe nye ordre, og hertil var det nødvendigt med lokale kontakter i de vigtigste havnebyer. Andersen & Ferdinandsen havde da også kontaktmænd i Vendsyssel, på Vestkysten og på Bornholm, og indtil begyndelsen af 1960erne var halvdelen af de 200 nybygninger gået til fiskeskippere fra Jylland. Disse kontakter var personer som, gennem deres erhverv, havde deres gang på havnen og vidste, hvornår

Medarbejdere samlet ved beddingen i 1942.

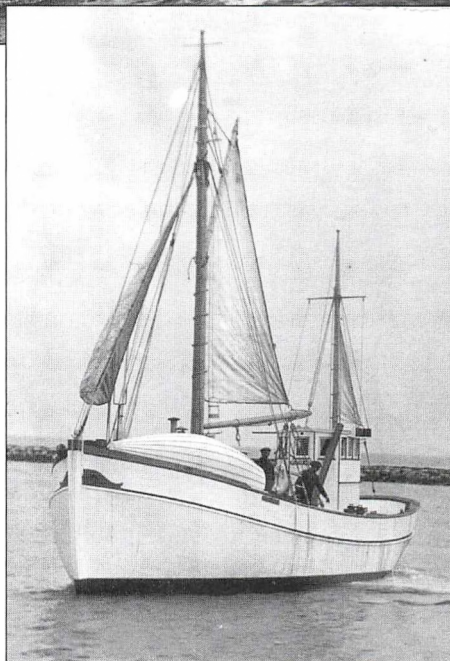

Kutter til den islandske fiskerflåde.

*Kutter til England
»Master John« 32 brt.
ca. 1930.*

en fisker ytrede ønske om at skifte til et større fartøj, eller hvornår en ung laksefisker fra Bornholm havde lyst og økonomi til at blive selvstændig.

Frederiksund værft havde fået bestillinger på flere store kuttere til Island. Her var det gyldne tider og det store behov for hurtig levering kunne dette værft ikke imødekomme. Man henvendte sig derfor til Gilleleje, som dermed fik del i den store ordretilgang og oplevede en travlhed uden sidestykke. I denne periode, hvor Andersen & Ferdinandsen leverede 2 x 3 kuttere af 2 omgange, kom arbejdsstyrken op på 40 mand, hvorved værftet blev blandt Gillelejes største arbejdspladser. Også flere lokale firmaer blev underleverandører, for eksempel ved snedkerarbejde og levering af tekstiler til mandskabets apering. Wirer og tovværk til det stående og løbende gods, trawlsplil og andre grovvarer leveredes i flere menneskealdre fra firmaet Forbech i København. Alle skibsrat blev, så længe hans tid tillod det, udført af den senere sognerådsformand A Chr. Petersen som drev et møbel- og bygningsnedkerværksted på Havnevej.

Stabelafløbning.

Foruden Island aftog både England og Scotland tonnage bygget i Gilleleje, allerede omkring 1930, desværre kun i en kortere periode.

Ved afgivelse af tilbud var de to chefer i reglen fælles om beslutningerne, men i dagligdagen var Axel Andersen mest den administrative kraft, medens de skiftende generationer Ferdinandsen stod for den håndværksmæssige ledelse. I 1954 døde Axel Andersen, hvorefter hans søn, den handelsuddannede Evald Andersen indtrådte i firmaet, hvor øget administration og regnskabsmæssige pligter gjorde det nødvendigt med en bogholder. Axel Andersens anden søn Helge fulgte familiens tradition, men under større forhold som skibsingeniør på Helsingør stålskibsværft efter endt læretid som bådebygger hos Rudolf og Herman Ferdinandsen. Han var til stor hjælp ved udfærdigelsen af de mange arbejdstegninger de nye tider krævede og via sine mange kontakter, bl. a. med Frederiksværft, men hans indsats var altid på »free lance« basis.

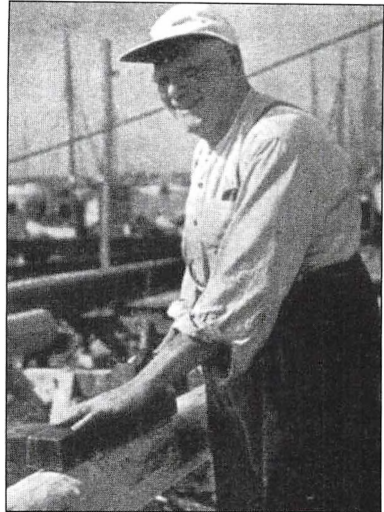
Flere af den faste stab havde stået i lære hos Andersen & Ferdinandsen. Det gjaldt folk som Chr. Bekker Svendsen, Henry Olsen og riggeren Charles Hansen. Efter udstået læretid fortsatte de deres virke i faget hos lærermestrene gennem et langt arbejdsliv. Charles Rigger tog dog nogle år som langfartssømand for at lære alle riggerfagets finesser. Det var en arbejdsplads uden megen gennemtræk. Var man først ansat, fortsatte man typisk resten af arbejdslivet i et fag med utallige traditioner og gamle værktøjsformer skabt gennem århundreders erfaringer.

I arbejdsstyrken var der flere specialister. Når en nybygning som Chr. Schrøder på 73 fod (ca. 23 meter) søsattes, skete det over et lavt bolværk med et kæmpemæssigt plask som fik samtlige skibe i havnen til at hugge hidsigt i

fortøjningerne. Der var to metoder til at få en nybygning ud i dens rette element. Den ene var at rulle den ud på runde tømmerstokke lagt på et plankeunderlag. Den anden var et slidskearrangement som var grundigt fedtet ind for at reducere friktionen. Der var én mand ombord under søsætningen til at tage sig af fangeliner og fortøjninger, og det var altid den rolige, lidt reserverede bådebygger Poul Hansen som var den betroede mand.

Fra 1935 til 1955 var det altid den tidligere skibstømrer fra langfarten Jens Pedersen som tildannede skibenes master, de såkaldte Gillelejemaster. For, som han udtrykte det til John Hartmann i »Jul i Nordsjælland: »*Jose en mast er jo ikke bare en mast. – Og en Gillelejemast er noget helt for sig selv. Den skal have en særlig rejsning som man ikke ser andre steder. Lodret fortil, hvor træet er stærkest og rundet svagt op bagtil, - det giver styrke og det ser godt ud. En skibsmast er jo lige ved at være det stolteste på et skib*«. Opskriften på Gillelejemasten var udformet af Rudolf Ferdinandsen mange år tidligere.

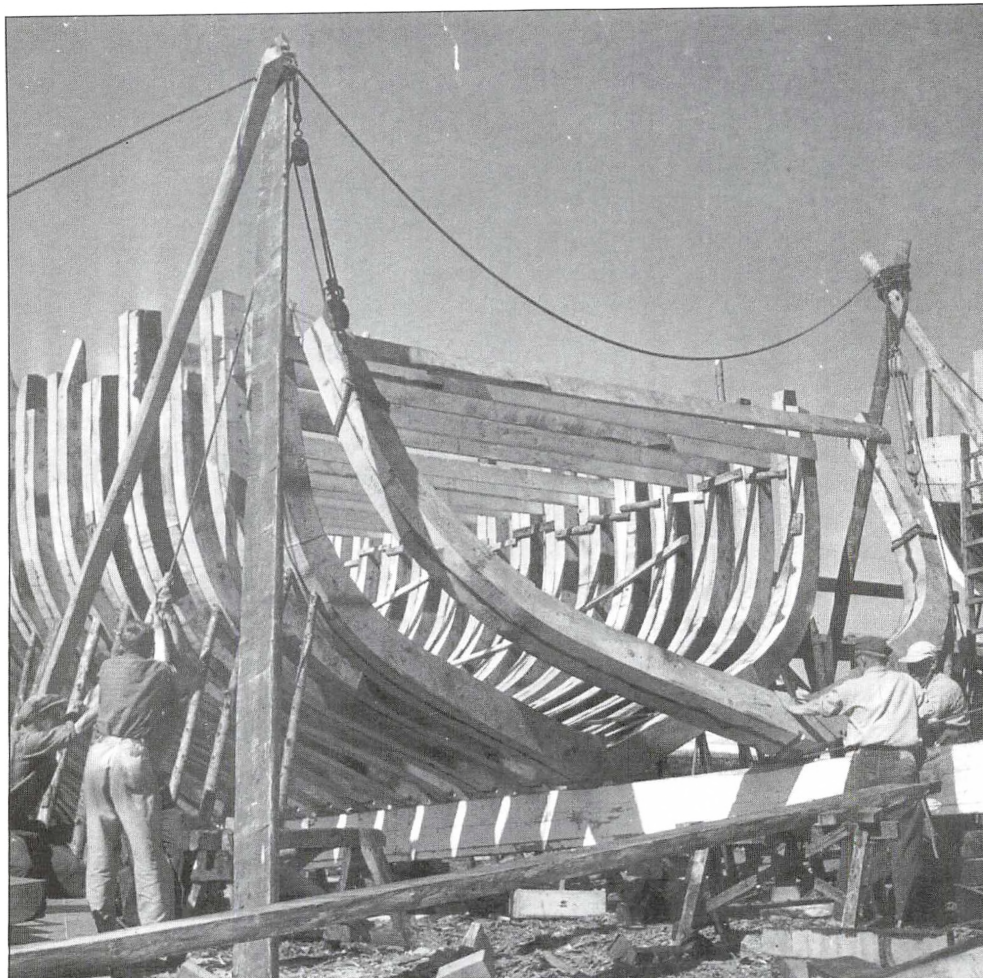
Skibstømrer Jens Pedersen

Hvis vi bevæger os fra den store mast til det fineste snedkerarbejde i styrehus og lukaf, var det derimod Frits Struck, man satsede på. Han deltog i det daglige i alle byggeriets faser, men når man nåede til apteringens finere mål og den afsluttende finish, var han i sit es og leverede et flot håndværk.

Tømmeret til alle disse skibe, 220 blev det til, kom fra ejeren af Kagerup savværk Jens Olsen Christensen, bedre kendt som »Kulfanden«, og senere fra savværksejer Alfred Larsen i Mårum, bror til Gillelejes smed, »Cand. Mechanicus« og huspoet, Christian Larsen, populært kaldet Chr. Krumptap. Egetræ i de rigtige krumme faconer til spant og ligeledes tykke egeplanker til klædningen. De egnede stammer blev udsøgt på roden og efter leveringen skåret ud i passende stykker og tykkelser og lå nu en rum tid på den gamle stejleplads parat til anvendelse. Vi drenge så ofte på, når en egeplanke kom dampende hed ud af svedekisten og med stor behændighed blev svinget op på plads og blød og eftergivende blev forankret til spanterne med store spir. Det krævede erfaring og behændighed at få den tykke planke forankret på rette plads inden den blev kold og genstridig.

Skibstømrer Frits Struck.

Nybygning under opførelse.

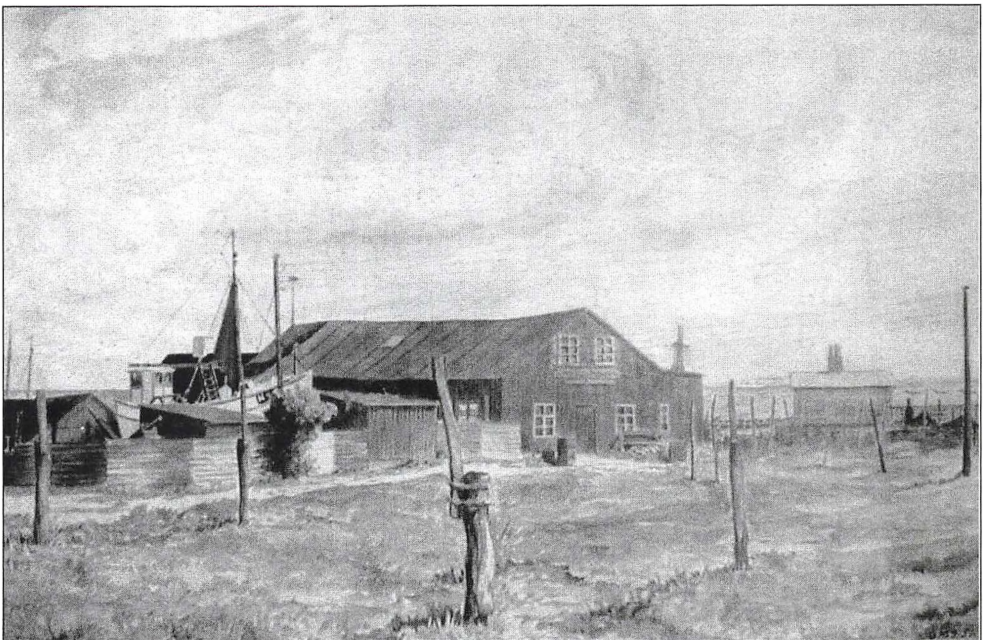
Det var for øvrigt ved losning af nogle lange svære stammer, at værftet oplevede sin eneste virkelig alvorlige ulykke. Det var i 1943 og Peter Andersen, en farbror til Axel Andersen, var med til at rulle en tonstung træstamme ned fra transportvognen. Læsset kom i skred og trods advarsler fra kolleger nåede Peter ikke at komme i sikkerhed, men blev svært skadet. Den tilkaldte læge Kay Fremming kunne intet udrette og ulykken fik dødelig udgang.

Under 2. Verdenskrig havde værftet et tæt samarbejde med den gren af søværnet som hed søtransportsektionen. Allerede inden 1940 havde søværnet en række fiskerkuttere som blev registreret med et nummer og bogstavet Y eller K. Sektionen blev ledet af indkaldte reserveofficerer og værftet byggede tørlasterne om til mandskabslukaf'er og foretog diverse ændringer før kutterne kunne anvendes af søværnet. Tyskerne skaffede ikke værftet nogen problemer. Et knækket flagspil var alt de bad om hjælp til, og Egon Ferdinandsen erindrer at de fik reparationen gratis. Ingen brød sig om at

præsentere denne minimale regning for tyskerne som på det tidspunkt boede på det annekterede pensionat »Østmolen.«

Halvfjerdserne var en stille periode hvor fiskeriet stagnerede og skipperne tog en tænkepause. Så kom lystbådemanden Peer Bruun fra Espergærde med et antageligt købstilbud og efter samråd familierne imellem, blev værftet solgt i 1975. Bruun ønskede, at Egon Ferdinandsen tog den daglige ledelse, et arbejde han påtog sig indtil 1987.

I næsten 60 år hed værftet Andersen & Ferdinandsen, og 220 større og mindre fiskefartøjer blev søsat over det lave bolværk. For os der erindrer den livlige aktivitet er det et savn ikke at høre de energiske hammerslag fra beddingen og se dampen fra svedekisten stige til vejrs eller betragte bådebyggerne cykle fra og til arbejdet i frokostpausen. Nye tider betyder imidlertid nye udfordringer. En epoke er slut men virksomheden eksisterer stadig under en ny ejer, som købte værftet af Peer Bruun da Egon Ferdinandsen holdt op. Fiskefartøjer af træ er gledet i baggrunden. I stedet har man fundet andre nicher i branchen, blandt andet kan nævnes de kendte sikhseeingbåde som bringer turisterne rundt til Københavns mange søværts seværdigheder. Med det forholdsvis nye beddingsanlæg øst for østre indermole skorter det da heller ikke på aktivitet ved reparation og vedligeholdelse af både fremmede og egne fartøjer, et stort plus for Gilleleje Havn, som også på den måde sikres status som en erhvervsmæssigt levende og virksom havn og ikke blot en af Sjællands utallige lystbådehavne.

Akvarel af bådebyggeriet.

Før og nu

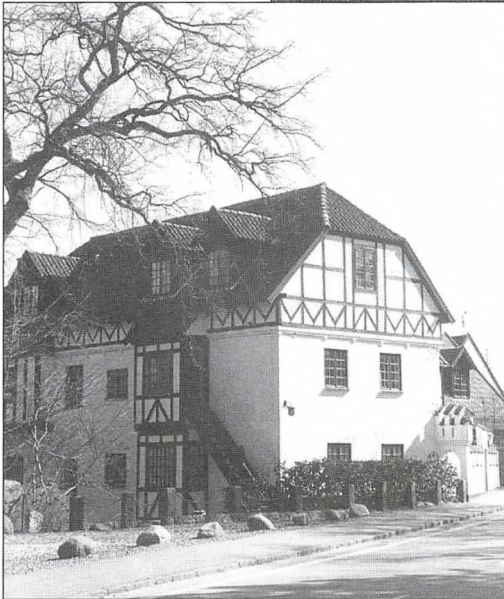

Blistrup Præstegaard som den så ud i 1910 før branden.

*Den nye præstegård i Blistrup fotograferet i 2002.
(Foto: Peter Kalko).*

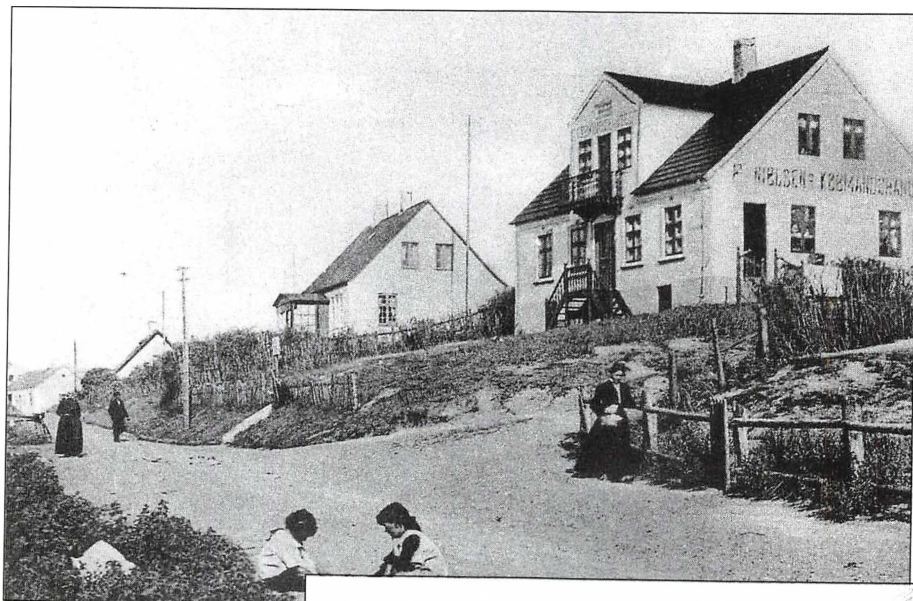
Dronningegaard

*Dronninggaard (Slottet),
Strandvejen 568 i Dronning-
mølle. Med spir og vandhjul.
Ca. 1910.*

*Samme motiv. Tidligt
forår 2002.
(Foto: Peter Kalko)*

Før og nu

Frederik Nielsen's købmandshandel, senere »Højbohus«, Tisvilde. Ca. 1910.

År 2002 - Tisvilde Strandhotel. (Foto: Peter Kalko).

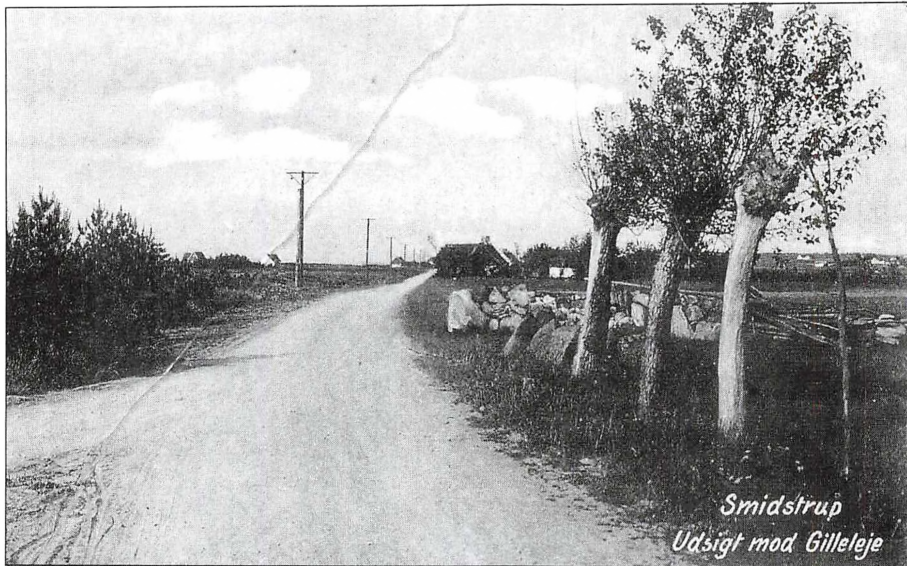

Kagerup Brugsforening i sin oprindelige skikkelse, set fra den daværende landevej. Ca. 1915-1920.

Samme bygning fotograferet i 2002. (Foto: Peter Kalko).

Før og nu

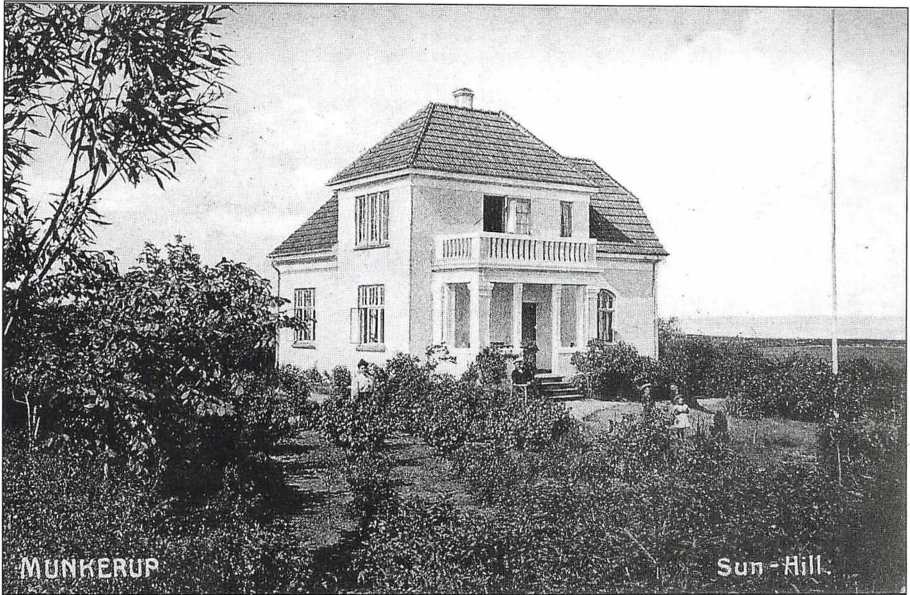

Smidstrup ned udsigt ad sognevejen mod Gilleleje. Ca. 1910.

Samme motiv som det ser ud i 2002. (Foto: Peter Kalko)

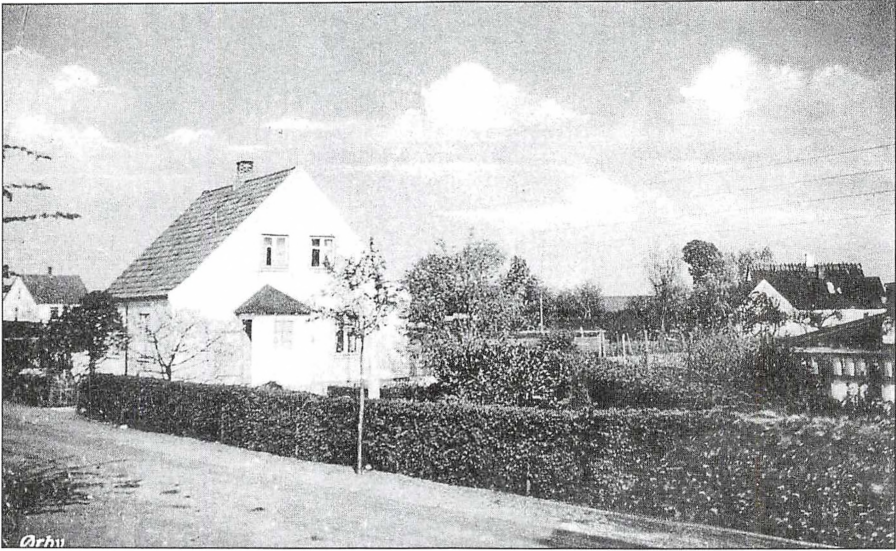
Villaen »Sun Hill«, Munkerup Strandvej 32 i Munkerup. Ca. 1913.

»Sun Hill« i forsommeren 2002.

Før og nu

Minør Christian Willumsens hus, Ørbygade 18, Ørby. Ca. 1910.

*Ejendommen fotograferet i foråret 2002.
(Foto: Peter Kalko)*

Søborg Brugsforening på Toftevej i Søborg. Ca. 1910.

Bygningen som den ser ud i 2002. (Foto: Peter Kalko)

Bliv medlem af

Gilleleje og Omegns Museumsforening

Det koster kun 140 kroner i kontingent om året (2002).

For pengene får du:

- indflydelse på den selvejende institution Holbo Herreds Kulturhistoriske Centre, som driver de statsanerkendte museer og lokalhistoriske arkiver i Helsingø og Græsted-Gilleleje kommuner..
- Gratis adgang til alle museumsafdelingerne: Den historiske samling i Pyramiden, Vesterbrogade 56, Gilleleje, Det gamle Hus og Skibshallerne, Gilleleje Hovedgade 49, Danmarks Fyrmuseum i Nakkehoved fyr og det gamle Østre Fyr på Nakkehoved (åbner 2003), Helsingø Bymuseum på Kongensgade, Laugø Smedie og Hestevognsmuseet i Laugø.
- Årbogen
- Kanalen, museumsforeningens halvårsskrift.

Du støtter samtidig:

- Den frivillige indsats for det lokalhistoriske arbejde, som er grundlaget for Holbo Herreds Kulturhistoriske Centre.
- Vedligeholdelsen af Skibshallerne og Det gamle Hus, Gilleleje Hovedgade 49.
- Vedligeholdelsen af museumsbatteriet Vilhelm.

For et mindre beløb (i øjeblikket 25 kr. om året) kan du samtidig blive medlem af Vilhelm Skibslaug, og dermed få ret til at deltage i sejladsere med skibet, der er bygget i 1888 – og restaureret i slutningen af 1980-erne og begyndelsen af 1990-erne.

Du er også meget velkommen til at melde dig som frivillig, hvad enten du har lyst til at sy, restaurere gamle skibsmodeller eller fungere som kustos (ulønnet).

Foreningen kan kontaktes gennem:

GILLELEJE MUSEUM

Pyramiden

Vesterbrogade 56

3250 Gilleleje

tlf. 48 30 16 31

GILLELEJE OG OMEGNS MUSEUMSFORENING

formand Hans Dall

Arkiv- og Museumsforeningen for Helsing Kommune

Hvem er vi?

Arkiv- og Museumsforeningen for Helsing kommune har til formål at udbrede kendskabet og vække interessen for lokalhistorien i hele det område, der omfattes af Helsing kommune.

Foreningen har nær kontakt og tæt samarbejde med følgende andre foreninger og institutioner i lokalområdet: Ramløse Mølleforening, Pibemølle, Laugø Smedje, Hestevognsmuseet, Bymuseet Kongensgave og Håndværkermuseet i Ramløse.

For at dække de enkelte lokalområder har Arkiv- og Museumsforeningen sammensat et sogenepræsentantskab. Formålet er at opretholde en tæt kontakt til de mange lokalområder, som vores kommune omfatter.

Foreningen har tillige repræsentanter i Holbo Herreds Kulturhistoriske Centre (HHCK).

Hvad kan vi tilbyde dig som medlem?

Gratis årbog

Hvert år udgiver foreningen en årbog i samarbejde med Gilleleje og Omegns Museumsforening. Årbogen, der er rigt illustreret, indeholder artikler, der beskriver fortiden i det gamle Holbo Herred – herunder Helsing og omegn. Årbogen sendes gratis til foreningens medlemmer.

Gratis adgang

Som medlem har du gratis adgang til følgende museer: Bymuseet Kogensgave i Helsing. Helsing Vognmuseum i Laugø, Gilleleje Museum Pyramiden, Skibshallerne og Det gamle Fiskerhus i Gilleleje samt Nakkehoved Østre Fyr.

Lokalhistoriske aftener

I løbet af året afholdes lokalhistoriske aftener i lokalområderne Helsing, Tisvilde, Ramløse og Annisse.

Her fortælles og vises lysbilleder fra en svunden tid. Normalt er det folk fra lokalområdet som fortæller om deres oplevelser gennem et langt liv.

Aktiv indsats

Foreningen ser det som en af sine vigtigste opgaver at støtte Helsing Lokalhistoriske Arkiv med indsamling af fotos, billeder, plakater og meget andet. Men alt dette skal identificeres, registreres og sættes på plads.

Her kan din hjælp bruges! Arbejdet med registrering m.m. foregår på arkivet. Er du interesseret i at hjælpe til med dette interessante arbejde, skal du kontakte arkivet og høre nærmere om arbejdsopgaverne og hvordan din indsats kan bruges.

Foreningens bestyrelse har nedsat to arbejdsgrupper:

Lauøgruppen, der bl.a. tager sig af Hestevognsmuseet i Laugø. Har du hænderne skruet rigtigt på og kunne du tænke dig at være med til f.eks. at restaurere gamle hestevogne, har vi brug for din indsats.

Kongensgave-gruppen (Helsing Bymuseum) har til opgave at komme med ideer til udstillinger, at hjælpe til med det praktiske, når udstillingerne skal etableres, at have øjne og ører åbne for ting af værdi for museet.

Ring og hør nærmere hos foreningens formand – Inger Larsen på telefon 48 79 44 46.

Meld dig ind nu!

Kontingentet var for år 2002 kr 150.- og dækker både for enlige eller par.

Ring til foreningens formand – Inger Larsen på telefon 48 79 44 46 eller Peter Kalko på telefon 48 79 51 29. Vi sender dig en bekræftelse på dit medlemskab samt et girokort. Vi glæder os til at høre fra dig. Vi kan love dig en masse spændende oplevelser - uanset om du vil deltage aktivt eller passivt.

Den folkelige
Sangskat
i Holbo Herred

Holbo Herreds Kulturhistoriske Centre 2002

Gillelejevalse

Søstre Thiellemann. Musik/tekst:
Julius Jørgensen.

Tisvildejevalse

Sangere fra Tisvilde. Musik: Edvard
Grønlund, tekst: Peter Johansen.

Rågejevalse

Toni Gorde Andersen. Musik: Niels
Clemmensen, tekst: Svend Olsen
»Rosenly«.

Vejbyvalse

Mårum Sygepiger. Musik/tekst: Halfdan
Hansen.

Annisse valse

Hilbert Winther-Hinge. Musik: Rasmus
Fenger, tekst: Henning Nielsen.

Helsingevalse

Erik Gotfred Jensen. Musik/tekst:
Halfdan Hansen.

Søborgsangen

Tønder Andersen/Poul Vittrup. Musik:
Peter Wyrck/Paul Dresse, tekst: Eva
Kjeldstrøm.

Møllesangen

Carina Westphal/Arne Petersen.
Folkemelodi, tekst: Astrid Jørgensen.

Ramona fra Mårum

Gribskovspillemandene. Musik og tekst:
Henning Munnecke.

Dronningmøllevalse

Toni Gorde Andersen/Mona Lisa Togani
og Henning Blid. Musik og tekst: Mona
Lisa Andersen.

Højbjergvalse

John Kofoed Larsen. Musik og tekst:
Verner Bak Madsen.

Sangen om Esrum

Erling Tønder Andersen/Poul Vittrup.
Folkemelodi, ukendt forfatter.

Sommervarmen (Valby)

Mette B. Pedersen. Musik: Thorstein
Niels Bergman, tekst: Ivar Søeborg.

Nejlinge valse

Tommy Seier. Musik og tekst: Tommy
Seier.

Sangen om Græsted

Gribskovkoret v/Henning Nielsen. Musik:
C.E.F. Weyse, tekst: Knud Andersen.

Nordsjællandssangen

Gribskovkoret v/Henning Nielsen. Musik
og tekst: Visti Christensen.

Musikere: John Kofoed Larsen, Peter Tøttrup, Rasmus G. Jensen, Frede Knudsen,
Erik Gotfred, Karl Henning Sørensen og Morten Carlsen.

Producer: John Kofoed Larsen - Teknik: Peter Tøttrup

Ramona fra Mårum

Indspillet 3., 4. og 7. nov. 1984 i Haseto
Lyd & musikstudio, Frederiksborgvej 9,
3200 Helsingø

Udkom på MC dec. 1984. GMMC 8404
NCB - GUMA MUSIC

Teknik: Claus Blem

Ide: Tommy Seier

Producer: Henning Munnecke

Digitaliseret april 2002 af Tommy Seier

Gribskovspillemandene

Violin: Bo Nielsen, Herluf S. Larsen,
Henning Munnicke

Klarinet: John Friis Christensen

Blokfløjte: Lone Larsen

Tværfløjte: Ole Jacobsen

Guitar: Søren Sigsgaard, Niels Westfall

Mandolin: Tony Christensen

Bas: Ken Ketter

Harmonika: Leif Sonne-Hansen

Årbog 2002's hovedtema er den folkelige sangtradition i de to kommuner, der udgør Holbo Herred, nemlig Helsingø og Græsted-Gilleleje.

Søren Frandsen fortæller om den sangtradition, der har eksisteret siden første halvdel af 1800-tallet, og han kommer især ind på de sange, der er skrevet til og om de enkelte lokalområder.

Mange af disse sange er indspillet på den CD, som følger med årbogen.

Liv Kristine Appel og Jannie Jørgensen beretter om de to bronzelurer, der i 1858 blev fundet i en mose i Smidstrup. Det har hidtil været antaget, at lurerne blev ødelagt ved Frederiksborg Slots brand i 1859, men meget tyder på, at den ene lur befinder sig på et museum ved Paris.

Steen Bernichow har foretaget et grundigt studie af Annisse før de store landboreformer i 1780'erne. Selv om mange spor er udvisket i tidens løb, kan man stadig i det gamle Anisse omkring gadekæret danne sig et indtryk af, hvordan landsbyen så ud for et par hundrede år siden.

I 150 år er der bygget træskibe i Gilleleje. Per Christensen, Strandborg fortæller historien om Bådebyggeriet Andersen & Ferdinandsen.